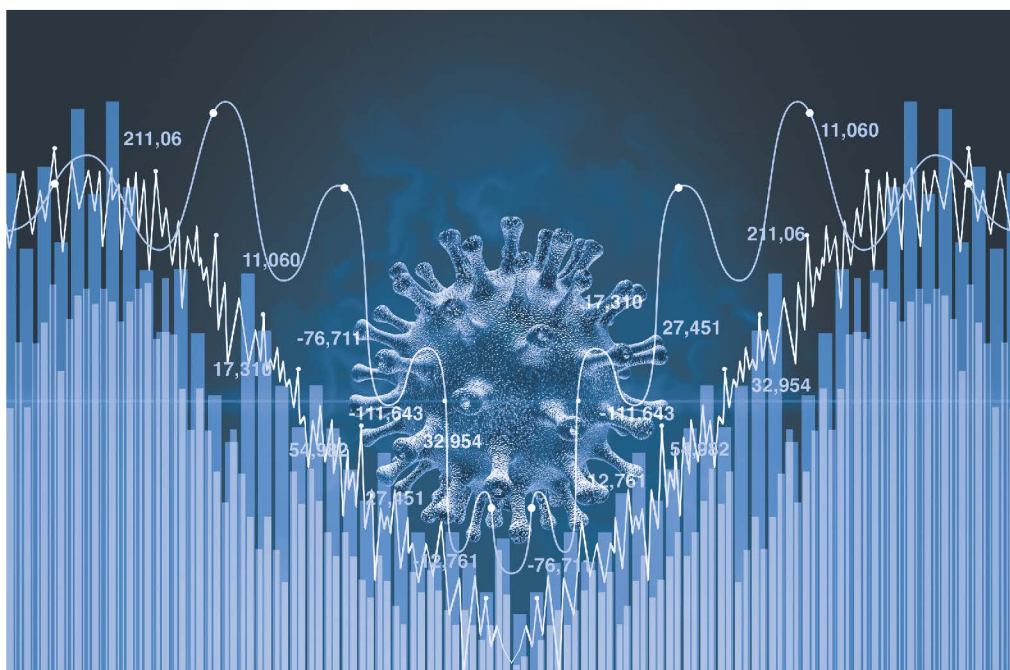

Finanse

Efekty obciążeń regulacyjnych i fiskalnych sektora bankowego dla akcji kredytowej banków przed pandemią COVID-19 i w trakcie jej trwania

Iwona Dorota Czechowska, Czesław Lipiński
Jacek Sikorski, Joanna Stawska, Wojciech Zatoń

**Efekty obciążeń regulacyjnych
i fiskalnych sektora bankowego
dla akcji kredytowej banków
przed pandemią COVID-19
i w trakcie jej trwania**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Finanse

Efekty obciążeń regulacyjnych i fiskalnych sektora bankowego dla akcji kredytowej banków przed pandemią COVID-19 i w trakcie jej trwania

Iwona Dorota Czechowska, Czesław Lipiński
Jacek Sikorski, Joanna Stawska, Wojciech Zatoń

Iwona Dorota Czechowska, Czesław Lipiński, Jacek Sikorski, Joanna Stawska, Wojciech Zatoń
– Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Instytut Finansów
Katedra Bankowości Centralnej i Pośrednictwa Finansowego
90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. nr 37/39

RECENZENT

Krystyna Brzozowska

REDAKTOR INICJUJĄCY

Beata Koźniewska

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Aleksandra Urzędowska

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Wojciech Grzegorzcyk

PROJEKT OKŁADKI

Agencja Reklamowa efectoro.pl

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/lightsource

Monografia finansowana ze środków Dziekana Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego
Praca powstała w wyniku realizacji projektu badawczego nr UMO-2017/26 / D / HS4 / 00954
finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki

Książka powstała na podstawie ekspertyzy przygotowanej na zamówienie
Fundacji Warszawski Instytut Bankowości. Program Analityczno-Badawczy.
Książka stanowi rozszerzoną i uaktualnioną wersję raportu

© Copyright by Authors, Łódź 2021

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2021

<https://doi.org/10.18778/8220-615-9>

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.10348.21.0.K

Ark. wyd. 7,5; ark. druk. 8,125

ISBN 978-83-8220-615-9
e-ISBN 978-83-8220-616-6

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. 42 665 58 63

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1	
Przegląd literatury dotyczącej współzależności między rozwojem sektora bankowego a wzrostem gospodarki w perspektywie polskich i europejskich regulacji oraz obciążeń fiskalnych	9
1.1. Znaczenie systemu finansowego dla gospodarki	10
1.2. Rozwój sektora bankowego w Polsce	11
1.3. Analiza rozwoju rynku długoterminowych instrumentów dłużnych i ich znaczenia dla pozycji bilansowej sektora bankowego	22
1.4. Przegląd regulacji i obciążeń fiskalnych oraz ocena ich wpływu na sektor bankowy i gospodarkę	24
1.4.1. Koszty polityki regulacyjnej	24
1.4.2. Porównanie obciążeń sektora bankowego w Polsce z innymi krajami unijnymi	28
Rozdział 2	
Wymagania regulacyjne i fiskalne	37
2.1. Wymogi kapitałowe	37
2.1.1. Podstawowe wymogi kapitałowe	37
2.1.2. Domiar kapitałowy (filar II)	39
2.1.3. Bufory kapitałowe	39
2.1.4. Wymogi kapitałowe – łączny współczynnik kapitałowy (TCR) – 10 największych banków komercyjnych	41
2.2. MREL – minimalny poziom funduszy własnych i zobowiązań podlegających umorzeniu lub konwersji	43
2.3. Składki na rzecz Bankowego Funduszu Gwarancyjnego	45
2.4. Podatek od niektórych instytucji finansowych (zwany podatkiem bankowym) – 10 największych banków	48
2.5. Składka na Fundusz Wsparcia Kredytobiorców	53
2.6. Wpłaty na pokrycie kosztów nadzoru bankowego	53
2.7. Opłata na pokrycie kosztów działalności Rzecznika Finansowego i jego Biura	54

Rozdział 3

**Wymagania w zakresie należności nieobstugiwanych
(NPLs – non-performing loans) 59**

3.1. Klasyfikacja jakościowa kredytów – podstawowe pojęcia i relacje między nimi	59
3.1.1. Należności w sytuacji nieregularnej	62
3.1.2. Ekspozycje, których dotyczy niewykonanie zobowiązania (<i>default</i>)	65
3.1.3. Ekspozycje objęte utratą wartości (<i>impaired</i>)	68
3.1.4. Należności nieobstugiwane (<i>non-performing</i>)	72
3.2. Wpływ NPL na sytuację finansową banku	74
3.2.1. Wyznaczanie rezerw celowych w warunkach stosowania polskich standardów rachunkowości	75
3.2.2. Wyznaczanie odpisów z tytułu utraty wartości według międzynarodowych standardów rachunkowości	76
3.2.3. Utrata przychodów odsetkowych	78
3.2.4. NPL a adekwatność kapitałowa	79
3.3. Polityka wobec NPL w świetle pandemii COVID-19	81
3.3.1. Moratoria kredytowe	83
3.3.2. Odpisy na straty kredytowe – odstępstwa od wymogów MSSF 9	87
3.3.3. Odstępstwa od wymogów adekwatności kapitałowej	88
3.4. Kierunki ewolucji podejścia wobec NPL	89

Rozdział 4

Analizy scenariuszowe dla sektora bankowego w Polsce w 2020 r. 91

4.1. Ustalenie czynników o charakterze fiskalnym, ostrożnościowym i rynkowym wpływających na sytuację sektora bankowego	91
4.2. Konstrukcja modelu ekonometrycznego, uwzględniającego zidentyfikowane czynniki, oceniającego podstawowe współzależności	92
4.2.1. Okres analizy i zasadnicze zmiany w sektorze bankowym w Polsce w latach 2014–2019	92
4.2.2. Cel i narzędzia analizy	93
4.2.3. Wykonanie analizy z wykorzystaniem opracowanego wcześniej modelu	94
4.3. Ocena i interpretacja uzyskanych wyników empirycznych. Podsumowanie	108

Zakończenie	111
-------------	-----

Bibliografia	117
--------------	-----

Spis tabel	127
------------	-----

Spis wykresów i rysunków	129
--------------------------	-----

Wstęp

Celem opracowania jest określenie i analiza wpływu obciążeń zewnętrznych (polityki fiskalnej i regulacyjnej) na potencjał udzielania kredytów przez sektor bankowy. Operacjonalizacja celu została zrealizowana w postaci budowy modelu ekonometrycznego. Aby zrealizować wyżej wymieniony cel, autorzy przeprowadzili analizę porównawczą rozwiązań systemowych, dotyczących obciążeń zewnętrznych (fiskalnych regulacyjnych) w wybranych krajach europejskich. Na tak określonej podstawie ustalili wnioski/rekomendacje, wynikające z podobieństw i różnic między sektorami bankowymi z badanych krajów a sektorem bankowym w Polsce. W ramach części podsumowującej dokonano prezentacji przenoszenia negatywnych obciążeń jako ścieżek od obciążeń do wzrostu kredytów i PKB w perspektywie: przełożenia obciążeń zewnętrznych na ROA; przełożenia na ROE; ograniczania tempa wzrostu.

Autorzy realizując problematykę konsekwencji zewnętrznych obciążeń regulacyjnych i fiskalnych dla potencjału akcji kredytowej banków, podjęli próbę wskazania scenariuszy bazowych. Działania te pozwoliły na ocenę potencjału sektora bankowego w Polsce do finansowania rozwoju gospodarki w następstwie nałożonych regulacji, a także wskazanie potencjalnych korzyści i strat, wynikających z obciążeń zewnętrznych sektora bankowego.

Opracowanie składa się z czterech części. W pierwszej przedstawiono przegląd literatury przedmiotu, dotyczącej współzależności między rozwojem sektora bankowego a wzrostem gospodarki, w perspektywie polskich i europejskich regulacji oraz obciążeń fiskalnych. W drugiej ukazano opis wymagań regulacyjnych i fiskalnych nałożonych na sektor bankowy. W części trzeciej dokonano charakterystyki wymagań w zakresie należności nieobsługiwanych. W ostatniej, czwartej części ukazano w postaci modelu ekonometrycznego wpływ regulacji bankowych na wzrost skali kredytowania.

Rozdział 1

Przegląd literatury dotyczącej współzależności między rozwojem sektora bankowego a wzrostem gospodarki w perspektywie polskich i europejskich regulacji oraz obciążeń fiskalnych

Konsekwencje kryzysu na rynkach finansowych spowodowały wzrost zainteresowania mechanizmami systemu finansowego i pełnioną przez niego funkcją, zwłaszcza służebną rolą wobec gospodarki. Przedmiotem rozważań wielu autorów były relacje między systemem finansowym a wzrostem/rozwojem gospodarczym. Uważano, wskazując na dodatni, długookresowy związek, że prawidłowo funkcjonujący system finansowy wspiera procesy rozwoju gospodarczego i przyczynia się do wzrostu efektywności innych sektorów. Rolę efektywnego pośrednictwa finansowego upatrywano w poprawie alokacji kapitału i we wzroście PKB. Turbulencje spowodowane kryzysem finansowym podały w wątpliwość wcześniejsze poglądy. Wnioski z badań wskazują, że po przekroczeniu określonego poziomu, system finansowy może ograniczać sferę realną. W zmieniających się warunkach warto zastanowić się nad powyższymi, istotnymi poznawczo kwestiami.

W tej części opracowania podjęto próbę identyfikacji i oceny zmian zachodzących w systemie finansowym/bankowym w Polsce. Autorzy poszukiwali konsekwencji tego wzrostu/rozwoju w perspektywie funkcjonowania sfery realnej, a zwłaszcza wykorzystania potencjalnego źródła finansowania w postaci akcji kredytowej i możliwości lokowania nadwyżek środków pieniężnych w formie depozytów bankowych.

1.1. Znaczenie systemu finansowego dla gospodarki

Powszechnie uważa się, że system finansowy jest niezwykle ważny dla funkcjonowania gospodarki, co ma ilustrować porównywanie go do krwioobiegu czy lokomotywy wzrostu gospodarczego (Flejterski 2009, 1). Stąd jakość struktury systemu finansowego ma olbrzymie znaczenie dla przebiegu procesów realnych. Opinie ekonomistów na temat powiązań między systemem finansowym a wzrostem gospodarczym i charakterem łączącego je związku przyczynowo skutkowego są zróżnicowane. Spotkać można zarówno zwolenników braku zależności między systemem finansowym i gospodarką, zwolenników wpływu gospodarki realnej na system finansowy, jak i zwolenników wpływu systemu finansowego na gospodarkę realną (Balcerowicz 2005, 125). W badaniach autorzy podkreślali dodatni związek długookresowy między rozwojem systemu finansowego a wzrostem gospodarczym (Levine 1996, 55). Wskazywano, że rola systemów finansowych i ich znaczenie rośnie poprzez oddziaływanie rozwoju systemu finansowego na wzrost gospodarczy i wzrost wydajności (Caprio, Honohan 2001, 22 i 41). Zakładano, że ten pozytywny wpływ na wzrost gospodarczy jest widoczny w długim okresie (Lopez, Spiegel 2002, 22, 41).

Kryzys na rynkach finansowych (2008) wywołał wątpliwości co do pozytywnego wpływu systemu finansowego na gospodarkę, stanowił również inspirację do wprowadzenia zmian. Do systemu finansowego odnoszono się w dokumentach Komisji Europejskiej. W ramach programu reform wskazywano, że należy zbudować taki system, który będzie służył gospodarce i umożliwiał zrównoważony wzrost gospodarczy (European Commission 2014, 22), ponieważ przyjmowane założenia teoretyczne i wyniki badań empirycznych (Levine 1996; Bijlsma, Dubovik 2014), znajdujące odbicie w dokumentach i regulacjach, wskazywały, że dobrze funkcjonujący system finansowy powinien wspierać przebieg procesów i rozwój gospodarczy. Według opinii Komisji Europejskiej, podsumowującej reformy sektora finansowego, celem systemu finansowego powinno być służenie gospodarce i zrównoważonemu wzrostowi gospodarczemu. Dobrze funkcjonujący system finansowy powinien realizować swoje funkcje, takie jak: wymianę wartości, pośrednictwo, transfer ryzyka, płynność (European Commission 2014, 22–24; Pietrzak, Polański, Woźniak 2008, 17–20). W związku z rolą systemu finansowego wobec gospodarki w rozważaniach autorów pojawił się problem finansjalizacji.

Rozwój sektora bankowego i jego wpływ na gospodarkę realną były przedmiotem wielu badań. Uznawano, że reformy instytucjonalne (m.in. liberalizacja sektora bankowego, ochrona wierzycieli i akcjonariuszy) powodowały rozwój rynku finansowego. Analizowano, jak wynikająca z nich ekspansja kredytu bankowego i rynków papierów wartościowych oddziałuje na rozwój gospodarczy. Wskazywano, że czynnikami stymulującymi rozwój gospodarki realnej są m.in. powiększenie dostępności zewnętrznego finansowania firm, wpływającego na rozpoczęcie i rozwój działalności, a także bardziej efektywna alokacja kapitału (Pagano, ESRB

Advisory Scientific Committee 2014, 27). Badając korelację między rozwojem rynku finansowego i wzrostem gospodarczym, zastanawiano się, co jest przyczyną, a co skutkiem. W tym celu analizowano dane na poziomie krajów, branż i firm (King, Levine 1993a; 1993b; La Porta et al. 1996; Thorsten, Degryse, Kneer 2014; Guiso, Sapienza, Zingales 2003).

Zauważono, że pozytywny wpływ rozwoju rynku finansowego na wzrost gospodarczy występuje do określonego poziomu wskaźnika kredytu w relacji do PKB. Powyżej wspomnianego poziomu wpływ ten ma charakter negatywny (Pagano, ESRB Advisory Scientific Committee 2014, 29). Takie wnioski wynikały z badań Pagana i Piki (2012, 5–55), którzy na podstawie danych UNIDO dotyczących rocznej wartości dodanej 28 branż i 63 krajów, obejmujących okres 1970–2003, odnotowali, że występują dowody na to, iż rozwój rynku finansowego jest korzystny dla wzrostu w krajach spoza OECD, gdzie poprzez rozwój ten następuje wzrost dostępu do finansowania. W badaniach Arcanda, Berkesa i Panizy (2012) wykazano, że występuje negatywna korelacja między wskaźnikiem kredytu prywatnego a PKB, w momencie gdy wskaźnik ten przekracza 100%.

1.2. Rozwój sektora bankowego w Polsce

W Polsce nie wystąpiły poważne konsekwencje kryzysu na rynkach finansowych. Uważa się, że jedną z przyczyn takiego stanu był relatywnie słabo rozwinięty system finansowy, w którym złożone produkty finansowe pojawiły się stosunkowo niedawno, a skala wykorzystania usług bankowych i finansowych była stosunkowo niska (Marszałek 2013, 235). System finansowy stopniowo rozwijał się, o czym świadczy poziom wskaźnika aktywów systemu finansowego w relacji do PKB, rosnący w Polsce od 2005 do 2016 r., a następnie stopniowo obniżający się. Poziom tego wskaźnika w Polsce jest niższy niż w Czechach, na Węgrzech czy w strefie euro, ale wykazuje najwyższą spośród badanych krajów dynamikę wzrostu, przykładowo w 2018 r. wobec 2005 r. dynamika wzrostu aktywów wynosiła 151%, w Czechach 136%, na Węgrzech 115%, a w strefie euro 111% (patrz tabela 1.1).

Sektor bankowy to jeden z ważniejszych uczestników systemu finansowego. W Polsce, tak jak w innych krajach regionu (Czechy, Węgry, Słowacja), jest to sektor dominujący. W latach 2012–2018 poziom aktywów tego sektora wobec PKB wynosił przeszło 80%, a w roku 2016 – nawet około 92%. Był to najniższy poziom w odniesieniu do Czech (między 121 a 139%), Węgier (między 83 a 103%) i wobec strefy euro (między 267 a 345%), w przypadku której widoczna była, w okresie 2012–2018 trwała tendencja spadku. A zatem pomimo dominacji sektora bankowego w systemie finansowym w Polsce, jego wielkość (mierzona poziomem aktywów i kredytów wobec PKB) jest relatywnie niewielka wobec innych krajów UE.

Proces rozwoju sektora bankowego w Polsce rozpoczął się pod koniec lat osiemdziesiątych, w związku z przemianami politycznymi, na fali deregulacji, liberalizacji i dzięki przekształceniom własnościowym. W kolejnych latach nastąpiła stabilizacja, umacnianie infrastruktury bankowej i wzrost znaczenia banków w gospodarce. Jednak ze względu na opóźnienia spowodowane funkcjonowaniem w warunkach gospodarki centralnie planowanej powyższy wzrost, choć wyraźny, był umiarkowany w porównaniu z innymi krajami (tabele 1.2 i 1.3).

Z informacji zamieszczonych w tabeli 1.3 wynika, że dynamika wskaźnika depozyty/PKB osiąga niższe poziomy w Polsce i na Węgrzech w porównaniu z Czechami i strefą euro. Natomiast poziom dynamiki wskaźnika kredyty/PKB jest najwyższy w Czechach, a następnie w Polsce. Dynamika wzrostu depozytów wobec PKB była wyższa w badanym roku 2018 w Polsce niż (w tym samym momencie) dynamika wzrostu wskaźnika obrazującego poziom kredytów wobec PKB.

Interesujący zestaw wskaźników, opisujących rozwój systemów finansowych i sektorów bankowych w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej i strefy euro został przedstawiony w raporcie Global Financial Development Banku Światowego. Raport przygotowano na podstawie danych pochodzących z Global Financial Development Database (GFDD), kompleksowego zbioru informacji o systemach finansowych 202 gospodarek.

GFDD zawiera miary takie jak: (1) wielkość instytucji finansowych i rynków (*financial depth*, tzw. głębokość finansowa), (2) dostępność i faktyczne korzystanie z usług finansowych przez osoby fizyczne (dostęp), (3) efektywność pośredników finansowych i rynków w zakresie pośredniczenia w zasobach i ułatwianie transakcji finansowych (efektywność) oraz (4) stabilność instytucji finansowych i rynków (stabilność). Wśród wybranych wskaźników ujęto:

- kapitalizację giełdy do PKB (całkowita wartość wszystkich notowanych akcji giełdowych jako procent PKB),
- oddziały bankowe na 100 000 dorosłych (w wieku 15+),
- koncentrację banków (aktywa trzech największych banków komercyjnych proporcjonalnie do sumy aktywów bankowości komercyjnej).

W analizowanych latach wskaźniki „kapitalizacja giełdy do PKB” (%) i „oddziały banków na 100 000 osób dorosłych” były najwyższe w Polsce, natomiast „koncentracja banków” była najwyższa na Węgrzech (choć zbliżona do danych z Czech). Większość danych przedstawionych w tabeli 1.4 potwierdza jednak różnice w rozwoju systemów finansowych i sektorów bankowych między trzema analizowanymi krajami.

Pomimo konsekwencji kryzysu finansowego, widocznych poza granicami Polski, kondycja sektora bankowego była dobra. Przechodząc do bardziej szczegółowej analizy kondycji sektora bankowego w Polsce, w tabeli 1.5 przedstawiono strukturę aktywów sektora bankowego w latach 2012–2018. W aktywach tych dominujący udział miały należności od sektora niefinansowego. Natomiast drugą co do wartości pozycją aktywów sektora bankowego w latach 2012–2018 były papiery wartościowe.

Tabela 1.1. Aktywa systemu finansowego w relacji do PKB w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz w strefie euro w latach 2005–2018 (w %)

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	* %
P	85,0	96,5	103,2	110,3	111,0	116,2	116,4	121,2	126,1	121,4	128,6	133,0	132,1	128,7	151,4
C	126,7	125,6	134,3	137,3	138,4	140,7	147,0	153,2	167,0	164,4	153,7	161,7	168,0	171,8	135,6
W	114,9	128,4	140,5	152,3	165,0	168,8	150,7	137,5	136,4	133,3	131,4	130,9	128,4	132,3	115,1
SE	419,8	442,7	465,3	461,2	481,7	493,6	493,8	498,3	480,8	493,8	482,7	487,2	478,2	466,0	111,0

Uwaga: P – Polska, C – Czechy, W – Węgry, SE – strefa euro.

* Dynamika wzrostu w 2018 wobec roku bazowego 2005 (w %).

Źródło: NBP 2007, 13; 2008, 13; 2009, 15; 2012, 7; 2014, 22; 2018, 11 oraz obliczenia własne.

Tabela 1.2. Stopień rozwoju sektora bankowego w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz w strefie euro w latach 2012–2018 (w %)

	Aktywa/PKB								Kredyty/PKB							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018		
Polska	83,5	84,6	88,5	88,7	91,7	89,4	89,2	50,0	46,6	51,6	51,6	51,2	49,4	49,6		
Czechy	120,5	132,4	131,0	122,9	124,9	138,7	137,0	55,9	79,8	66,4	63,4	63,4	62,9	63,8		
Węgry	93,8	87,8	102,7	82,6	97,3	95,3	100,1	43,8	33,3	36,7	30,3	33,2	32,1	32,4		
Strefa euro	344,8	317,8	309,9	296,0	288,3	271,9	266,5	103,2	99,9	94,2	92,0	90,4	88,8	87,6		

Źródło: NBP 2013, 24; 2015, 15; 2017, 16; 2019, 23.

Tabela 1.3. Stopień rozwoju sektora bankowego w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz w strefie euro w latach 2008–2018 (Depozyty/PKB w %)

Rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Polska	38,7	41,5	43,6	44,8	44,8	46,6	48,4	51,2	54,9	53,4	53,6
Czechy	59,1	63,9	65,8	73,6	78,6	79,8	79,2	76,3	76,4	79,4	80,2
Węgry	36,5	37,2	34,8	36,0	35,4	33,3	31,7	32,8	39,4	40,1	43,1
Strefa euro	116,6	122,7	85,4	80,4	83,1	85,8	83,4	83,4	84,6	84,8	85,1

Źródło: NBP 2008; 2011; 2014; 2015; 2017; 2018.

Tabela 1.4. Rozwój systemów finansowych i sektorów bankowych w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej w latach 2015–2018

	2015			2016			2017			2018		
	P	C	W	P	C	W	P	C	W	P	C	W
Kapitalizacja giełdy do PKB (%)	28,85	23,9	14,2	29,38	21,9	17,69	38,27	24,8	22,3	27,4	b.d.	18,3
Oddziały bankowe 100,000 dorosłych (wiek 15+)	31,1	23,7	15,1	31,0	22,4	14,7	29,3	21,3	14,6	29,7	21,3	14,2
Koncentracja banku (%)	42,0	60,4	78,7	40,3	60,1	66,5	42,2	60,2	58,9	b.d.	b.d.	b.d.

Uwaga: P – Polska, C – Czechy, W – Węgry.

Źródło: Global Financial Development Report 2017/2018.

Tabela 1.5. Aktywa sektora bankowego w latach 2014–2018

	Rok										
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018				
	W mld zł										
Kasa i operacje z bankiem centralnym	71,4	54,9	67,5	68,0	54,1	56,2	97,5				
Należności od sektora finansowego*	105,8	117,7	128,8	129,2	135,7	147,5	165,6				
Należności od sektora niefinansowego*	759,6	785,8	838,3	900,0	952,0	982,7	1051,0				
Należności od sektora instytucji rządowych i samorządowych*	79,8	78,5	79,2	80,7	83,4	85,6	87,5				
Papiery wartościowe**	261,7	304,0	330,3	340,3	412,4	432,6	420,4				
Instrumenty pochodne***	26,0	20,8	36,8	26,0	16,9	16,3	13,9				
Aktywa trwałe i wartości niematerialne i prawne	18,3	20,3	21,4	21,5	21,5	21,4	21,4				
Pozostałe aktywa	26,9	22,7	26,9	29,3	30,0	34,5	29,8				
Ogółem	1349,5	1404,7	1529,3	1595,0	1706,0	1776,0	1887,1				

W % sumy bilansowej										
Kasa i operacje z bankiem centralnym	5,3	3,9	4,4	4,3	3,2	3,2	5,2			
Należności od sektora finansowego*	7,8	8,4	8,4	8,1	8,0	8,3	8,8			
Należności od sektora niefinansowego*	56,3	55,9	54,8	56,4	55,8	55,3	55,7			
Należności od sektora instytucji rządowych i samorządowych*	5,9	5,6	5,2	5,1	4,9	4,8	4,6			
Papiery wartościowe**	19,4	21,6	21,6	21,3	24,2	24,3	22,3			
Instrumenty pochodne***	1,9	1,5	2,4	1,6	1,0	0,9	0,7			
Aktywa trwałe i wartości niematerialne i prawne	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	1,2	1,1			
Pozostałe aktywa	2,0	1,7	1,8	1,8	1,8	1,9	1,6			

* Z wyłączeniem instrumentów dłużnych.

** Instrumenty dłużne i kapitałowe.

*** Łącznie instrumenty pochodne przeznaczone do obrotu i zabezpieczające.

Źródło: NBP 2017; 2019b.

Do wzrostu aktywów sektora bankowego w latach 2012–2018 przyczyniały się głównie kredyty dla sektora niefinansowego. Warto podkreślić, że na politykę kredytową, chociażby w segmencie kredytów mieszkaniowych, istotny wpływ miały czynniki regulacyjne i prawne, jednak nie spowodowało to znaczących zmian w dynamice akcji kredytowej. W opisywanym okresie wprowadzono w życie między innymi zapisy rekomendacji S KNF, zgodnie z którą wartość wskaźnika LtV dla ekspozycji kredytowych, zabezpieczonych hipotecznie, powstałych do 31 grudnia 2014 r. nie powinna przekraczać 95%, dla ekspozycji powstałych w 2015 r. – poziomu 90%, a w 2016 r. – poziomu 85 lub 90%, w sytuacji kiedy część ekspozycji przekraczająca 85% LtV jest zabezpieczona w inny sposób¹. Na zaostrenie kryteriów udzielania kredytów mieszkaniowych wpłynęło również zniesienie możliwości wystawiania przez banki bankowego tytułu egzekucyjnego, następnie zalecenie KNF, odnoszące się do przyjmowania przy kalkulacji zdolności kredytowej kosztów utrzymania gospodarstwa domowego na poziomie nie niższym od minimum socjalnego, czy chociażby wejście w życie przepisów ustawy zaostrażających warunki obrotu nieruchomościami rolnymi². Dodatkowo w 2016 r. weszła w życie ustawa o podatku od niektórych instytucji finansowych, co wpłynęło na podwyższenie marż kredytów mieszkaniowych przez część banków, które uzasadniały to potrzebą częściowego rekompensowania kosztu podatku³.

W 2018 r. wzrosło zaangażowanie banków w przypadku większości kategorii kredytowych z wyjątkiem walutowych kredytów mieszkaniowych oraz kredytów inwestycyjnych przedsiębiorstw (NBP 2019 b).

W okresie 2012–2018 kredyty mieszkaniowe miały największy udział w portfelu kredytowym sektora bankowego (tabela 1.6). Na koniec 2018 r. roczne tempo wzrostu tych kredytów wzrosło o 4,9% r/r. Na utrzymujący się wzrost rocznej dynamiki, szczególnie złotych kredytów mieszkaniowych, miały wpływ głównie czynniki popytowe. Poprawa sytuacji finansowej gospodarstw domowych, wynikająca ze wzrostu wynagrodzeń, oraz niskie stopy procentowe sprzyjały zaciąganiu kredytów mieszkaniowych. Ponadto wzrost wartości udzielonych kredytów spowodowany był wzrostem średnich cen nieruchomości. Wzrostowi popytu na kredyty mieszkaniowe nie zaszkodziło również zaostrenie kryteriów i warunków udzielania kredytów (banki zaostrzyły w 2018 r. warunki wkładu własnego kredytobiorców i wymaganych zabezpieczeń). W latach 2012–2018 wzrastał udział złotych kredytów mieszkaniowych natomiast systematycznie spadał udział walutowych kredytów mieszkaniowych (NBP 2019c).

- 1 Uchwała nr 148/2013 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 18 czerwca 2013 r. w sprawie wydania Rekomendacji S dotyczącej dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi zabezpieczonymi hipotecznie (Dz. Urz. KNF z 2013 r., poz. 23).
- 2 Ustawa z dnia 14 kwietnia 2016 r. o wstrzymaniu sprzedaży nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. z 2016 r., poz. 585) (NBP 2017).
- 3 Ustawa z dnia 15 stycznia 2016 r. o podatku od niektórych instytucji finansowych (Dz. U. z 2016 r., poz. 68).

W 2018 r., podobnie jak w latach poprzednich, rosła roczna dynamika kredytów konsumpcyjnych (9,1% r/r), na co wpływ miały zarówno czynniki popytowe, jak i podażowe (tabela 1.6). Wśród tych czynników zauważamy m.in. fazę cyklu koniunkturalnego, a w strukturze wzrostu gospodarczego dominującą konsumpcję prywatną. Ponadto banki w wyniku zwiększonych obciążeń zewnętrznych i ich konsekwencji związanych ze spadkiem zyskowności nie zmieniały istotnie swojej polityki kredytowej w segmencie kredytów konsumpcyjnych (produkty wysokomarżowe) w przeciwieństwie do innych segmentów kredytowych, gdzie zaostrzono tę politykę (NBP 2019c).

Tabela 1.6. Należności od sektora niefinansowego w latach 2012–2018 (w mld zł)

Rok	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Osoby prywatne, z tego:	433,1	449,4	475,1	509,1	537,0	541,6	569,2
– kredyty mieszkaniowe złotowe	140,1	162,9	186,1	208,5	230,7	255,1	284,1
– kredyty mieszkaniowe walutowe	175,5	165,3	161,1	164,0	160,0	129,7	125,7
– kredyty konsumpcyjne	106,8	112,1	119,1	128,3	137,9	150,2	153,5
– pozostałe	10,7	9,1	8,8	8,3	8,4	6,5	5,9
Rolnicy indywidualni	23,6	25,7	28,7	31,2	32,0	33,0	30,5
Przedsiębiorcy indywidualni	49,0	52,7	58,6	61,6	64,2	68,4	69,5
Instytucje niekomercyjne działające na rzecz gospodarstw domowych	b.d.	b.d.	5,6	6,0	6,4	6,9	7,2
Przedsiębiorstwa, z tego:	249,1	252,7	284,6	309,8	329,9	350,6	368,9
– duże przedsiębiorstwa	b.d.	b.d.	119,0	135,1	145,5	154,0	173,2
– MSP	b.d.	b.d.	165,6	174,7	184,3	196,6	195,6

Źródło: NBP, 2017; 2019b.

W strukturze pasywów sektora bankowego w latach 2012–2018 dominujący udział miały depozyty sektora niefinansowego (tabela 1.7). W badanym okresie udział ten zwiększył się do ponad 60%. W latach 2016–2017 depozyty sektora niefinansowego rosły w porównywalnym tempie ze wzrostem sumy bilansowej, jednak wolniej niż w latach poprzednich. Mogło mieć to związek z wyraźnie niższą skalą przyrostu depozytów gospodarstw domowych. Na przykład w 2017 r. nominalny przyrost depozytów wynosił 30 mld zł, natomiast średnia z poprzednich trzech lat wynosiła około 60 mld zł. Przyczyną spadku tempa wzrostu depozytów gospodarstw domowych było najprawdopodobniej niskie oprocentowanie środków na rachunkach bankowych, co spowodowało większe zainteresowanie alternatywnymi formami oszczędności na rynku kapitałowym i rynku nieruchomości. Tak też w 2017 r., w porównaniu do roku 2016 saldo wpłat gospodarstw domowych do funduszy inwestycyjnych uległo potrojeniu (NBP 2018).

Tabela 1.7. Pasywa sektora bankowego w latach 2012–2018

Rok	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
W mld zł							
Zobowiązania wobec banku centralnego	0,01	0,01	0,12	0,01	0,01	0,01	5,85
Depozyty* od sektora finansowego	252,6	258,2	258,5	258,9	250,2	230,5	227,9
Depozyty sektora niefinansowego	720,8	771,3	849,3	933,4	1021,1	1062,5	1151,2
Depozyty sektora instytucji rządowych i samorządowych	59,8	55,4	60,6	48,4	63,5	69,0	83,4
Zobowiązania z tytułu emisji instrumentów dłużnych**	53,0	54,1	54,5	57,6	67,2	85,3	87,8
Zobowiązania z tytułu transakcji typu repo	20,5	25,1	26,6	19,4	11,9	12,6	18,3
Instrumenty pochodne***	29,5	23,1	40,5	32,7	25,1	17,2	16,7
Pozostałe zobowiązania	66,7	64,5	73,1	69,3	83,6	95,8	91,5
Kapitały****	146,6	153,0	166,0	175,2	183,4	203,9	204,5
Ogółem	1349,5	1404,7	1529,3	1595,0	1706,0	1776,8	1887,1
W % sumy bilansowej							
Zobowiązania wobec banku centralnego	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3
Depozyty* od sektora finansowego	18,7	18,4	16,9	16,2	14,7	13,0	12,1
Depozyty sektora niefinansowego	53,4	54,9	55,5	58,5	59,9	59,8	61,0
Depozyty sektora instytucji rządowych i samorządowych	4,4	3,9	4,0	3,0	3,7	3,9	4,4
Zobowiązania z tytułu emisji instrumentów dłużnych**	3,9	3,9	3,6	3,6	3,9	4,8	4,7
Zobowiązania z tytułu transakcji typu repo	1,5	1,8	1,7	1,2	0,7	0,7	1,0
Instrumenty pochodne***	2,2	1,6	2,7	2,1	1,5	1,0	0,9
Pozostałe zobowiązania	5,0	4,6	4,8	4,3	4,9	5,4	4,8
Kapitały****	10,9	10,9	10,9	11,0	10,7	11,5	10,8

* W przypadku sektora finansowego depozyty zawierają zarówno depozyty (lokaty), jak i kredyty od innych instytucji finansowych.

** Łącznie z emisjami BGK na rzecz KFD.

*** Łącznie instrumenty pochodne przeznaczone do obrotu i zabezpieczające.

**** W tabeli zaprezentowano kapitały w ujęciu księgowym.

Źródło: NBP, 2017; 2019b.

W 2018 r. zanotowano nieznacznie wyższe tempo wzrostu depozytów sektora niefinansowego, a szczególnie depozytów gospodarstw domowych, w stosunku do tempa wzrostu sumy bilansowej sektora bankowego. Przyczyną wzrostu tempa depozytów gospodarstw domowych jest poprawiająca się sytuacja na rynku pracy,

tj. wzrost zatrudnienia i zwiększenie wynagrodzeń (NBP 2019c). Pomimo relatywnie dużego udziału środków bieżących i o krótkich terminach kontraktowych w strukturze depozytów sektora niefinansowego, charakteryzują się one wysoką stabilnością (depozyty bieżące i z terminem zapadalności do 1 miesiąca stanowiły około 70% depozytów sektora niefinansowego). Chociaż zdarzały się nagłe przypadki zmniejszenia stanu depozytów, tak jak w IV kwartale 2018 r., kiedy dwa banki komercyjne zanotowały odpływ środków. Wtedy NBP udzielił im kredytu refinansowego, który został w całości spłacony na początku 2019 r. po ustabilizowaniu sytuacji płynnościowej tych banków (NBP 2019 d) (tabela 1.7).

Od 2013 r. systematycznie spadał udział depozytów sektora, lokowanych przez podmioty z sektora finansowego (szczególnie nominowanych w walutach obcych, co wiązało się z malejącym zapotrzebowaniem na finansowanie walutowych kredytów mieszkaniowych).

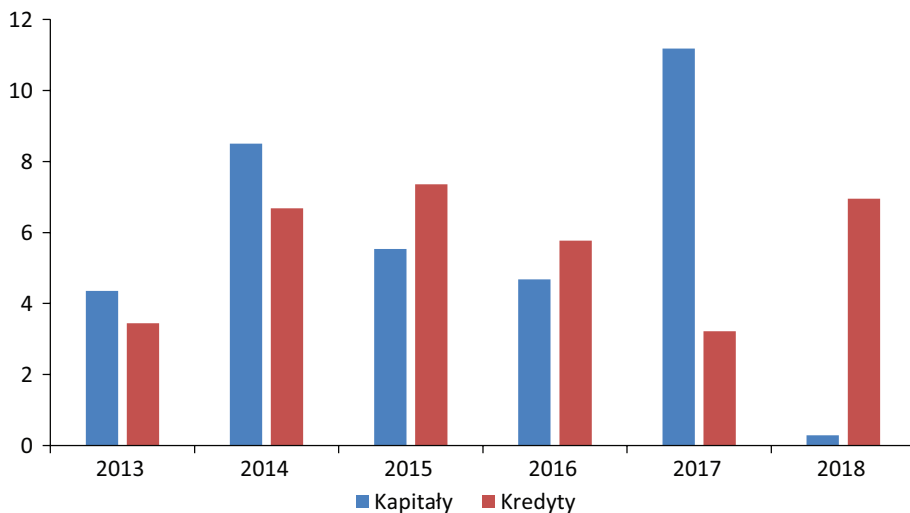
Podsumowując, w roku 2018 wyniki sektora bankowego były niższe niż w okresie 2016–2017. Zysk netto sektora bankowego w okresie 2007–2014 był wysoki i co roku przekraczał 15 mld zł. Natomiast od roku 2015 ulegał pogorszeniu. Zyskowność mierzona wskaźnikami zysku do aktywów i zysku do funduszy własnych stopniowo obniżała się z powodu rosnącej skali działania, ale wciąż pozostawała wyższa niż w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych, była również wyższa niż średnia w UE (NBP 2018, 118–119). Był to dynamiczny proces. Występujące spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego, spadku stóp procentowych, niestabilność polityczna powodują, że dla funkcjonowania banków, będących instytucjami publicznego zaufania społecznego w warunkach niestabilnego otoczenia, rosnącej konkurencji, chcących realizować strategię wzrostu, bardzo ważne jest budowanie i utrzymywanie trwałych relacji z klientami, co jest szczególnie istotne dla poziomu depozytów lokowanych w bankach.

W przedstawionym w tabeli 1.8 okresie 2007–2018 depozyty zajmują dominującą i rosnącą pozycję pod względem udziału w strukturze aktywów finansowych gospodarstw domowych, przy czym apogeum przyrostu aktywów wystąpiło w 2012 i 2018 r. po okresie wystąpienia kryzysu na rynkach finansowych i utraty zaufania do innych instrumentów finansowych.

Tabela 1.8. Struktura oraz dynamika (rr) wybranych pozycji aktywów finansowych gospodarstw domowych w latach 2007–2018 wg stanów na koniec okresów

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
	Udział w aktywach gospodarstw domowych w (%)											
Depozyty bankowe	36,2	45,6	45,4	44,1	61,4	61,8	60,3	61,2	61,7	61,5	61,0	63,5
Tytuły uczestnictwa funduszy inwestycyjnych	14,8	6,9	7,3	7,8	8,2	8,9	10,2	10,7	10,6	10,7	11,8	10,0
Z tytułu ubezpieczeń na życie (w tym UFK)	8,5	9,2	8,0	7,7	9,2	9,6	9,0	8,5	7,8	7,2	5,6	4,8
Akcje notowane na GPW	8,3	3,8	4,9	5,3	5,1	4,6	5,0	4,2	3,8	3,9	4,4	3,7
Skarbowe papiery wartościowe	1,4	1,8	1,5	1,0	1,2	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,3	1,6
Nieskarbowe papiery wartościowe	0,5	0,4	0,3	0,2	0,3	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,4
Depozyty w SKOK	0,9	1,2	1,3	1,3	1,9	1,9	2,0	1,3	1,0	0,9	0,8	0,7
Gotówka w obiegu (bez kas banków)	10,4	12,3	10,5	9,6	12,7	12,0	12,3	13,0	13,8	14,6	14,8	15,3

Źródło: NBP 2012, 17; 2014, 36; 2019b, 29.

Wykres 1.1. Dynamika r/r kapitałów banków i kredytów w Polsce w latach 2013–2018; wartości na osi pionowej podano w % (od 2018 r. nastąpiła zmiana sprawozdawczości banków)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Na wykresie 1.1 zaprezentowano dynamikę kapitałów banków i kredytów w Polsce w latach 2013–2018 w celu zobrazowania kierunków ich zmian.

Zauważamy, że wraz ze wzrostem dynamiki kapitałów r/r nie następował wzrost dynamiki kredytów r/r (wyjątkiem jest rok 2014). Informacje zaprezentowane na wykresie pozwalają na prześledzenie, jak zmieniały się wymagania kapitałowe w relacji do wzrostu kredytów.

W wyniku przeprowadzonej w opracowaniu analizy stopnia rozwoju systemu finansowego i bankowego w Polsce na podstawie wskaźników aktywów, depozytów i kredytów w relacji do PKB można odnotować rosnący trend i relatywnie wysoką dynamikę wzrostu w porównaniu do Czech, Węgier i strefy euro. Jednak widoczny jest również od roku 2016 spadek wzrostu tej dynamiki. W tej sytuacji warto prowadzić studia i badania nad finansowym wymiarem gospodarowania, skalą systemu finansowego czy bankowego i jego oddziaływania na procesy w sferze realnej.

1.3. Analiza rozwoju rynku długoterminowych instrumentów dłużnych i ich znaczenia dla pozycji bilansowej sektora bankowego

Konstruując założenia polityki dotyczącej długoterminowej strategii, banki stoją przed dylematem, czy inwestować w bezpieczne, nieopodatkowane skarbowe papiery wartościowe, czy udzielać kredytów, opodatkowanych podatkiem bankowym, narażając się przy okazji na ryzyko gospodarcze. Istnienie rynku finansowego daje różne możliwości inwestycyjne, m.in. w instrumenty dłużne, a wśród nich instrumenty skarbowe, które występując w ramach obrotu na rynku pierwotnym i wtórnym, mają duże znaczenie dla funkcjonowania całej gospodarki, a także jej różnych uczestników, zwłaszcza sektora bankowego (Czechowska 2013, 171–186).

O znaczeniu tego kierunku inwestycji świadczy fakt, że papiery wartościowe stanowią drugą co do wartości pozycję aktywów sektora bankowego. Kupno skarbowych papierów wartościowych (SPW) było dokonywane przez banki krajowe i oddziały instytucji kredytowych. Przy czym, jak podano w raporcie NIK (2018, 20), przykładowo w 2017 r. zaangażowanie po stronie oddziałów banków zagranicznych było stosunkowo niewielkie, ponieważ oddziały banków zagranicznych dokonały zakupu o wielkości 0,04% średniomiesięcznej kwoty wartości SPW. Kwestia wzrostu zaangażowania banków w SPW jest analizowana w kontekście wpływu podatku na sytuację banków komercyjnych. Zgodnie z tym, co opisano wcześniej, posiadanie tego typu aktywów powoduje obniżenie podstawy opodatkowania, a dokładniej zmniejszenie podstawy opodatkowania o aktywa odpowiadające zakupionym skarbowym papierom wartościowym. Pojawia się w tym przypadku problem optymalizacji podatkowej, inaczej agresywnego unikania opodatkowania. Jej wyrazem jest kupno przez banki w ostatnich dniach miesiąca skarbowych papierów wartościowych o wartości obniżającej podstawę opodatkowania wyliczaną na ostatni dzień miesiąca i sprzedaż tych samych obligacji w pierwszych dniach kolejnego miesiąca. Tego typu działanie spowoduje, że część aktywów nie zostanie objęta podatkiem, czyli zostanie uwolniona (konwersja aktywa opodatkowanego na nieopodatkowane) (Gajewski 2016, 18).

W okresie 2012–2018 dopiero w roku 2016 można zaobserwować istotnie zauważalny wzrost wartości i udział papierów wartościowych w sumie bilansowej, w porównaniu do lat 2012–2015. Za przyczynę tego wzrostu uznaje się działania optymalizacyjne banków związane z wejściem w życie Ustawy o podatku od niektórych instytucji finansowych. Dlatego wartość obligacji skarbowych i bonów skarbowych w bilansie sektora bankowego znacznie wzrosła w 2016 r. (o 66 mld zł). W dalszej perspektywie działania banków mogły być skierowane na obniżanie podstawy opodatkowania poprzez zwiększanie udziału aktywów, które pomniejszają tę podstawę.

Jak wynika z raportu kontroli NIK, opublikowanego w 2018 r., w przeprowadzonej analizie danych nie wykazano w 2016 i 2017 zakupów i sprzedaży SPW służących do optymalizacji podatkowej (NIK 2018, 23–240). Na podstawie danych z systemu Krajowego Depozytu Papierów Wartościowych, dotyczących rachunków własnych banków, od końca 2015 r. do końca sierpnia 2017 r. przeanalizowano dzienne stany zadłużenia w skarbowych papierach wartościowych, które zostały wyemitowane na rynku krajowym sektora bankowego. Analizy te, przeprowadzone przez Departament Długu Publicznego w Ministerstwie Finansów, nie wykazały istotnych różnic w obniżaniu podstawy opodatkowania o wartość zakupionych papierów wartościowych przez banki w kolejnych miesiącach 2016 r. Ponadto analiza wykonana przez NIK na podstawie danych z Krajowego Depozytu Papierów Wartościowych również nie wykazywała posługiwania się w 2016 i 2017 r. zakupami i sprzedażą skarbowych papierów wartościowych przez banki do optymalizacji podatkowej (NIK 2018). Dalszy wzrost udziału skarbowych papierów wartościowych w bilansach banków mógł być ograniczony poprzez konieczność przeciwdziałania spadkowemu trendowi zyskowności (NBP 2017) (tabela 1.9).

Tabela 1.9. Papiery wartościowe w portfelu banków w latach 2012–2018 (w mld zł)

Rok	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Dłużne papiery wartościowe emitowane przez rezydenta	257,5	297,5	318,7	326,6	398,4	417,6	400,2
– skarbowe papiery wartościowe	120,0	139,7	180,7	193,3	259,4	269,2	295,9
– bony pieniężne	98,4	114,5	84,4	72,7	79,5	91,2	48,7
– obligacje samorządowe	14,2	17,1	17,7	18,8	18,7	19,0	21,5
– obligacje przedsiębiorstw	13,4	16,1	23,0	26,6	25,9	24,8	22,2
– obligacje banków*	10,2	9,1	10,9	12,9	11,0	9,8	8,3
Dłużne papiery wartościowe emitowane przez nierezydenta	1,3	3,1	7,5	7,1	8,2	9,4	14,6
Kapitałowe papiery wartościowe	2,9	3,4	4,1	6,7	6,2	5,6	5,5

* Obligacje banków obejmują również obligacje emitowane przez BGK na rzecz Krajowego Funduszu Drogowego.

Źródło: NBP 2017; 2019b.

Pod koniec 2018 r. nastąpił nieznaczny spadek udziału papierów wartościowych w strukturze aktywów sektora bankowego. Spadek ten miał charakter przejściowy, ponieważ wynikał z obniżenia zaangażowania w bony pieniężne, co związane było z tym, że w przeciwieństwie do lat poprzednich ostatni dzień roboczy w 2018 r. przypadał na początek okresu utrzymywania rezerwy obowiązkowej. Stąd banki tradycyjnie złożyły więcej środków na rachunku bieżącym w banku centralnym

(w celu stworzenia bufora płynnościowego na ryzyko niespodziewanego ograniczenia płynności w kolejnych dniach okresu utrzymywania rezerwy obowiązkowej) i dlatego zgłosiły mniejszy popyt na bony pieniężne. Sytuacja ta nie trwała długo, ponieważ w kolejnych dniach nastąpił wzrost wartości utrzymywanych przez banki bonów pieniężnych do poziomu zbliżonego do średniej z 2018 r. (NBP 2019). Odnosząc się do sytuacji z 2018 r., można zauważyć kontynuację powiększania zaangażowania w skarbowe papiery wartościowe. Ponieważ nastąpił spadek wartości całego portfela papierów wartościowych, udział skarbowych papierów wartościowych w tym portfelu wzrósł i stanowił 74% w 2018 r. (NBP 2019, 106).

Podsumowując, banki są aktywne na rynku skarbowych papierów wartościowych. Z jednej strony banki krajowe stanowią ważną grupę nabywców obligacji skarbowych emitowanych w Polsce, o czym świadczy ich przeszło 40% udział w strukturze nabywców – stan na 2018 r. (NBP 2019, 275). Z drugiej strony należy w przyszłości spodziewać się wzrostu tego udziału, ponieważ z punktu widzenia banków tego typu inwestycja powoduje obniżanie podstawy opodatkowania podatkiem od niektórych instytucji finansowych. To oznacza, że efektywna dochodowość krajowych obligacji skarbowych jest wyższa niż dochodowość innych instrumentów dłużnych o podobnej rentowności, ale także od potencjalnych kredytów o zbliżonym oprocentowaniu, które podlegają opodatkowaniu (NBP 2019, 275). Taka rzeczywistość powoduje pojawiający się w środowisku finansowym dyalemat, czy zaangażowanie banków komercyjnych w skarbowe instrumenty dłużne nie powoduje ograniczania akcji kredytowej skierowanej do sektora niefinansowego. Ponadto występują wątpliwości, czy inwestycje bankowe mogą być dobrze oceniane przez pryzmat rozwoju polskiej gospodarki.

1.4. Przegląd regulacji i obciążeń fiskalnych oraz ocena ich wpływu na sektor bankowy i gospodarkę

1.4.1. Koszty polityki regulacyjnej

Po kryzysie na rynkach finansowych z 2008 r. sektor bankowy poddany został fali regulacji. Celem regulacji było zwiększenie odporności systemu finansowego na zdarzenia kryzysowe (Kostecki 2019, 8–28; Chaikowska 2019, 29), a także ograniczenie wydatków publicznych i uporządkowanie procesów restrukturyzacyjnych (Miklaszewska, Kil 2019, 173). Wprowadzenie nowych regulacji i zaostrzenie dotychczasowych procedur było efektem działań podjętych przez Financial Stability Board oraz Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego. Jak zauważa Krzysztof Kalicki, międzynarodowe i krajowe regulacje finansowe rozwijały się w kilku kierunkach (Kalicki 2019, 35). Te kierunki, które można odnieść do banków, są to:

- bezpieczeństwo banków oraz poprawa zarządzania (kapitał, płynność, dźwignia finansowa, zwiększanie poziomu ostrożności),
- ochrona konsumentów, inwestorów, deponentów,
- infrastruktura i transparentność produktów bankowych,
- kontrola przepływów finansowych i ich raportowania.

W przypadku ustanowienia bardziej restrykcyjnych standardów funkcjonowania dla sektora bankowego pojawił się złożony i wielowymiarowy problem, dotyczący ich konsekwencji, czyli zależności między wymogami kapitałowymi, strukturą bilansu, kosztami regulacyjnymi oraz rentownością. Z jednej strony wyższe wymagania dotyczące funduszy własnych banków miały przynosić korzyści w postaci większej stabilności finansowej, mniejszego prawdopodobieństwa kryzysu finansowego. Jednak z drugiej strony powstały różnego rodzaju zagrożenia, m.in. negatywnym oddziaływaniem na podaż kredytów, inaczej ograniczaniem akcji kredytowej. Biorąc pod uwagę powyższe, przedmiotem badań autorów zajmujących się finansami może być wpływ restrykcyjności regulacji nadzorczych na stabilność finansową banków. W tym przypadku stosowane są różne miary. Jedną z nich to np. publikowany przez Continuity's Regulatory Operations Center® indeks globalnych zmian regulacyjnych *Banking Compliance Index BCI*, czyli roczna liczba zmian, liczona na podstawie danych kwartalnych (Continuity.net 2020). Podejmowane są również próby konstrukcji zagregowanego indeksu restrykcyjności regulacji (Kil 2018, 185–205). Jednakże, badając wpływ regulacji ostrożnościowych i obciążeń fiskalnych gospodarki, można skoncentrować się przede wszystkim na ocenie, w jaki sposób banki na te obciążenia reagują, a następnie analizować wynikające z tego zmiany przenoszone do gospodarki (Marcinkowska et al. 2014, 11–51).

Główne normy ostrożnościowe, których celem było wzmocnienie bezpieczeństwa i odporności europejskiego systemu finansowego, wspierane odpowiednimi buforami kapitałowymi, zostały przedstawione w pakiecie obejmującym tzw. dyrektywę CRD (dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE) oraz tzw. rozporządzenie CRR (rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013), istotnie zmodyfikowanym w 2019 r. odpowiednio przez dyrektywę 2019/878 i rozporządzenie 2019/876. W rozważaniach teoretycznych, potwierdzonych badaniami empirycznymi, stwierdzono, że regulacje, w których ustalono wymogi kapitałowe, prowadzą do ograniczania ryzyka przez banki (Zhang, Wu, Liu 2008, 183–189; Konishi, Yasuda 2004, 215–233). W literaturze przedmiotu można również odnaleźć rezultaty takich badań, których autorzy, analizując konsekwencje regulacji, zwracają uwagę na występowanie wzrostu ryzyka spowodowanego potrzebą rekompensaty wyższych kosztów, łączących się ze wzrostem kapitału (Blum, Hellwig 1995, 739–749). Przy czym wskazuje się tutaj, że wpływ regulacji na ryzyko zależy od struktury ładu korporacyjnego (Laeven, Levine 2009).

Koncentrując się na ocenie coraz bardziej restrykcyjnych regulacji kapitałowych, należy przytoczyć znajdujące się w literaturze finansowej wnioski określające,

że wzrost wymagań ostrożnościowych może prowadzić do różnych, negatywnych konsekwencji makroekonomicznych. Jedną z nich stanowi zmniejszanie aktywności banków w alokacji kapitału i finansowaniu gospodarki. Powiększający się dla banków koszt pozyskania kapitału przenoszony jest na ograniczanie kredytowania (Van den Heuvel 2002, 259–269; Hyun, Rhee 2011, 323–330), a przez to inwestycji mających wpływ na gospodarkę (Stein 2012, 57–95). Benink, Danielsson, Jónsson (2008, 85–96) podkreślają możliwość wystąpienia ryzyka systemowego, spowodowanego ograniczaniem podaży kredytów i upłynnianiem niektórych aktywów, obciążonych ryzykiem, np. obligacji korporacyjnych (Montgomery 2005, 24–36). Negatywny wpływ regulacji ostrożnościowych na potencjał akcji kredytowej potwierdzają także inni autorzy. Wstępna ocena makroekonomicznego wpływu regulacji Bazylea II na potencjał kredytowy została przedstawiona przez Tanakę (2003, 217–232) oraz Repulla i Suareza (2004, 496–521). We wnioskach wynikających z badań Tanaka argumentował, że rygorystyczne standardy i wymagania mogą generować spadkową tendencję podaży kredytów dla kredytobiorców, zwłaszcza MSP.

Ocena kapitału bankowego, mającego charakter procykliczny, dokonywana jest w perspektywie związku między negatywnymi szokami w gospodarce (wywołującymi dążenie do podnoszenia wielkości kapitału w postaci wzrostu wymogów kapitałowych) a obniżeniem podaży kredytów (Adrian, Shin 2008). I tak w badaniach empirycznych, dotyczących brytyjskiego sektora bankowego, oszacowano zależność między wskaźnikiem kapitałowym i kredytowaniem. W toku tych badań ustalono, że w 2002 r. powiększenie wymagań kapitałowych o 1 p.p. spowoduje spadek kredytów o 1,2% i aktywów ważonych ryzykiem o 2,4% po czterech latach (Francis, Osborne 2009). Według opinii Spinassou wymogi kapitałowe ograniczą podaż kredytów bez generowania znacznej poprawy stabilności makroekonomicznej (Spinassou, 2013). Cosimano i Hakura wskazywali, że zbyt rygorystyczne wymogi kapitałowe spowodują racjonowanie pożyczek (Cosimano, Hakura 2011). Również kolejni autorzy (Francis, Osborne 2009, 1–41) podkreślali ujemną zależność między wymogami kapitałowymi a podażą kredytu bankowego. Jak podają Mustilli, Campanella, D'Angelo (2017, 345), powołując się na innych autorów, na podstawie prowadzonych we Włoszech badań, zidentyfikowano ujemne powiązania między poziomem akcji kredytowej a kapitalizacją i płynnością banków (Burlon 2016, 1–81; Albertazzi 2008, 1–59; Panetta, Signoretti 2010, 1–43). Podobne wnioski wynikają z badań przeprowadzonych na bankach francuskich (Fraisie et al. 2017). Na podstawie tych badań można stwierdzić, że 1 p.p. wzrostu współczynnika kapitałowego skutkuje obniżeniem kwoty udzielanych kredytów o 1%. Taką zależność, choć w mniejszej skali, podkreślono także, badając banki belgijskie (De Jonghe, Dewachter, Ongena 2016).

Trzeba wspomnieć, że na spadek podaży kredytów oraz dodatkową akumulację kapitału podstawowego, ponadto na wydłużenie okresu zapadalności długu, a także powiększanie portfela aktywów płynnych czy wzrost kosztów

obsługi zadłużenia wpływają również normy płynności (współczynniki LCR, ang. *Liquidity Coverage Ratio*, i stabilnego finansowania netto NSFR, ang. *Net Stable Funding Ratio*) (Marcinkowska, Wdowiński, Flejterski 2014, 49). Oznacza to, że podkreśla się uboczne skutki norm płynności w postaci ograniczania działalności kredytowej i wzrostu ryzyka (Blundell-Wignall, Atkinson 2010, 9–33). Przywołani autorzy odnoszą się również do problemu struktury kapitału, wskazując na dominujące podejście w literaturze przedmiotu, zgodnie z którym efektami zmian struktury finansowania banków są wzrosty kosztów finansowania (Marcinkowska, Wdowiński, Flejterski 2014, 46). Mając na uwadze wymogi kapitałowe, prowadzące do redukcji aktywów albo zmiany ich struktury, należy skupić się na pojawiających się w perspektywie danego banku lub całej gospodarki kosztach utraconych możliwości, a także kosztach pozyskania nowego kapitału. W tym kontekście warto zwrócić uwagę, że bank zwiększający poziom kapitałów własnych staje się dla inwestorów inwestycją o mniejszym ryzyku, co wpływa na zmniejszenie kosztu pozyskania kapitału i znacznie obniża przyszłe koszty społeczne związane z ewentualnymi problemami finansowymi w sektorze bankowym (Admati et al. 2013).

Koszty wynikające z regulacji bankowych są widoczne na przykładzie spadku efektywności sektora bankowego. Wobec zaostrzających się regulacji pojawia się problem dotyczący delikatnej równowagi między wzrostem bezpieczeństwa, stabilności a efektami większego obciążenia daninami publicznymi, wyższych kosztów pozyskania kapitału, znajdujących odzwierciedlenie w spadku efektywności, wyrażonych wskaźnikami ROA i ROE. A jak twierdzi Krzysztof Kalicki, zmniejszający się zysk prowadzi do osłabienia dynamiki przyrostu funduszy i ostatecznie ogranicza finansowanie sektora otwartego kredytem bankowym (Kalicki 2019, 36; Mustilli, Campanella, D'Angelo 2017, 47–56). Zagadnienie wzrostu marży odsetkowej jako konsekwencji zwiększenia kapitałów banków zostało ujęte m.in. w Raplocie Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego (BCBS 2019). W tym raporcie zawarto przegląd badań dotyczących długookresowych kosztów i korzyści wynikających z regulacji.

Aby odnieść powyższe rozważania do Polski, poniżej przedstawiono, w jaki sposób kształtowała się zyskowność sektora bankowego w podziale na banki komercyjne i spółdzielcze w Polsce w latach 2016–2018. Zauważamy, że ROA w 2018 r. (0,79%) było niższe niż w 2016 r. (0,84%), ROE również spadło w 2018 r. (7,08%) w porównaniu z 2016 r. (7,58%). Także wskaźnik kosztów wzrósł z 55,97% w 2016 r. do 56,10% w 2018 r. Jednak wyniki ROA i ROE uległy marginalnemu zwiększeniu w roku 2018 r. w porównaniu do 2017 r. Podobnie wskaźnik kosztów nieznacznie się obniżył w 2018 r. w porównaniu do 2017 r. Obserwowane wskaźniki pozostały stabilne, jednak w przypadku części podmiotów konieczne jest podjęcie lub kontynuacja działań zapewniających odpowiedni poziom zyskowności (KNF 2019) (tabela 1.10).

Tabela 1.10. Wskaźniki efektywności sektora bankowego w Polsce w % (w latach 2016–2018)

	Sektor			Banki komercyjne			Banki spółdzielcze		
	12/16	12/17	12/18	12/16	12/17	12/18	12/16	12/17	12/18
ROA	0,84	0,78	0,79	0,86	0,80	0,83	0,51	0,51	0,47
ROE	7,58	6,93	7,08	7,72	7,04	7,21	5,33	5,23	5,15
C/I	55,97	56,25	56,10	54,03	54,41	53,80	70,10	66,03	67,89

Uwaga: ROA – wynik netto/średnie aktywa; ROE – wynik netto/średnie fundusze; C/I – koszty/dochody.

Źródło: KNF 2019.

Mając na uwadze przedstawiony wyżej przegląd badań, można podkreślić, że pojawiają się społeczne koszty polityki regulacyjnej, zwłaszcza powiększania kapitału własnego banków, w postaci ograniczenia potencjału kredytowego sektora bankowego. Społeczne koszty tych regulacji mogą być również związane z obniżeniem efektywności sektora bankowego i podejmowaniem prób podwyższania marż kredytowych, co negatywnie odbije się na klientach sektora bankowego. Pojawia się pogląd, że rosnące wymagania kapitałowe wpływają na wzrost stóp oprocentowania kredytów. Oznacza to, że rosnący koszt kredytów bankowych wpływa ograniczająco na popyt (Ruthenberg, Landskroner 2008, 2725–2733). Powiększanie udziału kapitału własnego w bilansie banku wpływa negatywnie na jego rentowność mierzoną wskaźnikiem ROE, co w efekcie (łącznie ze zwiększającymi się dodatkowymi obciążeniami regulacyjnymi i fiskalnymi, np. z tytułu składek na BFG, podatku bankowego) stanowi bodziec do obciążania kosztami klientów (zwiększenia marży odsetkowej oraz opłat i prowizji) (por. NIK 2018, 9; Gajewski 2016, 17). Wobec zaostrzania regulacji ostrożnościowych pojawiają się wątpliwości, czy w efekcie ich funkcjonowania nastąpi wzmacnianie ochrony konsumentów. W tym przypadku rosnący poziom ochrony generuje koszty implementacyjne, wzrost marż i nadmierną biurokratyzację w relacjach z klientami. Mając na uwadze powyższe rozważania, powiększanie kapitału własnego można potraktować jako regulacyjny koszt funkcjonowania banku, o negatywnych konsekwencjach dla klientów, a pośrednio całej gospodarki, zwłaszcza dlatego, że wpływa na obniżenie zdolności do kredytowania polskiej gospodarki.

1.4.2. Porównanie obciążeń sektora bankowego w Polsce z innymi krajami unijnymi

Sektor bankowy w Polsce jest stabilny i bezpieczny. Jednak warunki działania banków są bardziej restrykcyjne niż przyjęte rozwiązania regulacyjne w innych krajach. Pomimo implementacji, ujednoliconych na poziomie unijnym regulacji sektora bankowego, nakładane przez władze nadzorcze rozwiązania w Polsce były bardziej obciążające w niektórych przypadkach niż w innych krajach. Dotyczyło to w szczególności wagi ryzyka dla kredytów walutowych i buforów systemowych. Jako uzasadnienie przyjęto, że bezpieczeństwo systemu bankowego zostanie bardziej

wzmocnione poprzez zwiększenie adekwatności kapitałowej. Problem polegał także na tym, że unijnymi standardami regulacyjnymi objęto nie tylko największe banki, ale również banki o rozmiarach mniejszych, a nawet małe. W Polsce w porównaniu z innymi krajami unijnymi rozmiary banków są małe. Racjonalność takich rozwiązań budzi wątpliwości (Sum 2015, 207–236). Kwestionowana jest w tym przypadku zasada proporcjonalności, polegająca na stosowaniu wymogów ostrożnościowych, takich samych wobec banków zarówno dużych, jak i małych (Kasiewicz, Kurkliński 2014, 234). Nałożenie takich samych obciążeń na wszystkie banki powoduje ich większą odczuwalność przez banki małe (Zygierewicz 2019, 11–13). Konsekwencjami rosnących wymogów regulacyjnych i obciążeń dla małych banków mogą być problemy z prowadzeniem działalności, co może się przełożyć na osłabienie zaufania i stabilność całego systemu bankowego. A to powinno być przedmiotem szczególnej troski organów nadzorczych (Cichy 2017, 7–19).

1.4.2.1. Wymagania ostrożnościowe dla instytucji kredytowych w rozporządzeniu CRR (Capital Requirements Regulation)

Wymagania kapitałowe banków, zawarte w rozporządzeniu CRR, dotyczą dwóch zasadniczych parametrów: współczynnika wypłacalności i wskaźnika dźwigni. Konsekwencje takich samych reguł wyliczeń wymogów kapitałowych dla różnych krajów nie są takie same. Przykładowo współczynnik wypłacalności osiągany przez banki w Polsce w roku 2016 na poziomie 17% był niższy od średnich danych dla całej UE (18,2%). Również wysokość wskaźnika dźwigni w tym samym roku była zróżnicowana: w Polsce 9,6%, natomiast w UE 7,8%. Współczynnik wypłacalności w bankach może być obliczany przy zastosowaniu wag ryzyka uzależnionych od ratingu. Trzeba pamiętać o tym, że poziom ratingu dla Polski, a w związku z tym – dla znajdujących się tu przedsiębiorstw, jest niższy niż w innych krajach unijnych. Dlatego przedsiębiorstwom działającym w Polsce przypisuje się wagę ryzyka 100%, a dla przedsiębiorstw w rozwiniętych krajach unijnych wagę 50%, co oznacza dwukrotnie wyższy wymóg kapitałowy dla banku funkcjonującego w Polsce (Zygierewicz 2019, 13).

W niektórych przypadkach wymagania wynikające z norm ostrożnościowych ustalonych w rozporządzeniu CRR są zróżnicowane. Występuje możliwość podjęcia przez lokalny organ nadzoru różnych decyzji dotyczących wag ryzyka wobec ekspozycji zabezpieczonych hipoteką. Podniesienie wag ryzyka dla ekspozycji kredytowych na rynku nieruchomości mieszkaniowych lub komercyjnych do określonego, maksymalnego poziomu może nastąpić na podstawie art. 124 CRR (NBP 2019e, 19).

I tak, jedynie w Polsce i na Litwie lokalne organy nadzoru ustaliły odstępstwa od ogólnych zapisów CRR. Na Litwie zastosowano wagę ryzyka 35% do wartości kredytu do wysokości 66,6% wartości rynkowej nieruchomości, będącej zabezpieczeniem spłaty kredytu. W pozostałej części, powyżej 66,6%, ale poniżej 80% wartości rynkowej nieruchomości obowiązywała waga ryzyka na poziomie 50%. W Polsce, na mocy Rozporządzenia Ministra Rozwoju i Finansów z 2017 r., obowiązywały wyższe wagi ryzyka dla ekspozycji zabezpieczonych hipotekami na nieruchomościach. W przypadku gdy wysokość raty kapitałowej lub odsetkowej

uzależniona była od zmian kursu waluty innej niż waluta przychodów osiągniętych przez dłużnika, przyjęto restrykcyjną wagę ryzyka, wynoszącą 150%⁴ (Rozporządzenie MRiF 2017).

Taka regulacja, ograniczająca udzielanie kredytów hipotecznych osobom fizycznym w walucie innej niż ich dochody była stosowana zarówno do nowych kredytów, jak i tych ze starego portfela kredytowego. Łącznie z dodatkowym wymogiem (nakładanym na banki w ramach filara II, najbardziej zaangażowane w walutowe kredyty mieszkaniowe), powstało podwójne obciążenie. Przy czym, powyższe rozwiązanie zostało wprowadzone, pomimo bardzo dobrej, na tle innych rodzajów kredytów, jakości tego portfela (Pyka et al., 2019; Zygierewicz 2019, 14–19). Rozwiązanie to należało do pakietu, którego celem było stworzenie wachlarza bodźców, skłaniających zarówno banki, jak i ich klientów do dobrowolnej restrukturyzacji kredytów w walutach obcych (NBP 2019a, 34).

1.4.2.2. Wymagania wobec instytucji kredytowych w dyrektywie CRD (Capital Requirements Directive)

Dyrektywa CRD odnosi się głównie do dwóch rodzajów buforów kapitałowych. Są to: bufor globalnych instytucji o znaczeniu systemowym oraz bufor innych instytucji o znaczeniu systemowym. W dyrektywie CRD oraz w rozporządzeniu CRR poza instrumentami adresowanymi wyłącznie do instytucji finansowych systemowo ważnych istnieją również inne narzędzia, które mogą być zastosowane do tej grupy podmiotów. Art. 133 ust. 1 dyrektywy CRD opisuje zasady ustanawiania i utrzymywania wymogu bufora ryzyka systemowego. Większa część postanowień dyrektywy CRD jest stosowana w takiej samej postaci wobec wszystkich krajów unijnych. Jednak pozostaje pewien margines na stosowanie zasad narodowych. Dotyczy to zwłaszcza bufora ryzyka systemowego, który został ustanowiony w celu zapobiegania i ograniczania zagrożeń dla stabilności systemowej. W założeniach CRD bufor ten ma osiągać poziom od 1 do 3% sumy ekspozycji ważonych ryzykiem. W dyrektywie CRD zawarto również zapis nakazujący pokrycie tego wymogu kapitałem własnym zaliczanym do kapitału podstawowego Tier 1.

W dyrektywie CRD więcej zapisów dotyczyło innych instytucji o znaczeniu systemowym niż globalnych instytucji o znaczeniu systemowym. Jest to spowodowane tym, że nie zostały one tak precyzyjnie uregulowane w dokumentach Komitetu Bazylejskiego. Istotne jest to, że właściwy organ może na inną instytucję finansową o znaczeniu systemowym nałożyć wymóg utrzymywania bufora w wysokości do 2% ekspozycji ważonych ryzykiem (wraz z koniecznością pokrycia go kapitałem podstawowym Tier 1). Ponadto ustanowiono, że w przypadku innej instytucji

4 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/2395 z dnia 12 grudnia 2017 r. zmieniające rozporządzenie (UE) nr 575/2013 w odniesieniu do rozwiązań przejściowych dotyczących złagodzenia wpływu wprowadzenia MSSF 9 na fundusze własne oraz dotyczących traktowania jako duże ekspozycje niektórych ekspozycji wobec podmiotów sektora publicznego denominowanych w walucie krajowej dowolnego państwa członkowskiego (Dz. U. UE L 345 z dn. 27.12.2017, s. 27–33).

finansowej o znaczeniu systemowym zależnej od globalnej instytucji o podobnym znaczeniu – bufor mający zastosowanie na poziomie podmiotu zależnego od globalnej instytucji finansowej nie może być wyższy od 1% lub od wskaźnika zastosowanego dla globalnej instytucji o znaczeniu systemowym (Pyka et al., 2019).

W Polsce na poziomie krajowym mogą być wskazywane podmioty jako ważne systemowo na rynku lokalnym nazywane innymi instytucjami o znaczeniu systemowym. Zgodnie z art. 39 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nadzorze makroostrożnościowym nad systemem finansowym i zarządzaniu kryzysowym w sektorze finansowym⁵ Komisja Nadzoru Finansowego wskazuje inną instytucję o znaczeniu systemowym oraz nakłada na nią bufor innej instytucji o znaczeniu systemowym. Znaczenie systemowe innych instytucji oceniane jest przez KNF na podstawie kryteriów wskazanych w dyrektywie CRD oraz uwzględniających wytyczne EBA, wydanych w porozumieniu z Europejską Radą do spraw Ryzyka Systemowego. Dodano jedynie wskaźnik fakultatywny, który określa znaczenie podmiotu dla instytucjonalnego systemu ochrony, którego dany podmiot jest członkiem. Wskaźnik ten zatem dotyczy bankowości spółdzielczej, ponieważ cały system bankowy w Polsce uwzględniono w ocenie identyfikacji innych instytucji ważnych systemowo (KNF 2016).

Pośród krajów unijnych wysokość tego bufora nałożonego na banki w Polsce – obok Bułgarii – była najwyższa, przy czym bufor systemowy został nałożony na wszystkie banki. Powyższe rozwiązania, wprowadzone przez nadzór krajowy, nałożone na banki w Polsce, powodują, że znajdują się one w gorszej sytuacji konkurencyjnej wobec banków z innych krajów unijnych (tabela 1.11).

Tabela 1.11. Bufor ryzyka systemowego w krajach UE (stan na 12 sierpnia 2019)

Kraj	Stawka	Ramy stosowania
Austria	1 lub 2%	13 banków
Bułgaria	3%	Wszystkie banki
Chorwacja	1,5 lub 3%	Wszystkie banki
Czechy	1–3%	5 banków o znaczeniu systemowym
Dania	1–3%	Najwyższa stawka dla banków na Wyspach Owczych
Estonia	1%	Wszystkie banki
Finlandia	1; 1,5; 2 lub 3%	3 banki o znaczeniu systemowym
Węgry	0; 1; 1,5 lub 2%	Wszystkie banki
Holandia	3%	Trzy największe banki
Polska*	3%	Wszystkie banki
Rumunia	0; 1 lub 2%	24 banki, poziom zależy od NPL i poziomu pokrycia odpisami
Słowacja	1%	3 banki systemowe
Szwecja	3%	4 największe banki

* W Polsce bufor został zniesiony w ramach działań przeciwko skutkom pandemii COVID-19 przez Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 18 marca 2020 r. uchylające rozporządzenie w sprawie bufora ryzyka systemowego (Dz. U. 2020, poz. 473).

Źródło: ESRB European Systemic Risk Board 2019, 41.

Analizując informacje zawarte w tabeli 1.11, można zauważyć, że poziom bufora kapitałowego nałożonego przez władze nadzorcze w Polsce i Bułgarii był najwyższy spośród krajów europejskich. Istotne jest w tym przypadku, że powyższe wymagania zostały nałożone na wszystkie banki. Oprócz wymagań kapitałowych, związanych z buforami, warto zwrócić uwagę na ograniczenia nadzorcze, dotyczące skali akcji kredytów mieszkaniowych. Biorąc pod uwagę zestawienie informacji zawarte w tabeli 1.12, można zauważyć, że rozwiązania zastosowane w Polsce wobec innych krajów mają charakter umiarkowany (tabela 1.12).

Tabela 1.12. Ograniczanie przez władze nadzorcze skali akcji kredytowej dotyczącej kredytów mieszkaniowych

Kraj	Specyfika rozwiązań nadzorczych
Czechy	Restrykcyjne monitorowanie udzielenia kredytów z DTI wyższym niż 9 (rocznych dochodów netto) oraz DSTI powyżej 45%. Maksymalny poziom LTV w momencie udzielenia = 90.
Dania	W przypadku DTI powyżej 4 oraz LTV powyżej 60% obowiązek stosowania stałej stopy procentowej przez co najmniej 5 lat.
Estonia	Maksymalny LTV 85% (ale 15% nowej produkcji może mieć wyższy poziom LTV), max. okres kredytowania 30 lat (z możliwością odstępstwa dla 15% nowej produkcji), max. DSTI 50% (z możliwością zastosowania odstępstwa dla 15% nowej produkcji).
Finlandia	Max LTV 90% (dla kupującego pierwsze mieszkanie 95%) z możliwością jego obniżenia o 10 pkt. proc. przez nadzór bankowy (aktualnie limit wynosi 85%).
Węgry	Określenie limitu płatności do dochodu (PTI) na poziomie 25–60% przy dochodach poniżej 500 tys. HUF, limit zależy od wielkości dochodu i okresu stosowania stałej stopy procentowej, dla kredytów w EUR limit PTI wynosi 15–30%, a dla innych walut 5–15%.
Islandia	Limit LTV 85% (90% dla zaciągających kredyt pierwszy raz).
Irlandia	LTV limit 80% (90% dla kupujących mieszkanie po raz pierwszy) – z możliwością przekroczenia limitu w 15% nowo udzielonych kredytów, max. LTI wynosi 3,5 dochodu brutto – z możliwością przekroczenia dla 20% nowo udzielonych kredytów dla kupujących mieszkanie pierwszy raz i 10% dla kupujących mieszkanie kolejny raz.
Łotwa	Max LTV 90% (95% dla kredytów z gwarancją państwa).
Litwa	Max. DSTI 40% (może być podniesiony do 60% dla 5% nowych kredytów), max. limit stresowy DSTI 50%, max. LTV 85%, max. okres kredytowania – 30 lat.
Holandia	Max. LTV 100%.
Polska	Bank musi zwracać szczególną uwagę na kredyty z DSTI powyżej 40 lub 50% (w zależności od wielkości dochodu kredytobiorcy), max. LTV 80 lub 90%.
Portugalia	Max. LTV 90% na nieruchomości na własne cele, 80% na inne cele, max. DSTI 50% (ale 20% kredytów może być udzielone klientom z DSTI poniżej 60%, a 5% powyżej 60%), max. okres kredytowania 40 lat.
Rumunia	Max. DSTI 40% (dla kredytów walutowych max. 20%), max. LTV 85% (dla kredytów walutowych 80, 75 lub 60% w zależności od stopnia zabezpieczenia otwartej pozycji kredytobiorcy).

Słowacja	Max. okres kredytowania dla kredytów zabezpieczonych na nieruchomości mieszkalnej lub niemieszkalnej to 30 lat (możliwość odstępstwa dla 10% akcji kredytowej), LTV w formie rekomendacji.
Słowenia	Rekomendowany najwyższy poziom LTV 80%, rekomendowany najwyższy poziom DSTI między 50% a 67% w zależności od dochodu kredytobiorcy.
Szwecja	LTV nie wyższy niż 85%; ograniczenia w zakresie amortyzacji kredytu: kredyty z LTV powyżej 70% muszą co roku być amortyzowane w wysokości 2% kapitału kredytu zanim LTV nie obniży się do 50%, kredyty z DTI powyżej 4,5 muszą być dodatkowo corocznie spłacane w wysokości co najmniej 1% kapitału kredytu.
Wielka Brytania	Kredyty z DTI wyższym niż 4,5 nie mogą stanowić więcej niż 15% nowo udzielonych kredytów (istnieje wyłączenie dla banków z mniejszym portfelem kredytów hipotecznych).

Źródło: Zygierewicz 2019, 23.

Inne istotne regulacje dla sektora bankowego zostały zawarte w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/49/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie systemów gwarancji depozytów⁶ (dyrektywa DGS) oraz Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/UE z dnia 15 maja 2014 r., ustanawiającej ramy na potrzeby prowadzenia działań naprawczych oraz restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w odniesieniu do instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych⁷ (dyrektywa BRR). Poprzez te regulacje powiększono obciążenia w sektorze bankowym. Pomimo tego, że we wszystkich krajach unijnych obowiązuje taki sam poziom gwarantowania depozytów, w wysokości 100 tys. euro, to nie oznacza, że obciążenia są identyczne. Różnice wynikają z zamożności gospodarstw domowych, wielkości ich depozytów i ryzykowności charakteryzującej dany system bankowy. Niewątpliwie poziom depozytów sektora bankowego w Polsce jest niższy niż w rozwiniętych krajach unijnych. To oznacza, że banki w Polsce muszą gromadzić fundusze na awaryjne pokrycie większej części depozytów, co powoduje, że to obciążenie jest bardziej dotkliwe. Minimalny poziom środków, które mają być zgromadzone w trybie *ex ante*, zalecany w dyrektywie DGS, wynosi 0,8% kwoty gwarantowanych depozytów członków systemu. Tymczasem w Polsce przyjęto, że będzie to poziom 2,6% kwoty gromadzonej do 2030 r. (a nie, jak w przypadku zaleceń DGS – do 2024 r.).

Kolejny problem związany z funkcjonowaniem BFG polega na tym, że wbrew jego nazwie zgromadzone tam środki są przeznaczone również na wypłatę depozytów zgromadzonych w upadających spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, które zaczęły płacić składki od niedawna (lipiec 2013). Natomiast w drugiej dyrektywie BRR, powiązanej z funkcjonowaniem BFG jako organu *resolution* (restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków), obciążenia nałożone na banki mają zapobiec ryzyku likwidacji i będą przeznaczone na absorpcję potencjalnych strat. Gromadzone fundusze własne i zobowiązania kwalifikowane

6 Dz. Urz. UE nr L173.

7 *Ibidem*.

podlegające umorzeniu lub konwersji mają stanowić podstawę przygotowania do uporządkowanej likwidacji. Minimalny poziom zgromadzonych w tym celu środków ustalony w dyrektywie BRR wynosił 1%, natomiast w Polsce przyjęto, że ma mieć wysokość 1,2%, co oznacza, że również w tym przypadku obciążenia banków w Polsce są wyższe niż w innych krajach.

Biorąc pod uwagę powyższe, syntetycznie rzecz ujmując, należy zauważyć, że regulacje ostrożnościowe w Polsce mają bardziej restrykcyjny charakter niż w innych krajach unijnych, dotyczy to zwłaszcza bufora ryzyka systemowego, wyższej wagi ryzyka kredytów hipotecznych, a zwłaszcza wysokich wag ryzyka dla portfela kredytów walutowych wyrażonych w obcej walucie, wielkości funduszy związanych z gwarantowaniem depozytów i przymusową restrukturyzacją czy obciążeń fiskalnych (szerz. Zygierewicz 2019, 27–29). Jak wskazano w strategii polityki makroostrożnościowej, autorstwa Komitetu Stabilności Finansowej, dokonując wyboru właściwych środków, trzeba wziąć pod uwagę ich oddziaływanie i sposób stosowania w ramach tzw. kalibracji. Komitet ogłosił, że będzie w swoich rekomendacjach kierował się różnymi zasadami, wśród nich wyróżnić należy taką: działanie przy pomocy instrumentów makroostrożnościowych „powinno być adekwatne do natężenia ryzyka systemowego i musi je ograniczać w sposób efektywny”, uwzględniając zarówno korzyści w postaci zmniejszenia ryzyka, jak i koszty temu towarzyszące (NBP 2019e, 20–21). Mając na uwadze fakt, że kalibracja poszczególnych instrumentów nadzoru makroostrożnościowego jest dużym, merytorycznym wyzwaniem, należy korzystać z analizy rozwiązań stosowanych w innych krajach. Ciekawe badanie (obejmujące 21 rozwiniętych krajów i 45 krajów rozwijających się) prezentujące różnice między krajami w zakresie restrykcyjności regulacji dotyczących kapitału przedstawiła Kara (2016). Autorka uznała za bezpośrednie źródło tej różnorodności ekonomiczną i finansową strukturę, a za pośrednie instytucjonalne i polityczne uwarunkowania.

Analizę krajowych rozwiązań i doświadczeń ze stosowania danin publicznych obciążających sektor bankowy warto rozpatrywać w kontekście tych obciążeń w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej. W takich państwach jak: Austria, Belgia, Cypr, Finlandia, Francja, Łotwa, Holandia, Niemcy, Portugalia, Słowacja, Szwecja, Węgry i Wielka Brytania wprowadzono podatek bankowy. Kraje te wdrożyły różne modele opodatkowania, np. pasywa lub ich wybrane pozycje są podstawą opodatkowania w większości wymienionych krajów, natomiast Finlandia i Francja zdecydowały się na opodatkowanie aktywów ważonych ryzykiem, a Węgry – aktywów. Natomiast w Wielkiej Brytanii wprowadzono w 2016 r. dodatkowy podatek od zysków banków. Charakterystyki podatków bankowych w wybranych państwach UE zaprezentowano w tabeli 1.13.

Tabela 1.13. Podatek bankowy w wybranych krajach UE

Państwo	Rok wprowadzenia	Cel wprowadzenia	Przeznaczenie	Podstawa opodatkowania	Stawka podatku
Austria	2011	Stabilność sektora bankowego, fiskalny	Fundusz stabilizacyjny (2012–2017), budżet państwa	Zysk (wcześniej pasywa)	0,024–0,029%
Belgia	2012	Stabilność sektora bankowego	Fundusz gwarantowania depozytów	Pasywa	0,13231% (2016) 0,20% (2019) dla instytucji kredytowych, różne stawki (2021)
Cypr	2011	Stabilność sektora bankowego, fiskalny	Fundusz stabilizacyjny, budżet państwa	Depozyty	0,15%
Finlandia	2013	Fiskalny	Budżet państwa	Aktywa ważone ryzykiem	0,125%
Francja	2011	Fiskalny	Budżet państwa	Aktywa ważone ryzykiem	0,0642%
Łotwa	2011	Fiskalny	Budżet państwa	Pasywa	0,072%
Holandia	2012	Fiskalny	Budżet państwa	Pasywa	0,033–0,066%
Niemcy	2011	Stabilność sektora bankowego	Fundusz restrukturyzacyjny	Pasywa, instrumenty	0,02–0,06%
Portugalia	2011	Fiskalny	Budżet państwa	Pasywa, instrumenty pochodne	0,01–0,011%
Słowacja	2012	Stabilność sektora bankowego	Fundusz stabilizacyjny	Pasywa	0,2%
Szwecja	2009	Stabilność sektora bankowego	Fundusz stabilizacyjny	Pasywa	0,05%
Węgry	2010	Fiskalny	Budżet państwa	Aktywa	0,15–0,20%
Wielka Brytania	2011	Fiskalny	Budżet państwa	Pasywa	(2020) 0,07% dla aktywów długoterm. i 0,14% dla aktywów krótkoterm. (2021) odpowiednio 0,05% i 0,10%

Źródło: Akty prawa krajowego, aktualizacja według danych na dzień 18.03.2021 r.
Tax Foundation: <https://taxfoundation.org/bank-taxes-in-europe-2021/> (dostęp: 26.07.2021).

Doświadczenia wielu krajów Unii Europejskiej wskazują na zróżnicowanie w obszarze wpływu dodatkowych, zewnętrznych obciążeń banków na akcję kredytową. W Wielkiej Brytanii wprowadzenie w 2011 r. podatku bankowego nie przyczyniło się do wzrostu oprocentowania kredytów, a dodatkowo – w związku z większą płynnością na rynku pieniężnym i niższym ryzykiem kredytowym – w niektórych przypadkach odnotowano nawet spadek oprocentowania kredytów. Z kolei w Niemczech nastąpiło ograniczenie akcji kredytowej od 2012 r. We Francji od 2011 r. nie zauważono ograniczenia akcji kredytowej. Warto również podkreślić, że autonomiczne nakładanie podatku od transakcji finansowych w wybranych krajach UE nie wydaje się celowe ze względu na przynależność do jednolitego rynku UE i przenoszenie transakcji między państwami.

Podsumowując przedstawione wyżej rozważania można zauważyć, że opisywane podejście regulacyjne może stanowić zabezpieczenie systemu bankowego przed brakiem stabilności (Gersbach, Rochet 2017, 113–124), ale jednocześnie wpływać na ograniczenie aktywności banków w wypełnianiu podstawowej funkcji, którą stanowi dostarczanie środków do sektora otwartego. To oznacza, że otoczenie regulacyjne banków wpływa na ograniczanie udzielania kredytów o stosunkowo wysokim ryzyku (Bucher, Dietrich, Hauck 2018). Wprowadzanie dodatkowych obciążeń, jak podatek bankowy, powinno służyć głównie zwiększaniu stabilności systemu finansowego lub gromadzeniu środków na reagowanie na przyszłe kryzysy, a nie przede wszystkim zwiększaniu dochodów budżetowych, które docelowo mają umożliwić finansowanie rządowych programów. Wzrost obciążeń regulacyjnych sektora bankowego powoduje również zjawisko arbitrażu regulacyjnego, wykorzystywane przez instytucje niebankowe, wzrost aktywności sektora *shadow banking*, funduszy pożyczkowych i innych instytucji, niepodlegających regulacjom ostrożnościowym (Poeschl, Zhang 2019). Dostępność kapitałów bankowych w postaci bazy depozytowej, dłużnych instrumentów finansowych czy funduszy własnych oraz ryzyko kredytowe to ważne czynniki wpływające na ograniczenie podaży kredytu. Ważne jest, aby zachować równowagę między wymogami kapitałowymi, zapewniającymi bezpieczeństwo przed ryzykiem systemowym a konsekwencjami wynikającymi z ograniczenia potencjału kredytowego sektora bankowego, a przez to – rozwoju gospodarki. Trzeba także pamiętać o konsekwencjach w postaci wzrostu marż bankowych. Regulacje i obciążenia mają korzystny wpływ na stabilność sektora bankowego lub są uzasadnione realizacją innych, ważnych celów polityki państwa (takich jak ochrona konsumenta), ale w znacznym stopniu obciążają wyniki banków i ograniczają ich zdolność do wewnętrznej akumulacji kapitału (NBP 2019c, 63). Należy również pamiętać, że zwiększanie kapitału nie jest procesem łatwym i nie następuje w krótkim okresie. Zatem nakładanie na przykład wymogu zwiększenia znaczenia kapitałów najwyższej jakości w całości kapitałów banków również oddziałuje na ograniczenie zdolności banków do wzrostu akcji kredytowej.

Rozdział 2

Wymagania regulacyjne i fiskalne

2.1. Wymogi kapitałowe

2.1.1. Podstawowe wymogi kapitałowe

Baza kapitałowa banku zgodnie z wymogami nadzorczymi powinna być na tyle rozbudowana, by móc pokryć nieoczekiwane straty z tytułu materializacji poszczególnych rodzajów ryzyka towarzyszącego działalności instytucji finansowej, zapewniając przy tym możliwość bezpiecznego kontynuowania tej działalności. Inaczej mówiąc, głównym celem wprowadzenia nadzorczych wymogów kapitałowych było ograniczenie ryzyka przez sprowadzenie skali działania w obszarach szczególnie ryzykownych do rozmiarów pozwalających na bezpieczne pokrycie ewentualnych strat bez sięgania po nadzwyczajne środki zewnętrzne w postaci pomocy publicznej czy wsparcia ze strony banku centralnego.

Obowiązujące w polskim i unijnym porządku prawnym regulacje rozporządzenia CRR¹, kształtujące wspomniane wyżej wymogi, wywodzą się z rekomendacji Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego, zalecającego utrzymywanie dwóch warstw kapitału:

1 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniającego rozporządzenie (UE) nr 648/2012 (Dz. U. UE z 2013, nr 176, s. 1, z późn. zm. dalej: Rozporządzenie CRR). Rozporządzenie to zostało znowelizowane przez Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/876 z dnia 20 maja 2019 r. zmieniające rozporządzenie (UE) nr 575/2013 w odniesieniu do wskaźnika dźwigni, wskaźnika stabilnego finansowania netto, wymogów w zakresie funduszy własnych i zobowiązań kwalifikowalnych, ryzyka kredytowego kontrahenta, ryzyka rynkowego, ekspozycji wobec kontrahentów centralnych, ekspozycji wobec przedsiębiorstw zbiorowego inwestowania, dużych ekspozycji, wymogów dotyczących sprawozdawczości i ujawniania informacji, a także rozporządzenie (UE) nr 648/2012.

- **kapitał Tier I (T1)**, który stanowi podstawowe zabezpieczenie wypłacalności banku i źródło pokrywania strat przy założeniu kontynuowania działalności biznesowej (tzw. *going-concern capital*). Są to środki, które po wniesieniu nie podlegają zwrotowi, tworzące fundusze:
 - **Common Equity Tier I (CET 1)**, na który składają się przede wszystkim wyemitowane akcje, ažio emisyjne, zyski zatrzymane, skumulowane inne dochody, kapitały rezerwowe i fundusze ogólnego ryzyka bankowego (CRR, art. 26, ust. 1). Do zysków zatrzymanych za zgodą organu nadzorczego mogą być dołączone zyski z bieżącego okresu lub zyski roczne przed podjęciem formalnej decyzji potwierdzającej ostateczny wynik finansowy instytucji w danym roku, pod warunkiem, że zyski te zostały zweryfikowane przez niezależny audyt sprawozdania finansowego oraz że kwota tych zysków została pomniejszona o wszelkie możliwe do przewidzenia obciążenia lub dywidendy (CRR, art. 26, ust. 2);
 - **Additional Tier I (AT1)**, na który składają się instrumenty kapitałowe spełniające warunki określone w art. 52 ust. 1 rozporządzenia CRR;
- **kapitał Tier II**, obejmujący instrumenty finansowe, które zasadniczo podlegają zwrotowi, ale w sytuacji utraty płynności lub upadłości banku są zwracane inwestorom niejako w przedostatniej kolejności, przed środkami wniesionymi przez akcjonariuszy (tzw. *gone-concern capital*). Są to przede wszystkim pożyczki podporządkowane oraz inne instrumenty kapitałowe, które spełniają warunki określone w art. 63 rozporządzenia CRR. Poziom kapitału Tier 2 nie może przekroczyć jednej trzeciej kapitału Tier 1.

Wymogi kapitałowe są sformułowane w postaci współczynników stanowiących relację kwoty kapitału (łącznie i w podziale na poszczególne warstwy) do łącznej kwoty ekspozycji na ryzyko, stanowiącej sumę ekspozycji na poszczególne rodzaje ryzyka. Obowiązujący na mocy unijnego rozporządzenia 2014/680 format sprawozdawczy COREP (arkusz C 02.00) prezentuje listę czynników ryzyka w aspekcie mikroostrożnościowym, uwzględniając:

- ekspozycje ważone ryzykiem w odniesieniu do ryzyka kredytowego, ryzyka kredytowego kontrahenta, ryzyka rozmycia oraz dostaw z późniejszym terminem rozliczenia;
- ekspozycje na ryzyko rozliczenia/dostawy;
- ekspozycje z tytułu ryzyka pozycji, ryzyka walutowego i ryzyka cen towarów;
- ekspozycje z tytułu ryzyka operacyjnego;
- ekspozycje z tytułu stałych kosztów pośrednich;
- ekspozycje z tytułu korekty wyceny kredytowej;
- ekspozycje z tytułu dużych ekspozycji w portfelu handlowym;
- kwoty innych ekspozycji na ryzyko.

Ekspozycje kredytowe ważone ryzykiem stanowią iloczynny wartości bilansowej należności kredytowych i ekwiwalentów udzielonych zobowiązań pozabilansowych oraz odpowiednich procentowych wag ryzyka, przyjmowanych zgodnie

z rozporządzeniem CRR (metoda standardowa) lub wyznaczanych przez bank na podstawie własnych oszacowań parametrów ryzyka, dokonywanych na podstawie posiadanych danych statystycznych dotyczących jakości portfela kredytowego (tzw. metoda wewnętrznych ratingów).

2.1.2. Domiar kapitałowy (filar II)

Komisja Nadzoru Finansowego, na podstawie art. 138 ust. 1 pkt. 2a ustawy Prawo bankowe może w ramach nadzoru zalecić bankowi przestrzeganie dodatkowego wymogu w zakresie funduszy własnych ponad wartość wynikającą z wymogów obliczonych zgodnie ze szczegółowymi zasadami określonymi w rozporządzeniu CRR, tzw. domiar kapitałowy lub *add-on*.

2.1.3. Bufory kapitałowe

Dodatkowe wymogi o charakterze makroostrożnościowym zostały wprowadzone przez dyrektywę CRD IV² (w polskim porządku prawnym wdrożone przez Ustawę o nadzorze makroostrożnościowym) jako zabezpieczenie sektora finansowego przed ryzykiem systemowym³:

- **bufor zabezpieczający i bufor antycykliczny**, które mają zapewniać gromadzenie w okresach wzrostu gospodarczego dodatkowej bazy kapitałowej, która umożliwiłaby absorpcję strat w okresach niekorzystnych warunków rynkowych:
 - bufor zabezpieczający był implementowany stopniowo, począwszy od wartości 1,25% obowiązującej od 2016 r., poprzez 1,875% w 2018 r., aż do osiągnięcia wartości docelowej w wysokości 2,5%, która zaczęła obowiązywać od 2019 r.;
 - **bufor antycykliczny**, dla którego wysokość wskaźnika dla ekspozycji kredytowych na terytorium RP od dnia 1 stycznia 2016 r. wynosi 0%. Co do

2 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi. Została ona znowelizowana przez Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/878 z dnia 20 maja 2019 r. zmieniającą dyrektywę 2013/36/UE w odniesieniu do podmiotów zwolnionych, finansowych spółek holdingowych, finansowych spółek holdingowych o działalności mieszanej, wynagrodzeń, środków i uprawnień nadzorczych oraz środków ochrony kapitału.

3 Ustawa o nadzorze makroostrożnościowym określa ryzyko systemowe jako ryzyko zakłócenia w funkcjonowaniu systemu finansowego, które w razie jego materializacji zaburza działanie systemu finansowego i gospodarki narodowej jako całości, którego źródłem mogą być w szczególności tendencje związane z nadmierną dynamiką akcji kredytowej lub zadłużenia i związane z nimi nierównowagi w zakresie cen aktywów, niestabilne modele finansowania, rozkład ryzyka w systemie finansowym, powiązania pomiędzy instytucjami finansowymi lub nierównowagi makroekonomiczne i sektorowe (tekst jednolity: Dz. U. 2019, poz. 483, art. 4 pkt 15).

zasady wskaźnik może przyjmować wartość do 2,5% – może być zmieniona przez Ministra Finansów w drodze rozporządzenia;

- **bufor ryzyka systemowego**, tworzony niezależnie od stanu koniunktury gospodarczej w celu zapobiegania lub łagodzenia skutków poważnych niecyklicznych zakłóceń stabilności systemu finansowego. Bufor ryzyka systemowego w wysokości 3% został wprowadzony Rozporządzeniem Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 1 września 2017 r. i obowiązywał od 1 stycznia 2018 r., mając zastosowanie wobec wszystkich ekspozycji znajdujących się na terenie Polski, do 19 marca 2020 r., kiedy to zgodnie z rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 18 marca 2020 r. został uchylony obowiązek jego utrzymywania;
- **bufory globalnych i innych instytucji o znaczeniu systemowym** – dodatkowe wymogi nakładane na instytucje finansowe, których skala działania, złożoność, silne powiązania z krajowym systemem finansowym i/lub prowadzenie działalności transgranicznej powodują, że jakiegokolwiek zakłócenie ich działalności może generować znaczne ryzyko i efekty „zarażania” dla innych instytucji finansowych i realnej sfery gospodarki:
 - **bufor globalnej instytucji o znaczeniu systemowym** jest określany indywidualnie dla instytucji przez Komisję Nadzoru Finansowego po zasięgnięciu opinii Komitetu Stabilności Finansowej. Może co do zasady przyjmować wartość od 1 do 3,5%. Do tej pory w Polsce nie została zidentyfikowana żadna globalna instytucja o znaczeniu systemowym;
 - **bufor innej instytucji o znaczeniu systemowym** jest określany indywidualnie dla instytucji przez Komisję Nadzoru Finansowego po zasięgnięciu opinii Komitetu Stabilności Finansowej. Poziom bufora jest weryfikowany i aktualizowany w cyklu rocznym. Wysokość bufora określona dla instytucji zidentyfikowanych jako istotnych systemowo w 2019 oraz 2020 r. została zaprezentowana w tabeli 2.1.

Tabela 2.1. Bufor innej instytucji o znaczeniu systemowym

Instytucja o znaczeniu systemowym	Wysokość bufora innej instytucji o znaczeniu systemowym (w %)	
	2019	2020
Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski SA	1,00	1,00
Santander Bank Polska SA	0,75	0,75
Bank Polska Kasa Opieki SA	0,75	0,75
mBank SA	0,75	0,50
ING Bank Śląski SA	0,50	0,50
Bank Handlowy w Warszawie SA	0,25	0,25
BNP Paribas Bank Polska SA	0,25	0,25
Bank Millennium SA	–	0,25
Bank Polskiej Spółdzielczości SA	0,10	0,10
SGB – Bank SA	0,10	0,10

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Minimalne wymagane poziomy współczynników kapitałowych dla wyróżnionych warstw kapitału, obowiązujące w wyniku wdrożenia wyżej wymienionych regulacji na przestrzeni lat 2016–2020, przedstawia tabela 2.2.

Tabela 2.2. Minimalne wymagane współczynniki kapitałowe, w % (wymogi CRR, KNF)

	Wymogi CRR	Wymogi KNF*				
		2016	2017	2018	2019	2020***
CET 1	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
Dodatkowy CET 1**	-	3,0	3,0	-	-	-
Dodatkowy Tier I	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Tier II	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Dodatkowy Tier II**	-	1,0	1,0	-	-	-
Łączny współczynnik kapitałowy	8,0	12,0	12,0	8,0	8,0	8,0
Wymóg połączonego bufora (dodatkowy kapitał Tier I):	-	1,25	1,25–2,0	4,875–7,5	5,5–8,75	2,5–6,0
Bufor zabezpieczający	-	1,25	1,25	1,875	2,5	2,5
Bufor antycykliczny	-	0	0	0–1,875	0–2,5	0–2,5
Bufor ryzyka systemowego	-	-	-	3,0	3,0	-
Bufor OSII	-	-	0–0,75	0–0,75	0–0,75	0–1,0
Łączny wymagany współczynnik kapitałowy (TCR)	8,0	13,25	13,25–14,0	12,875–15,5	13,5–16,75	10,5–14,0

* Bez indywidualnych zaleceń add-on, kierowanych przez KNF do wytypowanych banków na mocy art. 138, ust. 1 pkt 2a ustawy Prawo Bankowe (wdrażającego zalecenia art. 104 dyrektywy CRD IV).

** Zalecenie KNF z grudnia 2011 r. (zgodnie z zaleceniem Europejskiego Nadzoru Bankowego), powtórzone w marcu 2014 r. i październiku 2015 r.

*** Po zdjęciu wymogu bufora ryzyka systemowego w marcu 2020 r.

Źródło: CRR, KNF.

2.1.4. Wymogi kapitałowe – łączny współczynnik kapitałowy (TCR) – 10 największych banków komercyjnych

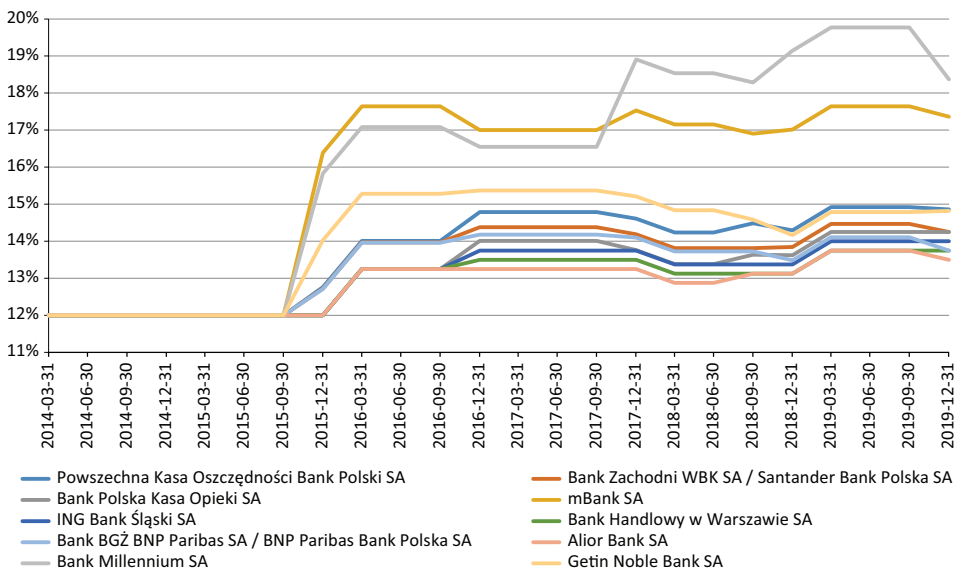
Na wykresie 2.1 zaprezentowano oszacowany poziom wymaganego łącznego współczynnika kapitałowego dla 10 największych banków komercyjnych w Polsce (według stanu na koniec 2019 r.) na przestrzeni lat 2014–2019. Na wykresie 2.2 zaprezentowane zostały poziomy łącznego współczynnika kapitałowego zaraportowane przez banki w analogicznym okresie.

Od 2012 r. do drugiej połowy 2015 r. poziom wymaganego przez KNF łącznego współczynnika kapitałowego wynosił 12% aktywów ważonych ryzykiem. Wzrost poziomu wymogów na przełomie 2015 i 2016 r., widoczny na wykresie 2.1, był w szczególności wynikiem nałożenia na banki dodatkowych wymogów kapitałowych na pokrycie niektórych rodzajów ryzyka, takich jak (UKNF 2017):

- nałożenie przez KNF na banki posiadające istotne ekspozycje na rynku walutowych kredytów dla gospodarstw domowych zabezpieczonych hipotecznie dodatkowego wymogu kapitałowego na pokrycie ryzyka związanego z portfelem tych kredytów (tzw. domiar kapitałowy/*add-on* w ramach filara II). Instrument ten po raz pierwszy został zastosowany w 2015 r.;
- wprowadzenie od stycznia 2016 r. bufora zabezpieczającego, obowiązującego wszystkie banki i wynoszącego od początku 2016 r. 1,25% łącznej kwoty ekspozycji ważonych ryzykiem (w 2018 r. wartość bufora została zwiększona do 1,875%, a od 2019 r. osiągnęła poziom docelowy 2,5%);
- nałożenie w 2016 r. przez KNF, w drodze wydania indywidualnych decyzji administracyjnych, bufora innej instytucji o znaczeniu systemowym (bufor OSII).

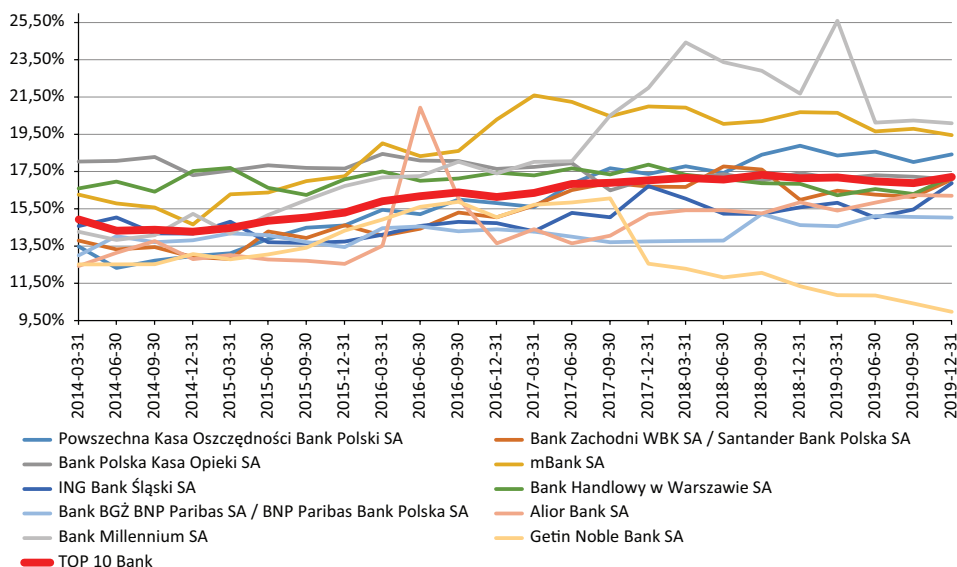
Zauważalny na przełomie 2017 i 2018 r. spadek wymogów kapitałowych wynikał ze stanowiska KNF z dnia 24 listopada 2017 r. w sprawie minimalnych poziomów współczynników kapitałowych, wskazującego nowe poziomy obowiązujące banki w 2018 r., zmieniającego dotychczasowe podejście i nieodnoszącego się już do zalecenia Przewodniczącego KNF z grudnia 2011 r. dotyczącego podwyższonych poziomów wymogów kapitałowych.

Na wykresie 2.2 przedstawiającym poziom łącznego współczynnika kapitałowego zaraportowanego przez banki można zauważyć, że banki co do zasady dostosowywały się do zmieniających się warunków. W okresie od 2014 do 2019 r. łączny współczynnik kapitałowy zaraportowany przez 10 największych banków komercyjnych wzrósł z 14,3 do 17,2%.

Wykres 2.1. Wymagany łączny współczynnik kapitałowy (TCR) – 10 największych banków komercyjnych w Polsce (na poziomie skonsolidowanym)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań finansowych banków, danych KNF i NBP.

Wykres 2.2. Łączny współczynnik kapitałowy (TCR) – wykonanie – 10 największych banków komercyjnych w Polsce (na poziomie skonsolidowanym)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań finansowych banków, danych KNF i NBP.

2.2. MREL – minimalny poziom funduszy własnych i zobowiązań podlegających umorzeniu lub konwersji

Na podstawie Ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji (ustawa o BFG), implementującej do polskiego porządku prawnego przepisy BRRD⁴, banki będą zobowiązane do spełniania wymagań w zakresie minimalnego poziomu funduszy własnych i zobowiązań podlegających umorzeniu lub konwersji (MREL). MREL stanowi odpowiednik wymogu w zakresie całkowitej zdolności do pokrycia strat (TLAC) dotyczącego globalnych instytucji o znaczeniu

⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/UE z dnia 15 maja 2014 r. ustanawiająca ramy na potrzeby prowadzenia działań naprawczych oraz restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w odniesieniu do instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych oraz zmieniająca dyrektywę Rady 82/891/EWG i dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/24/WE, 2002/47/WE, 2004/25/WE, 2005/56/WE, 2007/36/WE, 2011/35/UE, 2012/30/UE i 2013/36/UE oraz rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1093/2010 i (UE) nr 648/2012.

systemowym. Przy czym należy zaznaczyć, że w Polsce nie zostały zidentyfikowane globalne instytucje o znaczeniu systemowym. Oba te wymogi mają za zadanie przygotowanie banków pod względem wysokości posiadanych kapitałów oraz zobowiązań, co do których, w przypadku konieczności przeprowadzenia uporządkowanej likwidacji, możliwe będzie ich umorzenie lub konwersja na kapitał, co przyczynić się ma do braku konieczności angażowania środków publicznych.

Zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami banki mają czas do końca 2022 r. na dostosowanie się do wymogu MREL, który jest nakładany na instytucje indywidualnie przez organ przymusowej restrukturyzacji. Przy czym należy zauważyć, że w czerwcu 2019 r. opublikowany został tzw. pakiet bankowy CRD V/CRR II oraz BRRD II/SRMR, wprowadzający zmiany w zakresie unijnych przepisów m.in. w zakresie obszaru restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji. W ramach tych zmian przewiduje się wydłużenie okresu na spełnienie wymogu MREL o 1 rok, czyli do końca 2023 r., jednakże zmiany te będą wiążące dla polskich instytucji dopiero po ich implementacji do polskiego porządku prawnego, na co unijny prawodawca przewidział czas do 28 grudnia 2020 r.

Pochodną wprowadzonych pakietem bankowym zmian może być również obserwowana w ostatnim czasie praktyka wyznaczania tzw. ścieżki dojścia do poziomów docelowych MREL, które pojawiły się w ostatnich decyzjach dotyczących wysokości wymogu MREL przesyłanych przez BFG do banków pod koniec 2019 r. w ramach komunikacji związanej z procesem przygotowania planów przymusowej restrukturyzacji. W ramach wspomnianej ścieżki dojścia Bankowy Fundusz Gwarancyjny określił dla poszczególnych banków oczekiwane wymogi w zakresie wysokości MREL, które powinny być spełnione do końca lat 2019, 2020 i 2021. Banki informowały o poziomach wyznaczonych wymogów MREL w ramach publikowanych raportów bieżących.

Wysokość obowiązującego banki wymogu MREL uzależniona jest m.in. od przyjętej dla danego banku strategii *resolution*. Wymóg MREL jest określony jako relacja kwoty na pokrycie strat i kwoty rekapitalizacji w odniesieniu do sumy zobowiązań i funduszy własnych. Szczegóły dotyczące wyznaczania wymogu MREL BFG zawarł w opublikowanej w lipcu 2017 r. metodyce wyznaczania poziomu MREL, która została zaktualizowana w listopadzie 2018 r. i możliwe, że będzie podlegała zmianom w związku z przyjęciem pakietu bankowego.

Zgodnie z ustawą o BFG instrumentami kwalifikującymi się do MREL są instrumenty wyemitowane i w pełni opłacone, które nie są zabezpieczone lub gwarantowane przez samą instytucję, a także nie są w jej posiadaniu. Termin zapadalności takich instrumentów powinien wynosić co najmniej rok. Ponadto BFG określa dodatkowe kryteria, które powinny być spełnione, aby dany instrument mógł być zakwalifikowany do MREL. Warto w tym miejscu wspomnieć, że na mocy ustawy z dnia 17 stycznia 2019 r., nowelizującej m.in. ustawę o BFG w ramach ustawy Prawo upadłościowe, wprowadzona została nowa kategoria wierzytelności – tzw. podrzędnych wierzytelności uprzywilejowanych, która rozszerza katalog instrumentów kwalifikujących się do MREL.

MREL jest wymogiem, który w prawdzie nie jest jeszcze w pełni obowiązujący, jednak już teraz jest dość szeroko komentowany i wymieniany jako jedno z najważniejszych wyzwań, przed którymi stoi polski sektor bankowy. Wynika to między innymi z tego, że aby spełnić wymóg MREL banki w zależności od szacunków będą musiały wyemitować instrumenty finansowe o wartości ok. 40–60 mld zł (wg niektórych szacunków nawet 100 mld zł – Fitch). Mając na względzie stosunkowo krótki czas oraz wysokość potencjalnych emisji, a także chłonność polskiego rynku i prawdopodobnie konieczność wyjścia na rynki zagraniczne może się to okazać istotnym elementem mającym wpływ na funkcjonowanie banków w najbliższej przyszłości.

2.3. Składki na rzecz Bankowego Funduszu Gwarancyjnego

Na podstawie Ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji (ustawa o BFG), implementującej do polskiego porządku prawnego zarówno przepisy BRRD, jak również DGSD, przekształcone zostały zasady funkcjonowania funduszu gwarancyjnego banków oraz ustanowiono fundusz przymusowej restrukturyzacji banków. Fundusze te mają na celu zgromadzenie środków na wypadek odpowiednio wystąpienia konieczności wypłaty w ramach systemu gwarantowania depozytów, co do zasady wysokość środków gwarantowanych odpowiada równowartości 100 000 EUR w PLN lub potrzeby wsparcia w zakresie finansowania ewentualnego procesu przymusowej restrukturyzacji.

Fundusze te posiadają również swoje odpowiedniki w odniesieniu do Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowych.

Fundusz Gwarancyjny Banków

Fundusz Gwarancyjny Banków jest zasilany na podstawie składek wnoszonych kwartalnie przez banki i oddziały banków zagranicznych. Wysokość składek na dany rok jest określana w drodze uchwały przez Radę BFG. Określając ją, BFG bierze pod uwagę m.in. bieżący stan środków systemu gwarantowania depozytów w bankach oraz planowaną ścieżkę dojścia do poziomu docelowego. Obowiązek wniesienia składki powstaje z pierwszym dniem kwartału, a terminy wnoszenia składek określone są przez Radę BFG. Część składki może być wnoszona przez podmioty w formie zobowiązań do zapłaty, czyli bezwarunkowych zobowiązań do wniesienia środków pieniężnych odpowiadających części składki wnoszonej w tej formie. Ich maksymalny udział jest również określany przez Radę BFG w uchwale i do tej pory Rada BFG wskazywała maksymalny poziom 30%.

Środki zgromadzone w Funduszu Gwarancyjnym Banków mają osiągnąć swój docelowy poziom, który został wyznaczony w wysokości 2,6% kwoty środków gwarantowanych w bankach i oddziałach banków zagranicznych do 3 lipca 2030 r. Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z treścią DGSD minimalny poziom docelowy został określony na 0,8% kwoty gwarantowanych depozytów z terminem osiągnięcia do dnia 3 lipca 2024 r. Wynika z tego, że polski ustawodawca, zdecydował się na zwiększenie poziomu docelowego przy jednoczesnym wydłużeniu terminu jego osiągnięcia. Takie rozwiązanie niesie ze sobą wzrost bezpieczeństwa systemu finansowego, lecz również wyższe obciążenia dla sektora bankowego.

Warto wspomnieć, że składki na rzecz Funduszu Gwarancyjnego Banków zastąpiły od 2017 r. obowiązujące na podstawie starej Ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym z dnia 14 grudnia 1994 r.:

- opłatę obowiązkową wnoszoną w okresach kwartalnych w wysokości iloczynu stawki nieprzekraczającej 0,075% i podstawy naliczania opłaty;
- opłatę ostrożnościową wnoszoną kwartalnie w wysokości iloczynu stawki nieprzekraczającej 0,05% i podstawy naliczania opłaty.

Podstawę naliczania opłaty stanowiła kwota odpowiadająca 12,5-krotności sumy wymogów kapitałowych z tytułu poszczególnych rodzajów ryzyka oraz wymogów kapitałowych z tytułu przekroczenia limitów i naruszenia innych norm określonych w ustawie Prawo bankowe, obliczona przez bank według zasad określonych na podstawie przepisów tej ustawy (w latach 2010–2015), oraz łączna kwota ekspozycji na ryzyko (w 2016 r.).

Wypłaty środków gwarantowanych w pierwszej kolejności finansowane są ze środków otrzymanych z tytułu zobowiązań do zapłaty, w dalszej kolejności – ze środków zgromadzonych w ramach Funduszu Gwarancyjnego Banków.

W przypadku gdy środki systemu gwarantowania depozytów w bankach są niewystarczające do dokonania wypłaty środków gwarantowanych, BFG może zobowiązać banki i oddziały banków zagranicznych do wniesienia składek nadzwyczajnych.

Fundusz ochrony środków gwarantowanych

Na podstawie artykułu 369 ustawy o BFG, w ramach przepisów epizodycznych do końca 2024 r. podmioty objęte systemem gwarantowania, powinny tworzyć i utrzymywać fundusze ochrony środków gwarantowanych na zaspokojenie roszczeń deponentów w przypadku spełnienia warunku gwarancji wobec któregokolwiek z nich. Maksymalna wysokość funduszu ochrony środków gwarantowanych z roku na rok jest niższa o 0,05 p.p., przyjmując wartości od 0,55% w 2017 r. do 0,2% wszystkich środków pieniężnych na rachunkach bankowych w roku 2024. Fundusze te wykorzystywane są po wyczerpaniu innych środków przewidzianych w art. 56 ustawy o BFG.

Fundusz Przymusowej Restrukturyzacji Banków

Fundusz Przymusowej Restrukturyzacji Banków również tworzony jest na podstawie składek wnoszonych przez banki i oddziały banków zagranicznych, lecz w cyklu rocznym. Wysokość składek na dany rok, jak również termin wniesienia składki oraz maksymalny udział składki, jaki może być wnoszony w formie zobowiązań do zapłaty, są określane w drodze uchwały przez Radę BFG. Obowiązek wniesienia składki powstaje z pierwszym dniem trzeciego kwartału. W przypadku gdy środki na finansowanie przymusowej restrukturyzacji banków i firm inwestycyjnych są niewystarczające do finansowania przymusowej restrukturyzacji, BFG może zobowiązać banki, firmy inwestycyjne i oddziały banków zagranicznych do wniesienia na fundusz przymusowej restrukturyzacji banków składek nadzwyczajnych.

W tabeli 2.3 zaprezentowano zestawienie opłat i składek na rzecz BFG w okresie od 2010 do 2020 r.

Tabela 2.3. Opłaty/składki banków i firm inwestycyjnych na rzecz BFG (w mln zł)*

Rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Opłata roczna na fundusz pomocowy	301	733	829	867	877	1786	1151	-	-	-	-
Opłata ostrożnościowa na fundusz stabilizacyjny	-	-	-	79	324	472	691	-	-	-	-
Składka na fundusz gwarancyjny banków	-	-	-	-	-	-	385	915	1240	791	1575
Składka na fundusz przymusowej restrukturyzacji banków	-	-	-	-	-	-	-	1182	960	2000	1600
Razem	301	733	829	946	1201	2258	2227	2097	2200	2791	3175

* Dane do 2016 r. obejmują kwoty wpłacone, ustalone na podstawie stawki opłaty ustalonej przez Radę Funduszu i poziomu podstawy opłaty. Począwszy od 2017 r. podane są łączne kwoty składek ustalone uchwałą Rady Funduszu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BFG.

Analizując informacje przedstawione w tabeli 2.3, można zauważyć, że wielkość całkowitych obciążeń z tytułu składek i opłat na rzecz BFG charakteryzowała się tendencją wzrostową w okresie od 2010 do 2015 r. W latach 2015–2018 nastąpiła względna stabilizacja rocznej wysokości składek sektora bankowego, aby znowu zacząć dość istotnie rosnąć od 2018 r.

2.4. Podatek od niektórych instytucji finansowych (zwany podatkiem bankowym) – 10 największych banków

Na mocy ustawy z dnia 15 stycznia 2016 r. o podatku od niektórych instytucji finansowych, która weszła w życie w dniu 1 lutego 2016 r., na banki nałożony został podatek wynoszący 0,0366% podstawy opodatkowania miesięcznie (0,44% w skali roku), który stanowi dochód budżetu państwa. Podstawą opodatkowania w podatku od niektórych instytucji jest nadwyżka sumy wartości aktywów podatnika, wynikająca z zestawienia obrotów i sald, ustalonego na ostatni dzień miesiąca na podstawie zapisów na kontach księgi głównej ponad kwotę 4 mld zł. Z podatku zwolnione są instytucje o aktywach poniżej 4 mld zł, tym samym wielkość aktywów brana pod uwagę przy obliczaniu podatku jest pomniejszona o 4 mld zł, ale także o fundusze własne banku, obligacje skarbowe znajdujące się w portfelu banków, aktywa nabyte od NBP, stanowiące zabezpieczenie kredytu refinansowego udzielonego przez NBP, czy środki banków spółdzielczych utrzymywane na rachunkach w bankach zrzeszających. Z płacenia podatku zwolnione są podmioty, które są w trakcie realizacji planu naprawy. Biorąc pod uwagę nieosiągnięcie poziomu aktywów w wysokości 4 mld zł, a także inne możliwości pomniejszania podstawy opodatkowania oraz zwolnienia, ten podatek nie był uiszczany przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe i banki spółdzielcze.

„Jako że podatek ten nie stanowi kosztu uzyskania przychodu, a więc nie obniża podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym od osób prawnych, jego efektywny koszt dla instytucji finansowych wynosi 0,54%” (Martysz, Bartlewski 2018, 101–133). Efektywne obciążenie podatkowe zostało zwiększone przez wyłączenie uznawania niektórych kategorii kosztów, w szczególności podatku od niektórych instytucji finansowych i składek na BFG za koszty uzyskania przychodu w podatku dochodowym od osób prawnych. Takie rozwiązania oznaczają podwójne naliczanie podatku. Podatek dochodowy wyliczany jest także od kosztu wpłat na BFG. Ponieważ podatek bankowy nie stanowi kosztu uzyskania przychodów, banki od tego obciążenia płacą dodatkowo 19% podatku dochodowego CIT. Inną konsekwencją tego podatku jest znaczny udział obligacji skarbu państwa w portfelach banków jako elementu alokacji aktywów banków, zmniejszających podstawę opodatkowania. Powyższa tendencja występuje pod nazwami *derisking* i *delevering*, czyli zmniejszanie aktywów ważonych ryzykiem (Kalicki 2019, 45).

Podatek powinien być obliczony i wpłacony do urzędu skarbowego w terminie do 25 dnia miesiąca następującego po miesiącu, którego podatek dotyczy.

W tabeli 2.4 zaprezentowane zostało zestawienie obrazujące wysokość podatku od niektórych instytucji finansowych uiszczanych przez polski sektor bankowy w poszczególnych kwartałach od początku jego wprowadzenia do końca 2019 r.

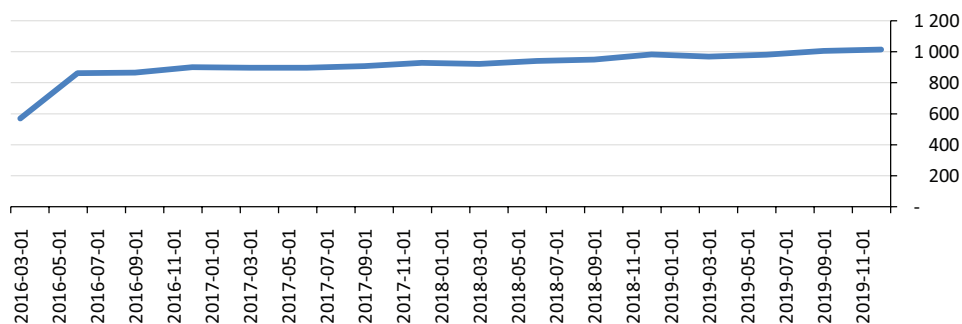
Tabela 2.4. Podatek od niektórych instytucji finansowych – sektor bankowy (w mln zł)

Okres	2016-03-31	2016-06-30	2016-09-30	2016-12-31	2017-03-31	2017-06-30	2017-09-30	2017-12-31	2018-03-31	2018-06-30	2018-09-30	2018-12-31	2019-03-31	2019-06-30	2019-09-30	2019-12-31
Kwota podatku	570	862	866	901	897	896	908	929	921	941	949	983	969	980*	1006*	1013*

* Dane dla 10 największych banków.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNF oraz sprawozdań finansowych banków.

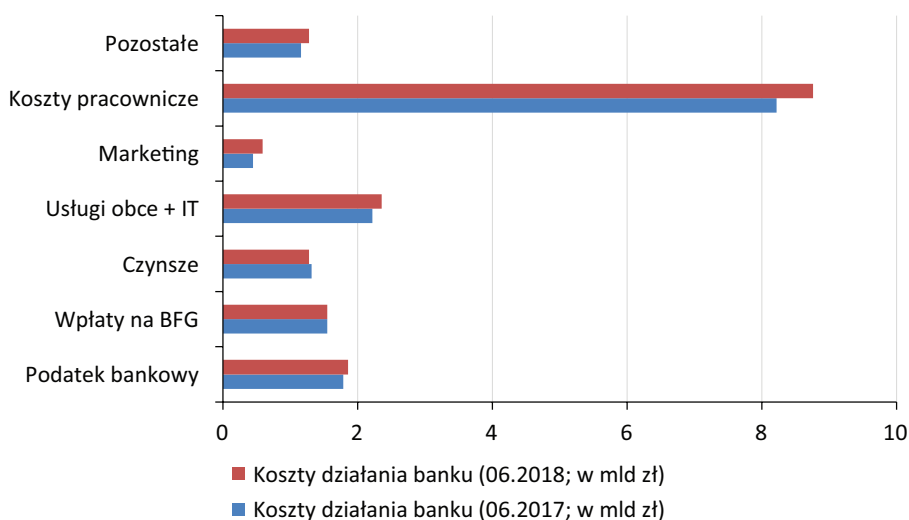
W ciągu czterech lat od wprowadzenia podatku poziom wpłat utrzymywał się na stabilnym poziomie przy niewielkim trendzie wzrostowym. Wyjątkiem w tym okresie jest pierwszy kwartał 2016 r., charakteryzujący się niższymi wartościami ze względu na to, że obejmuje on uiszczenie podatku jedynie przez dwa miesiące. Trend wzrostowy jest związany niewątpliwie ze wzrostem aktywów sektora bankowego, które stanowią podstawę wyliczenia podatku. Na przełomie 2018 i 2019 r. widoczny jest bardziej wyrazisty wzrost. Wpływ na taki stan rzeczy mógł mieć proces konsolidacji sektora bankowego, który od połowy 2018 r. nabrał na sile (wykres 2.3).

Wykres 2.3. Podatek od niektórych instytucji finansowych – sektor bankowy (w mln zł)**Źródło:** opracowanie własne na podstawie danych KNF oraz sprawozdań finansowych banków.

W tabeli 2.5 zaprezentowane zostały informacje dotyczące wysokości podatku płaconego przez 10 największych banków w sektorze (wg stanu w 2019 r.). Na podstawie analizy udziału procentowego podatków płaconych przez 10 największych banków w odniesieniu do całego sektora (tabela 2.7) można zauważyć, że podobnie jak w przypadku poziomu płaconego podatku w początkowym okresie od wprowadzenia podatku do drugiego kwartału 2018 r. udział ten utrzymywał się na stosunkowo stabilnym poziomie ok. 90%. W połowie 2018 r. udział ten zaczął rosnąć, aby na koniec trzeciego kwartału 2019 r. osiągnąć poziom 99%. W rezultacie można stwierdzić, że za wpływy do budżetu państwa z tytułu tego podatku

odpowiada 10 największych banków, a nawet dziewięć, ponieważ jeden z nich jest w trakcie realizacji planu naprawy, co w konsekwencji sprawia, że jest on zwolniony z podatku. Mając powyższe na uwadze oraz ze względu na brak dostępnych danych sektorowych dotyczących wysokości podatku bankowego za okres trzech ostatnich kwartałów 2019 r., (tabela 2.6) na potrzeby analizy przyjęto, że wysokość podatku bankowego w tym okresie odpowiadała wysokości podatku dla 10 największych banków.

Podsumowując, zobrazowano, jaką część kosztów działania banku stanowi podatek bankowy. Stąd na wykresie 2.4 zaprezentowano dane dotyczące kosztów działania banków komercyjnych w Polsce w pierwszym półroczu 2017 r. oraz 2018 r. W pierwszym półroczu 2018 r. koszty działania banków łącznie wzrosły o 5,76% w stosunku do pierwszego półrocza 2017 r.

Wykres 2.4. Koszty działania banków w pierwszym półroczu 2017 r. i 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie KNF 2018.

Koszty działania banków związane z podatkiem bankowym niewiele wzrosły w pierwszym półroczu 2018 r. i wyniosły 1,86 mld zł w porównaniu do pierwszego półrocza 2017 r., kiedy wynosiły 1,79 mld zł. Wpłaty na BFG pozostawały w obu badanych okresach takie same – 1,55 mld zł. Koszty pracownicze w 2017 r. (pierwsze półrocze) oszacowano na 8,22 mld zł, a w 2018 r. (pierwsze półrocze) na 8,76 mld zł. Najniższe były koszty marketingu i wyniosły odpowiednio 0,45 mld zł (2017 r.) i 0,59 mld zł (2018 r.). Łącznie wpłaty na BFG oraz podatek bankowy w pierwszym półroczu 2017 r. wynosiły 3,34 mld zł, natomiast w pierwszym półroczu 2018 r. wzrosły do 3,41 mld zł (KNF 2018).

Tabela 2.5. Podatek od niektórych instytucji finansowych – 10 największych banków (w tys. zł)

Okres/Instytucja	2016-03-31	2016-06-30	2016-09-30	2016-12-31	2017-03-31	2017-06-30	2017-09-30	2017-12-31	2018-03-31	2018-06-30	2018-09-30	2018-12-31	2019-03-31	2019-06-30	2019-09-30	2019-12-31
Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski SA	148 365	221 031	225 353	234 151	233 000	231 000	234 000	234 000	228 000	233 000	238 000	251 000	248 000	255 000	261 000	258 000
Bank Polska Kasa Opieki SA	80 640	120 204	120 727	127 962	125 154	127 531	130 795	138 801	138 301	138 593	140 934	144 164	148 861	148 423	145 579	148 540
Bank Zachodni WBK SA / Santander Bank Polska SA (konsolidacja z DB od 09.11.2018)	67 579	105 665	105 097	108 865	105 809	105 123	105 892	106 991	113 444	119 546	123 515	143 255	153 693	151 603	146 433	147 305
mBank SA	57 302	89 011	89 824	92 802	91 305	93 018	95 521	95 412	100 682	102 023	108 210	104 510	109 932	108 954	118 392	121 380
ING Bank Śląski SA	50 500	76 800	75 700	77 200	79 400	80 400	84 100	86 200	87 500	92 100	94 700	99 500	102 200	108 400	111 500	113 600
Bank BGŻ BNP Paribas SA / BNP Paribas Bank Polska SA (konsolidacja z Raiffeisen od 31.10.2018)	31 735	50 810	51 203	52 128	52 075	51 480	51 053	51 258	50 035	49 836	48 472	64 779	70 345	70 982	69 457	70 405
Bank Millennium SA (konsolidacja z Euro Bankiem od 31.05.2019)	32 289	48 247	47 406	46 127	47 230	46 450	46 376	48 270	52 178	48 478	47 869	49 952	51 358	58 650	68 849	69 134
Alior Bank SA	20 673	32 257	34 680	43 283	49 527	49 201	50 647	51 142	49 890	53 011	52 270	53 015	54 232	55 969	59 005	56 768
Bank Handlowy w Warszawie SA	13 137	18 375	18 831	18 968	19 593	20 518	19 267	18 256	18 998	22 935	19 276	26 141	21 891	22 314	25 469	28 048
Getin Noble Bank SA	38 110	163	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Razem	540 330	762 563	768 821	801 486	803 093	804 721	817 651	830 330	839 028	859 522	873 246	936 316	960 512	980 295	1 005 684	1 013 180

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych banków.

Tabela 2.6. Podatek od niektórych instytucji finansowych – sektor bankowy (w mln zł)

Okres (kwartał kończący się w dniu)	2016-03-31	2016-06-30	2016-09-30	2016-12-31	2017-03-31	2017-06-30	2017-09-30	2017-12-31	2018-03-31	2018-06-30	2018-09-30	2018-12-31	2019-03-31	2019-06-30	2019-09-30	2019-12-31
Kwota podatku dla sektora	570	862	866	901	897	896	908	929	921	941	949	983	969	b.d.	b.d.	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNF.

Tabela 2.7. Podatek od niektórych instytucji finansowych – udział 10 największych banków w sektorze (w mln zł)

Okres	2016-03-31	2016-06-30	2016-09-30	2016-12-31	2017-03-31	2017-06-30	2017-09-30	2017-12-31	2018-03-31	2018-06-30	2018-09-30	2018-12-31	2019-03-31
Sektor Bankowy na podstawie danych KNF	570	862	866	901	897	896	908	929	921	941	949	983	969
10 największych banków na podstawie sprawozdań finansowych	540,33	762,56	768,82	801,49	803,09	804,72	817,65	830,33	839,03	859,52	873,25	936,32	960,51
TOP 10 Banków (2019) w sektorze (udział %)	95	88	89	89	89	90	90	89	91	91	92	95	99

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNF oraz sprawozdań finansowych banków.

2.5. Składka na Fundusz Wsparcia Kredytobiorców

Na podstawie Ustawy z dnia 9 października 2015 r. o wsparciu kredytobiorców, którzy zaciągnęli kredyt mieszkaniowy i znajdują się w trudnej sytuacji finansowej, powołany został Fundusz Wsparcia Kredytobiorców. W chwili uruchomienia środki Funduszu wynosiły 600 000 000 zł. Pochodziły one ze składek kredytodawców. Wpłaty na Fundusz uzależnione są od wielkości posiadanego portfela kredytów mieszkaniowych dla gospodarstw domowych, których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek przekracza 90 dni i które są dokonywane raz na kwartał. Wysokość wpłat ustalana przez Radę Funduszu na podstawie opinii Komitetu Stabilności Finansowej nie może przekraczać równowartości iloczynu wartości bilansowej brutto wskazanego wyżej posiadanego portfela kredytów mieszkaniowych oraz stawki wynoszącej 1%.

2.6. Wpłaty na pokrycie kosztów nadzoru bankowego

Na podstawie art. 131a Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, banki są obowiązane do wnoszenia wpłat z tytułu nadzoru bankowego, stanowiących iloczyn sumy aktywów bilansowych banków i stawki nieprzekraczającej 0,024%. Prezes Rady Ministrów określa, w drodze rozporządzenia, terminy uiszczania, wysokość i sposób obliczania wpłat oraz sposób pokrywania z wpłat kosztów nadzoru bankowego i udziału w kosztach, mając na względzie zapewnienie skuteczności sprawowanego nadzoru.

Najnowsze Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 lutego 2019 r. w sprawie wpłat na pokrycie kosztów nadzoru bankowego określa wysokość i sposób obliczania wpłat z tytułu nadzoru bankowego, wskazując jednocześnie, że Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego do dnia 15 lutego każdego roku kalendarzowego podaje do publicznej wiadomości, w drodze komunikatu ogłoszanego w Dzienniku Urzędowym Komisji Nadzoru Finansowego, dwie składowe niezbędne do wyliczenia rocznej składki:

- 1) wysokość stawki obowiązującej w danym roku kalendarzowym;
- 2) wysokość kosztów nadzoru do pokrycia w danym roku kalendarzowym.

Instytucje powinny dokonać wpłat w terminie do dnia 15 marca danego roku kalendarzowego.

Zgodnie z Komunikatem Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 14 lutego 2019 r. w sprawie wysokości stawki obowiązującej w roku 2019 i planowanych kosztów nadzoru:

- 1) wysokość stawki obowiązującej w roku 2019 wynosi 0,013225 %;
- 2) planowane koszty nadzoru do pokrycia w roku 2019 wynoszą 218 459 424 zł, z czego kwota 11 081 820 zł stanowi 16,5% planowanych na rok 2019 kosztów.

2.7. Opłata na pokrycie kosztów działalności Rzecznika Finansowego i jego Biura

Na podstawie Ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym banki ponoszą koszty działalności Rzecznika Finansowego i jego Biura w wysokości stanowiącej iloczyn sumy aktywów bilansowych i stawki nieprzekraczającej 0,0011%.

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 27 października 2017 r. w sprawie terminów uiszczania, wysokości i sposobu obliczania należności na pokrycie kosztów działalności Rzecznika Finansowego i jego Biura bank ustala co kwartał zaliczkę na poczet kosztów Rzecznika w wysokości stanowiącej 1/4 iloczynu wartości sumy aktywów bilansowych, według stanu na koniec kwartału poprzedzającego kwartał, za który zaliczka jest należna, i stawki 0,00066%.

Wpłaty z tytułu zaliczek banki dokonują do końca kwartału, za który zaliczka jest należna – w przypadku zaliczek należnych za trzy pierwsze kwartały roku kalendarzowego, oraz do dnia 31 października danego roku – w przypadku zaliczek należnych za ostatni kwartał roku kalendarzowego.

W tabeli 2.8, jako podsumowanie fragmentu tekstu dotyczącego wymogów kapitałowych nakładanych na sektor bankowy, przedstawiono zestawienie informacji na temat obciążeń regulacyjnych występujących w okresie 2014–2019.

Tabela 2.8. Obciążenia regulacyjne

Obciążenia regulacyjne		2014	2015	2016	2017	2018	2019	Podstawa wyliczenia wymogu/obciążenia	
Filar I	Łączny współczynnik kapitałowy (TCR), w tym:	8%	8%	8%	8%	8%	8%	RWA	
	Kapitał Tier1 (T1), w tym:	6%	6%	6%	6%	6%	6%	RWA	
	Kapitał podstawowy Tier 1 (CET1)	4,50%	4,50%	4,50%	4,50%	4,50%	4,50%	RWA	
Filar II	Dodatkowe wymogi kapitałowe	Wymogi ustalane indywidualnie dla instytucji							RWA
Wymogi kapitałowe	Zabezpieczający	ND	ND	1,25%	1,25%	1,875%	2,50%	RWA	
	Antycykliczny	ND	ND	W Polsce obecnie 0% (co do zasady przewidziane od 0 do 2,5% RWA), przy czym do instytucji prowadzących działalność za granicą na podstawie zasady wzajemności mają zastosowanie bufory obowiązuje w tych krajach (proporcjonalnie)					RWA
	G-SII	ND	ND	Ustalany indywidualnie dla instytucji (co do zasady od 1 do 3,5%); w Polsce obecnie brak G-SII					RWA
	O-SII	ND	ND	Ustalany indywidualnie dla instytucji (co do zasady od 0 do 1%)					RWA
	Ryzyka systemowego (dotyczy ekspozycji na terenie RP)	ND	ND	ND	ND	3%	3%	3%	RWA
MREL (minimalny wymóg funduszy własnych i zobowiązań podlegających umorzeniu lub konwersji)		Planowany początek obowiązywania od 2023 r. (według obowiązujących regulacji); według najnowszych regulacji unijnych (pakiet bankowy, w tym BRRDII) od 2024							RWA (TLOF)

Tabela 2.8 (cd.)

Obciążenia regulacyjne		2014	2015	2016	2017	2018	2019	Podstawa wyliczenia wymogu/obciążenia
Inne obciążenia finansowe	Opłata obowiązkowa (do 2016 r.)	Opłata w wysokości iloczynu stawki nieprzekraczającej 0,075% i podstawy naliczania stanowiącej łączną kwotę ekspozycji na ryzyko			ND	ND	ND	RWA
	Opłata ostrożnościowa (do 2016 r.)	Opłata w wysokości iloczynu stawki nieprzekraczającej 0,05% i podstawy naliczania stanowiącej łączną kwotę ekspozycji na ryzyko			ND	ND	ND	RWA
	Fundusz ochrony środków gwarantowanych	0,55%	0,55%	0,55%	0,55%	0,50%	0,45%	Suma środków pieniężnych zgromadzonych w banku na wszystkich rachunkach, stanowiąca podstawę obliczania kwoty rezerwy obowiązkowej
Składki na BFG	Fundusz gwarancyjny banków	ND	ND	ND	Ustalana każdego roku na podstawie uchwały BFG: – poziom minimalny – 0,8% – poziom gwarantowanych do dnia 31 grudnia 2016 r.; – poziom docelowy – 2,6% – do dnia 3 lipca 2030 r.			Środki gwarantowane

Tabela 2.8 (cd.)

Inne obciążenia finansowe	Składki na BFG	Fundusz przymusowej restrukturyzacji banków	ND	ND	ND	ND	Ustalana każdego roku na podstawie uchwały BFG: – poziom minimalny – 1,0% – poziom gwarantowanych – do dnia 31 grudnia 2024 r.; – poziom docelowy 1,2% środków gwarantowanych – do dnia 31 grudnia 2030 r.	Środki gwarantowane
	Podatek bankowy		ND	ND	ND	0,44%	0,44%	Aktywa
	Składka na Fundusz Wsparcia Kredytobiorców		ND	ND	ND	Maksymalnie 1% wartości bilansowej brutto posiadanego portfela kredytów mieszkaniowych w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek przekracza 90 dni. /kwartalnie.		Wartość bilansowa brutto posiadanego portfela kredytów mieszkaniowych z opóźnieniem w spłacie >90 dni
	Wpłaty na pokrycie kosztów nadzoru bankowego (KNF)		117 662 tys. zł	116 587 tys. zł	115 289 tys. zł	123 181 tys. zł	120 144 tys. zł	Aktywa
	Opłata na pokrycie kosztów działalności Rzecznika Finansowego i jego Biura		ND	ND	Ilooczyn sumy aktywów bilansowych banków i stawki nieprzekraczającej 0,00111%		Maksymalnie 0,024% sumy aktywów bilansowych banków	Aktywa

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział 3

Wymagania w zakresie należności nieobsługiwanych (*NPLs – non-performing loans*)

3.1. Klasyfikacja jakościowa kredytów – podstawowe pojęcia i relacje między nimi

Przedmiotem niniejszego opracowania są należności kredytowe w najogólniejszym ujęciu¹, które w wyniku niedotrzymania przez kredytobiorcę warunków umowy w zakresie terminowości i kwoty spłacanych rat kapitałowych i odsetek powodują u kredytodawców konkretne, negatywne finansowe skutki materializacji ryzyka kredytowego² w postaci niedoboru oczekiwanych wpływów pieniężnych, nieosiągnięcia oczekiwanych przychodów, ponoszenia dodatkowych kosztów

- 1 Do tych należności zalicza się m.in. udzielone kredyty *sensu stricto*, przydzielone, a niewykorzystane linie kredytowe, należności z tytułu kart kredytowych, sald debetowych w rachunkach bieżących, faktoringu, leasingu, akredytyw, udzielonych gwarancji i poręczeń czy też ujmowane w aktywach banku instrumenty rynku kapitałowego w postaci dłużnych papierów wartościowych emitowanych przez przedsiębiorstwa (Zaleska 2013, 164). Podobnie zresztą mamy do czynienia w przypadku regulacji unijnych, gdzie ekspozycje kredytowe obejmują instrumenty dłużne (w tym dłużne papiery wartościowe, kredyty, zaliczki, depozyty płatne na żądanie) oraz udzielone zobowiązania do udzielenia pożyczki, udzielone gwarancje finansowe lub każde inne udzielone zobowiązania, bez względu na to, czy mają one charakter odwoławczy czy nieodwoławczy, z wyjątkiem niewykorzystanych zobowiązań kredytowych, które można bezwarunkowo anulować w każdym momencie i bez wypowiedzenia lub które skutecznie zapewniają automatyczne anulowanie ze względu na pogorszenie się zdolności kredytowej kredytobiorcy (por. CRR, art. 47a, ust. 1 w brzmieniu ustalonym przez rozporządzenie 2919/630, art. 1, pkt 2).
- 2 Według MSSF 7 ryzyko kredytowe to ryzyko, że jedna ze stron instrumentu finansowego, nie wywiązując się ze swoich zobowiązań, spowoduje poniesienie strat przez drugą ze stron – Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz. U. UE L 320 z dn. 29.11.2008, s. 1–481) – Instrumenty finansowe: ujawnianie informacji, Załącznik A: Definicje terminów.

związanych z tworzeniem wymaganych rezerw celowych i odpisów z tytułu utraty wartości, a także z windykacją należności, jak również konieczność utrzymywania odpowiednio wysokiej bazy kapitałowej stanowiącej potencjalne źródło ostatecznego pokrycia strat ponoszonych przez kredytodawcę, gdy należności nie udaje się odzyskać. W odniesieniu do takich należności stosowane jest w praktyce różnorodne nazewnictwo wywodzące się z wielu źródeł – zależnie od tego, w jakim kontekście, w jakim celu i dla jakiego odbiorcy sporządzane są sprawozdania finansowe, zestawienia analityczne, czy prognozy. W praktyce bankowej przyjęło się mówienie o należnościach zagrożonych, należnościach w sytuacji nieregularnej, ekspozycjach kredytowych, których dotyczy niewykonanie zobowiązania (*exposures at default* – według określenia stosowanego przez Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego) lub nieobsługiwanych ekspozycjach kredytowych (*non-performing exposures* – w unijnych regulacjach CRD i CRR), zaś w języku międzynarodowych standardów rachunkowości mówi się o należnościach ze stwierdzoną utratą wartości (*impaired*), stawiając na pierwszym planie aspekt wyceny bilansowej danej pozycji aktywów³. Wzajemne relacje między tymi pojęciami są dość zagmatwane – punkty zbieżne i różnice stanowią przedmiot rozważań pierwszej części niniejszego opracowania.

Ze względu na istotne znaczenie strat kredytowych dla wyniku finansowego i bazy kapitałowej pojedynczych instytucji udzielających kredytów, a także dla stabilności rynku bankowego i utrzymywania możliwości finansowego wspierania działalności realnej sfery gospodarki poprzez kredytowanie, działalność kredytowa wymienionych wyżej instytucji jest ściśle regulowana i nadzorowana pod kątem ekspozycji na ryzyko. Najważniejszym kryterium oceny jest w tym aspekcie rentowność działalności i adekwatność bazy kapitałowej, czyli posiadanie zasobów pozwalających na pokrycie już zaistniałych bądź przyszłych strat kredytowych. Kwestie te będą rozważane w części drugiej opracowania.

Kolejna ważna aktualnie kwestia to wpływ kryzysu COVID-19 na ryzyko kredytowe. Mianowicie pandemia COVID-19 znacząco zwiększyła skalę niepewności w zarządzaniu ryzykiem kredytowym. Modele analityczne i prognostyczne, używane dotychczas do oceny bieżącej i przyszłej skali strat kredytowych według koncepcji ECL (*Expected Credit Losses*) wdrożonej przez MSSF 9, czy też stosowane w szacunkach ryzyka kredytowego dokonywanych metodą wewnętrznych

3 Polska terminologia w tym zakresie została częściowo wystandaryzowana przez Uchwałę nr 1/2007 Komisji Nadzoru Bankowego z dn. 13 marca 2007 r., wdrażającą reguły Bazylei II do polskiego systemu bankowego, a także przez oficjalny przekład regulacji unijnych, które zresztą implementują w znacznym zakresie zalecenia Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego (BCBS) – jak widać, jest ona raczej opisowa, wskazuje na trudności w doborze odpowiednich określeń. Same zalecenia BCBS nie zostały oficjalnie przetłumaczone na język polski, autorzy powołujący się na te zalecenia wprowadzają własne wersje przekładu (zob. Zombirt, 2007, 92, gdzie dla pojęcia *exposure at default* użyto określenia „ekspozycja w momencie zajścia zdarzenia kredytowego”). Natomiast równoległe do określenia nieobsługiwanych ekspozycji kredytowych w licznych publikacjach wykorzystywane jest określenie „kredyty niepracujące”.

ratingów na potrzeby wyliczeń z zakresu adekwatności kapitałowej, opierają się na historycznych danych, dotyczących sytuacji finansowej kredytobiorców i parametrów otoczenia makroekonomicznego, w którym kredytobiorcy funkcjonują. Różnorodne przedsięwzięcia, mające na celu przeciwdziałanie negatywnym skutkom pandemii (jak np. moratoria kredytowe – ustawowe lub wprowadzane dobrowolnie przez banki, państwowe poręczenia i gwarancje udzielane kredytobiorcom, dotacje i subwencje czy ulgi i zmiany terminów płatności w zakresie podatków i składek na ubezpieczenia społeczne) mają istotny wpływ na zdolność kredytową, ale są trudne do uwzględnienia w modelach ryzyka ze względu na tymczasowy horyzont czasowy i nie do końca rozpoznane skutki, wynikające ze znacznej nieprzewidywalności zachowania się aktualnych i potencjalnych kredytobiorców.

Podstawowym celem klasyfikacji jakościowej należności kredytowych jest umożliwienie rozróżnienia, z jaką częścią należności wiąże się znacząca skala narażenia na ryzyko kredytowe. Ryzyko to definiowane jest najczęściej w indywidualnym ujęciu (Zaleska, 2018, 351) jako zagrożenie, że kredytobiorca nie wypełni zobowiązań i warunków zawartej umowy kredytowej, narażając kredytodawcę na negatywne skutki finansowe, wspomniane we wstępie. Skala zagrożenia zależy w znacznym stopniu od egzogenicznych z punktu widzenia kredytodawcy czynników, kształtujących zdolność kredytową klientów⁴, ale także i od czynników po stronie instytucji kredytowej, wśród których najważniejszymi wydają się umiejętność właściwej oceny aktualnej i przyszłej zdolności kredytowej kredytobiorcy, a także jakość zarządzania ryzykiem i stosowana polityka kredytowa, określająca tzw. apetyt na ryzyko, czyli dopuszczalny poziom strat kredytowych, na jakie ewentualnie kredytodawca jest gotów się zgodzić, jak również poziom marży z tytułu ryzyka, czy wymagane zabezpieczenia zwrotności kredytu.

Klasyfikacja należności kredytowych może być prowadzona na różnorodne sposoby, zależnie od tego, do jakich celów prowadzone są analizy, czy konstruowane prognozy w tym zakresie. Można tu wskazać m.in. potrzeby:

- ewidencji księgowej, formalnej sprawozdawczości finansowej oraz sprawozdawczości nadzorczej;
- rachunkowości zarządczej (pod kątem planowania i budżetowania działalności banku czy kasy, analizy stopnia realizacji planów, określenia i realizacji polityki kredytowej);
- zarządzania ryzykiem kredytowym;
- zarządzania adekwatnością kapitałową.

Istotne jest przy tym, jakie rozwiązania w zakresie rachunkowości są stosowane przez kredytodawcę – czy są to bezpośrednio stosowane międzynarodowe standardy rachunkowości (co jest obowiązkowe w przypadku banków będących spółkami notowanymi na giełdzie), czy też standardy krajowe, na które składają się m.in.

4 „Przez zdolność kredytową rozumie się zdolność do spłaty zaciągniętego kredytu wraz z odsetkami w terminach określonych w umowie” – Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz. U. 2020, poz. 1896 z późn. zm., art. 70, ust. 1).

obowiązująca Ustawa o rachunkowości⁵ i przepisy wykonawcze wydane zgodnie z jej delegacjami przez Ministra Finansów, precyzujące m.in. obowiązujące zasady wyceny bilansowej i sprawozdawczości w zakresie aktywów oraz tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków (w przypadku pozostałych banków komercyjnych, banków spółdzielczych i SKOK).

3.1.1. Należności w sytuacji nieregularnej

Często stosowane w polskiej praktyce bankowej pojęcie „złe kredyty”, czyli w bardziej formalnej nomenklaturze **należności w sytuacji nieregularnej**, oznacza:

- kredyty, przy których występuje opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek, przekraczające 30 dni;
- kredyty udzielone kredytobiorcom, których sytuacja pogorszyła się w stopniu zagrażającym interesom banku (Dobosiewicz 2003, 263).

Dla tego rozróżnienia istotne są więc dwa czynniki:

- 1) terminowość spłat należności (aczkolwiek kwestia długości okresu ewentualnego tolerowanego opóźnienia jest rozmaicie traktowana),
- 2) sytuacja finansowa (zdolność kredytowa) kredytobiorcy.

W przypadku banków posługujących się krajowymi standardami rachunkowości obowiązuje szczegółowa klasyfikacja, wprowadzona przez rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko bankowe⁶, wydane na podstawie upoważnienia zawartego w art. 81 ust. 2 pkt 8 lit. c Ustawy o rachunkowości. W rozporządzeniu na pierwszym planie występuje (nawiasem mówiąc, bez wprowadzenia formalnej definicji) ryzyko kredytowe – inne czynniki ryzyka wspomniane są mimochodem, w kontekście wpływu na sytuację finansową dłużnika.

W myśl tego rozporządzenia wyłącznie kryterium terminowości jest stosowane w odniesieniu do ekspozycji kredytowych wobec Skarbu Państwa, a także wobec osób fizycznych, jeśli są to ekspozycje niezwiązane z działalnością gospodarczą lub prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Natomiast kryteria te są stosowane łącznie w odniesieniu do wszystkich pozostałych ekspozycji kredytowych. **Ekspozycje kredytowe** są przy tym rozumiane szeroko, jako bilansowe należności z tytułu kredytów i pożyczek, skupionych wierzytelności, czeków i weksli, zrealizowanych gwarancji, innych wierzytelności o podobnym charakterze oraz udzielone zobowiązania pozabilansowe o charakterze finansowym i gwarancyjnym.

Kategorie jakościowe ekspozycji kredytowych, wprowadzone przez ww. rozporządzenie w zależności od skali zagrożenia ryzykiem kredytowym, obejmują:

- ekspozycje normalne,
- ekspozycje pod obserwacją,

5 Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. 2021, poz. 217).

6 Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków (Dz. U. 2019, poz. 520).

- ekspozycje zagrożone, w tym:
 - ekspozycje poniżej standardu,
 - ekspozycje wątpliwe,
 - ekspozycje stracone.

Kryteria klasyfikacji uwzględniające status kredytobiorcy w powiązaniu z terminowością spłat i sytuacją finansową są zestawione w tabeli 3.1.

Tabela 3.1. Klasyfikacja jakościowa należności kredytowych banków

Kategoria	Gdy opóźnienie spłaty należności (kapitału lub odsetek) wynosi:			
	Z tytułu zobowiązań Skarbu Państwa*	Z tytułu kredytów detalicznych	Z tytułu pozostałych kredytów dla osób fizycznych ^b	Z tytułu pozostałych kredytów
Normalne	≤1 rok	≤6 miesięcy	≤1 miesiąc	≤1 miesiąc (jeśli sytuacja finansowa dłużników nie budzi obaw)
Pod obserwacją	–	–	1–3 miesięcy	1–3 miesięcy (jeśli sytuacja finansowa dłużników nie budzi obaw) ^c
Poniżej standardu	–	–	3–6 miesięcy	3–6 miesięcy
Wątpliwe	1–2 lat^d	–	6–12 miesięcy	6–12 miesięcy
Stracone	>2 lat	>6 miesięcy^e	>12 miesięcy^f	>12 miesięcy

^a Rozporządzenie wyraźnie określa, że chodzi o opóźnienia w stosunku do terminu (harmonogramu) spłat określonego w momencie powstania zobowiązania Skarbu Państwa. W przypadku pozostałych kredytów nie określono precyzyjnie, od jakiego momentu liczy się okres opóźnienia.

^b Udzielonych na cele niezwiązane z działalnością gospodarczą lub prowadzeniem gospodarstwa rolnego – praktycznie do tej kategorii ekspozycji kredytowych należy zaliczać należności z tytułu kredytów zabezpieczonych hipoteką na nieruchomościach należących do osób fizycznych.

^c Niezależnie od wystąpienia opóźnienia klasyfikuje się tu także należności, które ze względu na ryzyko regionu, państwa, branży, grupy klientów, grupy produktów wymagają szczególnej uwagi. Oprócz wymienionych bank może dodatkowo ustalić inne kryteria klasyfikacji.

^d Ekspozycje kredytowe o nieokreślonym harmonogramie płatności są klasyfikowane jako wątpliwe, jeśli okres od momentu powstania zobowiązania Skarbu Państwa do momentu klasyfikacji nie przekracza jednego roku, zaś jako stracone, jeśli przekracza 1 rok.

- ^e Dodatkowo uwzględnia się ekspozycje kredytowe:
- wobec dłużników, przeciwko którym bank złożył wniosek o wszczęcie postępowania egzekucyjnego,
 - kwestionowane przez dłużników na drodze postępowania sądowego,
 - wobec dłużników, których miejsce pobytu jest nieznane i których majątek nie został ujawniony.

^f Również z zastrzeżeniem ekspozycji określonych w przypisie 10.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministra Finansów z dn. 16.12.2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków (tj. Dz. U. 2019, poz. 520).

Należy zwrócić uwagę, że w świetle ww. rozporządzenia Ministra Finansów pojęcie należności detalicznych zostało zawężone do ekspozycji kredytowych wobec osób fizycznych, udzielonych na cele niezwiązane z działalnością gospodarczą lub prowadzeniem gospodarstwa rolnego, z wyłączeniem pożyczek i kredytów mieszkaniowych, pożyczek i kredytów hipotecznych oraz zobowiązań pozabilansowych. Natomiast zgodnie z artykułem 123 unijnego rozporządzenia CRR detaliczna ekspozycja kredytowa to ekspozycja, która:

- dotyczy osoby fizycznej lub osób fizycznych bądź małego lub średniego przedsiębiorstwa (MŚP);
- jest jedną ze znacznej liczby ekspozycji, cechujących się podobnymi właściwościami, dzięki którym ryzyka związane z tego rodzaju kredytami są znacznie zmniejszone;
- nie przekracza kwoty 1 mln EUR (uwzględnia się tu łączną kwotę zobowiązań klienta będącego dłużnikiem lub grupy powiązanych klientów, w tym wszelkich ekspozycji, których dotyczy niewykonanie zobowiązania, jednak z wyjątkiem ekspozycji z pełnym i całkowitym zabezpieczeniem w formie nieruchomości mieszkalnych).

Należy także stwierdzić, że w przypadku kredytów dla przedsiębiorstw i dla osób fizycznych w rozporządzeniu CRR mamy do czynienia z przeplataniem się klasyfikacji rodzajowej samych kredytów i klasyfikacji segmentowej kredytobiorców. Zgodnie z artykułem 112 można bowiem wskazać m.in. następujące rodzaje ekspozycji, odnoszące się do kredytów, które mogą wystąpić w ofercie banków komercyjnych czy spółdzielczych:

- ekspozycje wobec samorządów regionalnych lub władz lokalnych;
- ekspozycje wobec podmiotów sektora publicznego;
- ekspozycje wobec instytucji;
- ekspozycje wobec przedsiębiorstw;
- ekspozycje detaliczne;
- ekspozycje zabezpieczone hipotekami na nieruchomościach;
- ekspozycje, których dotyczy niewykonanie zobowiązania.

Może to w praktyce powodować trudności klasyfikacyjne przy sporządzaniu i interpretacji sprawozdań finansowych, jak również potencjalne metodologiczne komplikacje przy porównywaniu wyników finansowych banków, operujących różnymi standardami rachunkowości.

Ocena sytuacji finansowej dłużników, o której wspomina się w tabeli 3.1 w ślad za Rozporządzeniem w sprawie tworzenia rezerw, powinna w szczególności uwzględniać⁷:

- mierniki ilościowe, takie jak np.:
 - wskaźniki efektywności działania (np. rentowność, zyskowność kapitału),
 - wskaźniki płynności,

7 Załącznik 1 do Rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków (Dz. U. 2019, poz. 520 z późn. zm.), punkt I.2.

- wskaźniki rotacji majątku obrotowego i zobowiązań bieżących,
- wskaźniki struktury bilansu (np. wskaźniki zadłużenia i możliwości obsługi długu);
- mierniki jakościowe, do których zalicza się zwłaszcza:
 - jakość zarządzania (ocenę kadry kierowniczej),
 - stopień zależności od rynku,
 - stopień zależności od dotacji rządowych, zamówień rządowych, kilku dużych dostawców lub odbiorców,
 - stopień zależności od innych podmiotów grupy;
- dostępne oceny zewnętrznych instytucji oceny wiarygodności kredytowej, odnoszące się zarówno do dłużnika, jak i państwa jego pochodzenia.

Przeprowadzenie takiej oceny jest więc typowym postępowaniem z zakresu analizy sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, które powinno być podejmowane co najmniej w kwartalnych odstępach czasu (według stanu na koniec kwartału). Jeśli:

- ekspozycja jest zaklasyfikowana do kategorii „normalne”,
- kwota ekspozycji łącznie z innymi ekspozycjami banku wobec tego podmiotu nie przekracza równowartości w złotych kwoty 1 mln euro, obliczonej według kursu średniego ustalonego przez Narodowy Bank Polski obowiązującego na dzień dokonywania klasyfikacji,
- kwota ekspozycji łącznie z innymi ekspozycjami banku wobec tego podmiotu nie przekracza 10% funduszy własnych banku,

oceny sytuacji finansowej dłużnika można dokonywać w odstępach rocznych na koniec dowolnego kwartału.

3.1.2. Ekspozycje, których dotyczy niewykonanie zobowiązania (*default*)

Określenie niewykonania zobowiązania (*default*) pojawiło się w wydanym w roku 2004 dokumencie Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego prezentującym ramy tzw. regulacji Basel II (BCBS 2004, pkt 452) w kontekście metodologii oceny ryzyka kredytowego opartej na ratingach wewnętrznych. W świetle tej definicji niewykonanie zobowiązania ze strony danego kredytobiorcy występuje, gdy zachodzi jedno lub oba z następujących zdarzeń:

- bank ocenia, że istnieje małe prawdopodobieństwo, że dłużnik dokona całkowitej spłaty swych zobowiązań kredytowych względem banku lub jego grupy kapitałowej bez konieczności podjęcia przez bank takich działań, jak realizacja zabezpieczenia (jeżeli takowe zostało zastosowane);
- dłużnik opóźnia spłatę istotnej kwoty swego zobowiązania o więcej niż 90 dni⁸.

8 W przypadku kredytów detalicznych lub należności od sektora publicznego organ nadzorczy może wydłużyć ten okres do 180 dni, jeśli ocenia, że byłoby to właściwsze dla warunków lokalnych.

Zbliżone sformułowania znalazły się w wydanej w roku 2006 dyrektywie CRD⁹, implementującej zalecenia Basel II do regulacji UE w zakresie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe¹⁰: niewykonanie zobowiązania ma miejsce w odniesieniu do danego dłużnika, jeżeli zaszło co najmniej jedno z dwóch następujących zdarzeń:

- a) instytucja kredytowa uznaje, że dłużnik prawdopodobnie nie wywiąże się w pełni ze swoich zobowiązań kredytowych wobec instytucji kredytowej, przedsiębiorstwa dominującego lub któregośkolwiek z podmiotów zależnych bez konieczności podejmowania przez instytucję kredytową działań, takich jak realizacja zabezpieczenia (jeżeli takowe istnieje);
- b) należność dłużnika dotycząca istotnych zobowiązań kredytowych wobec instytucji kredytowej, przedsiębiorstwa dominującego lub któregośkolwiek z podmiotów zależnych jest przeterminowana o ponad 90 dni.

Dodatkowo ustalono, że w przypadku kart kredytowych należność uważa się za przeterminowaną z datą wymagalności płatności minimalnej, zaś w przypadku gdy kredytobiorcy przyznano limit kredytowy, należność staje się przeterminowana z chwilą przekroczenia wyznaczonego limitu, gdy wartość niespłaconych wierzytelności osiągnie poziom wyższy niż wyznaczony limit lub gdy nastąpi wykorzystanie kwoty kredytu bez zezwolenia, a przedmiotowa kwota ma znaczną wysokość.

Wymieniono także przykładowe zdarzenia, które mogą wskazywać na brak wypłacalności kredytobiorcy¹¹:

- a) instytucja kredytowa zrzeka się odsetek z tytułu zobowiązania kredytowego;
- b) instytucja kredytowa dokonuje aktualizacji wartości na skutek wyraźnego pogorszenia jakości kredytowej po przyjęciu ekspozycji przez instytucję kredytową;
- c) instytucja kredytowa zbywa zobowiązania kredytowe ze znaczną stratą ekonomiczną;
- d) instytucja kredytowa zezwala na awaryjną restrukturyzację zobowiązań kredytowych, jeżeli może to skutkować zmniejszeniem zobowiązań finansowych poprzez umorzenie istotnej części zobowiązania lub odroczenie spłaty kwoty głównej, odsetek lub (jeżeli dotyczy) prowizji. Obejmuje to także w przypadku ekspozycji w papierach kapitałowych awaryjną restrukturyzację samego udziału kapitałowego zgodnie z metodą opartą na PD/LGD;

9 Dyrektywa 2006/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 czerwca 2006 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe (Dz.U. UE L177 z dn. 30.06.2006 r., s. 1–200).

10 Jak wyżej, załącznik VII, cz. 4, ust. 44. Warto zwrócić uwagę, że występujące w unijnych regulacjach pojęcie „instytucji kredytowej” jest z prawnego punktu widzenia tożsame z bankiem według definicji polskiego prawa bankowego – tożsamość tę wprowadził art. 68 ust. 1 b) Ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nadzorze makroostrożnościowym nad systemem finansowym i zarządzaniu kryzysowym w systemie finansowym (Dz. U. 2015, poz. 1513) poprzez dodanie stosownego ustępu do definicji określonych w art. 4 ustawy Prawo bankowe.

11 Jak wyżej, załącznik VII, cz. 4, ust. 45.

- e) instytucja kredytowa złożyła wniosek o postawienie dłużnika w stan upadłości lub podobny wniosek w odniesieniu do zobowiązań kredytowych dłużnika wobec instytucji kredytowej, przedsiębiorstwa dominującego lub któregośkolwiek z podmiotów zależnych;
- f) dłużnik został postawiony w stan upadłości lub uzyskał podobną ochronę, co powoduje uniknięcie lub opóźnienie spłaty zobowiązań kredytowych wobec instytucji kredytowej, przedsiębiorstwa dominującego lub któregośkolwiek z podmiotów zależnych.

Widoczne jest, że z wyjątkiem ostatniego punktu mamy tu raczej do czynienia ze skutkami pogorszenia się sytuacji finansowej kredytobiorcy, a ściślej mówiąc, z czynnościami, jakie w takiej sytuacji może podjąć instytucja kredytowa, by ograniczyć swe straty.

W ślad za ustaleniami Basel II i dyrektywą CRD pojęcie niewykonania zobowiązania zostało wprowadzone do polskiej praktyki bankowej w Uchwale Komisji Nadzoru Bankowego z dnia 13.03.2007 r. w sprawie wymogów kapitałowych¹². Definicja KNB nie precyzowała istotnego poziomu prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania, natomiast wprowadziła kwotowy próg istotności – niewykonanie zobowiązania miało miejsce w odniesieniu do danego dłużnika, jeżeli wystąpiło co najmniej jedno z dwóch następujących zdarzeń:

- bank uznaje, że dłużnik prawdopodobnie nie wywiąże się w pełni ze swoich zobowiązań kredytowych wobec banku, podmiotu dominującego wobec banku lub podmiotu zależnego banku bez konieczności podejmowania przez bank działań, takich jak realizacja zabezpieczenia, o ile takowe istnieje;
- którakolwiek z ekspozycji o charakterze zobowiązania kredytowego dłużnika wobec banku, podmiotu dominującego wobec banku lub podmiotu zależnego banku jest przeterminowana o ponad 90 dni, z zastrzeżeniem, że w przypadku ekspozycji detalicznych, kwota przeterminowana przekracza 500 zł, a w przypadku pozostałych ekspozycji, kwota przeterminowana przekracza 3000 zł.

Zgodnie z dyrektywą CRD uregulowano także kwestie przeterminowania w przypadku linii kredytowej i kart kredytowych.

12 Uchwała nr 1/2007 Komisji Nadzoru Bankowego z dnia 13 marca 2007 r. w sprawie zakresu i szczegółowych zasad wyznaczania wymogów kapitałowych z tytułu poszczególnych rodzajów ryzyka, w tym zakresu i warunków stosowania metod statystycznych oraz zakresu informacji załączanych do wniosków o wydanie zgody na ich stosowanie, zasad i warunków uwzględniania umów przelewu wierzytelności, umów o subpartycypację, umów o kredytowy instrument pochodny oraz innych umów niż umowy przelewu wierzytelności i umowy o subpartycypację, na potrzeby wyznaczania wymogów kapitałowych, warunków, zakresu i sposobu korzystania z ocen, nadawanych przez zewnętrzne instytucje oceny wiarygodności kredytowej oraz agencji kredytów eksportowych, sposobu i szczegółowych zasad obliczania współczynnika wypłacalności banku, zakresu i sposobu uwzględniania działania banków w holdingach w obliczaniu wymogów kapitałowych i współczynnika wypłacalności oraz określenia dodatkowych pozycji bilansu banku ujmowanych łącznie z funduszami własnymi w rachunku adekwatności kapitałowej oraz zakresu, sposobu i warunków ich wyznaczania (Dz. Urz. NBP nr 2/2007, poz. 3, załącznik 5, Dział 2. Definicja niewykonania zobowiązania).

Gdy zalecenia Basel II zastąpiono ich rozszerzoną wersją Basel III, wdrożoną do europejskiego porządku prawnego przez dyrektywę CRD IV i rozporządzenie CRR, treść definicji niewykonania zobowiązania nie uległa zasadniczej zmianie. W art. 178 rozporządzenia CRR określono, że niewykonanie zobowiązania przez określonego dłużnika ma miejsce w przypadku wystąpienia jednego lub obu z następujących zdarzeń:

- a) instytucja stwierdzi, że istnieje małe prawdopodobieństwo wywiązania się w pełni przez dłużnika ze swoich zobowiązań kredytowych wobec instytucji, jednostki dominującej lub którejkolwiek z jej jednostek zależnych bez konieczności podejmowania przez instytucję działań, takich jak realizacja zabezpieczenia;
- b) zwłoka w wykonaniu przez dłużnika wszelkich istotnych zobowiązań kredytowych wobec instytucji, jednostki dominującej lub którejkolwiek z jej jednostek zależnych przekracza 90 dni. Właściwe organy mogą zastąpić okres 90 dni okresem wynoszącym 180 dni w przypadku ekspozycji zabezpieczonych nieruchomości mieszkalnymi lub nieruchomościami komercyjnymi MŚP należących do kategorii ekspozycji detalicznych, a także ekspozycji wobec podmiotów sektora publicznego.

W przypadku ekspozycji detalicznych instytucje mogą stosować definicję niewykonania zobowiązania określoną w lit. a) i b) raczej na poziomie poszczególnych instrumentów kredytowych niż w stosunku do ogółu zobowiązań kredytobiorcy.

3.1.3. Ekspozycje objęte utratą wartości (*impaired*)

Bez wchodzenia w szczegóły definicji pojęć, którymi posługują się międzynarodowe standardy sprawozdawczości finansowej¹³, można przyjąć, że zgodnie z tymi standardami **wartość bilansowa brutto** należności kredytowej jest określona w momencie uruchomienia umowy kredytowej przez bieżącą wartość wszystkich przepływów pieniężnych, które jednostka spodziewa się otrzymać na mocy tej umowy, dyskontowaną według pierwotnej, efektywnej stopy procentowej, uwzględniającej harmonogram uruchamiania transz kredytu, harmonogram spłat rat kredytowych i odsetek, a także prowizję zapłaconą przez kredytobiorcę.

Z **utratą wartości** ze względu na ryzyko kredytowe mamy do czynienia, jeżeli wystąpiło jakiegokolwiek zdarzenie, będące faktycznym powodem lub stanowiące potencjalny powód opóźnienia lub zaniechania spłat przez kredytobiorcę, a przez to mające ujemny wpływ na przyszłe przepływy pieniężne. MSSF 9 określa, że dowodów na utratę wartości mogą dostarczyć dające się zaobserwować dane na temat następujących zdarzeń:

13 Kwestie związane z problematyką niniejszego opracowania reguluje przede wszystkim Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 9 (MSSF 9) – Instrumenty finansowe, określający m.in. zasady wyceny, oszacowań utraty wartości i sposób prezentacji aktywów finansowych, w tym także kredytów i pożyczek (por. rozporządzenie (UE) 2016/2067).

- a) znacznych trudności finansowych emitenta lub pożyczkobiorcy;
- b) naruszenia umowy, takiego jak zdarzenie niewykonania zobowiązania lub niedokonanie płatności w wymaganym terminie;
- c) przyznania pożyczkobiorcy przez pożyczkodawcę/ów, ze względów ekonomicznych lub umownych wynikających z trudności finansowych pożyczkobiorcy, udogodnienia (udogodnień), którego/ych w innym przypadku pożyczkodawca/y by nie udzielił/li;
- d) gdy staje się prawdopodobne, że nastąpi upadłość lub inna reorganizacja finansowa pożyczkobiorcy;
- e) zaniku aktywnego rynku na dany składnik aktywów finansowych ze względu na trudności finansowe;
- f) kupna lub powstania składnika aktywów finansowych z dużym dyskontem odzwierciedlającym poniesione **straty kredytowe**.

Utracona wartość brutto (tożsama ze stratą kredytową) jest równa różnicy pomiędzy wyjściowym oszacowaniem przepływów pieniężnych a zmodyfikowanym oszacowaniem, uwzględniającym obok przewidywanych dalszych spłat lub ich braku także wpływy z tytułu upłynienia zabezpieczeń kredytu.

Istotną nowością standardu MSSF 9¹⁴ w stosunku do metodologii, obowiązującej wcześniej (MSR 39 – Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena) jest wprowadzenie zasady ujmowania oczekiwanych strat kredytowych w całym okresie życia poszczególnych instrumentów finansowych, zanim te instrumenty staną się przeterminowane, a nie dopiero po zajściu niepomyślnego zdarzenia (stwierdzenia istotnego opóźnienia w stosunku do ustalonego harmonogramu spłaty kredytu). Obok kryterium czasowego włącza się w tym przypadku także kryterium prawdopodobieństwa wzrostu ryzyka kredytowego wynikającego z czynników zewnętrznych w stosunku do kredytobiorcy, których oddziaływanie w przewidywalnej przyszłości może spowodować pogorszenie zdolności. W rezultacie każda należność kredytowa może w wyniku przeglądu jakości dokonywanego na dzień sprawozdawczy zostać uznana za znajdującą się w jednej z trzech faz ewolucji natężenia ryzyka kredytowego:

- faza 1 – należności, w stosunku do których nie zidentyfikowano utraty wartości oraz nie wystąpił istotny wzrost ryzyka kredytowego;
- faza 2 – należności, w stosunku do których nie zidentyfikowano utraty wartości, natomiast zaobserwowano istotny wzrost ryzyka kredytowego;
- faza 3 – należności ze stwierdzoną utratą wartości (należności zagrożone – poniżej standardu, wątpliwe lub stracone).

Dostosowując swoje regulacje z zakresu rachunkowości banków do tego wymogu MSSF 9, Ministerstwo Finansów wprowadziło w rozporządzeniu z dnia 19 grudnia 2017 r. zmieniającym Rozporządzenie w sprawie określenia wzorcowego planu kont dla banków¹⁵ sposób powiązania kategorii jakościowych ekspozycji

14 Standard ten stał się obowiązkowy w przypadku sprawozdań dotyczących roku obrotowego zaczynającego się w dniu 1.01.2018 r. lub później.

15 Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 sierpnia 2011 r. w sprawie określenia wzorcowego planu kont dla banków (tekst jednolity: Dz. U. 2019, poz. 946).

kredytowych wyróżnionych zgodnie z ww. klasyfikacją z kategoriami scharakteryzowanymi w rozdziale 2.1:

- ekspozycje normalne są utożsamiane z ekspozycjami w fazie 1;
- należności pod obserwacją, zaliczone do tej kategorii nie ze względu na opóźnienie w spłatach, lecz ze względu na istotny wzrost ryzyka kredytowego związanego z danym kredytobiorcą, są utożsamiane z należnościami w fazie 2;
- należności zagrożone (poniżej standardu, wątpliwe lub stracone) są utożsamiane z należnościami w fazie 3.

Stosowanie zaleceń standardu MSSF 9 oznacza w praktyce dla banku konieczność dysponowania na dzień sprawozdawczy, nie tylko wewnętrznymi danymi księgowymi, ale także wszelkimi możliwymi do udokumentowania informacjami, które są racjonalnie dostępne bez nadmiernych kosztów lub starań¹⁶ – chodzi tu m.in. o informacje o przeszłych zdarzeniach wpływających na ryzyko kredytowe, o obecnych warunkach rynkowych i prognozach przyszłych warunków. Trzeba też skonstruować odpowiedni zestaw modeli statystycznych, umożliwiających oszacowanie przyszłych przepływów pieniężnych – indywidualnie lub dla grup kredytobiorców o zbliżonym profilu ryzyka – na podstawie posiadanych danych historycznych i prognoz. Pociąga to za sobą potencjalną możliwość narażenia banku na dodatkowe zagrożenie, zwane ryzykiem modeli – za tym pojęciem może kryć się zarówno posługiwanie się modelami nieprawidłowo skonstruowanymi (zbyt uproszczonymi metodologicznie, opartymi na niekompletnych założeniach, bazującymi na niekompletnych lub błędnych danych), jak też niewłaściwe postępowanie z modelami prawidłowo skonstruowanymi (np. zaniechanie ich okresowej weryfikacji i aktualizacji).

Warto także wspomnieć, że w załączniku B do standardu MSSF 9 sformułowana została obszerna lista kryteriów, które mogą mieć znaczenie przy ocenie istotności zmian ryzyka kredytowego:

- znaczne zmiany w stosunku do dnia zawarcia umowy kredytowej wewnętrznych parametrów umów kredytowych, które miałyby zastosowanie, gdyby dany rodzaj kredytu był przyznawany na nowo na dzień sprawozdawczy temu samemu kredytobiorcy i na tych samych warunkach (np. wyższa marża odsetkowa, zwiększenie kwot zabezpieczenia lub gwarancji, wyższe dochody, wyższy wkład własny w przypadku kredytu mieszkaniowego);
- znaczne zmiany zewnętrznych wskaźników rynkowych ryzyka kredytowego związanego z danym rodzajem kredytu lub podobnymi instrumentami finansowymi o tym samym oczekiwanym okresie życia – *spread* kredytowy, ceny *swapa* ryzyka kredytowego (CDS) dla pożyczkobiorcy, inne informacje rynkowe dotyczące pożyczkobiorcy (np. zmiany cen instrumentów dłużnych i kapitałowych pożyczkobiorcy);
- faktyczne lub spodziewane znaczne zmiany zewnętrznego lub wewnętrznego ratingu kredytowego kredytobiorcy;

¹⁶ MSSF 9, Załącznik B, pkt B5.5.49.

- faktyczne lub przewidywane znaczne zmiany wyników działalności pożyczkobiorcy (faktyczny lub przewidywany spadek przychodów lub marż, wzrost ryzyka operacyjnego, niedobory kapitału obrotowego, obniżenie jakości aktywów, zwiększenie dźwigni finansowej w bilansie, problemy z płynnością lub z zarządzaniem, zmiany zakresu działalności lub struktury organizacyjnej), prowadzące do znacznej zmiany zdolności kredytobiorcy do wypełniania jego zobowiązań dłużnych;
- znaczny wzrost ryzyka kredytowego związanego z innymi instrumentami finansowymi tego samego kredytobiorcy;
- istniejące lub prognozowane niekorzystne zmiany parametrów makroekonomicznych lub w środowisku prawnym lub technologicznym kredytobiorcy;
- znaczne zmiany wartości zabezpieczenia zobowiązania lub jakości gwarancji lub korzystniejszych warunków kredytowania udzielanych przez osoby trzecie, które, jak się oczekuje, zmniejszą zachętę ekonomiczną kredytobiorcy do dokonywania planowanych płatności z tytułu umowy lub w inny sposób wpłyną na prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania;
- przeciwnie działająca znaczna pozytywna zmiana jakości gwarancji udzielonej przez udziałowca (lub rodziców osoby fizycznej), jeżeli udziałowiec (lub rodzice) mają motywację i możliwości finansowe do zapobiegnięcia niewykonaniu zobowiązania w drodze zastrzyku kapitału lub środków pieniężnych;
- znaczne obniżenie wsparcia finansowego ze strony jednostki dominującej lub innej jednostki stowarzyszonej bądź faktyczne lub przewidywane znaczne zmiany korzystniejszych warunków kredytowania, które, jak się oczekuje, zmniejszą zachętę ekonomiczną kredytobiorcy do dokonywania planowanych płatności z tytułu umowy;
- przewidywane przypadki naruszenia warunków umowy (uchylenie lub zmiana niektórych warunków umowy – jak np. przerwy w płatnościach rat kapitałowych lub odsetek albo wzrost stóp procentowych, wymagający dodatkowego zabezpieczenia lub gwarancji);
- znaczne zmiany oczekiwanych wyników działalności i zachowania kredytobiorcy, w tym zmiany dotyczące statusu płatności kredytobiorców w grupie (na przykład wzrost oczekiwanej liczby lub skali opóźnionych płatności z tytułu umowy lub znaczny wzrost oczekiwanej liczby posiadaczy kart kredytowych, którzy zbliżają się do limitu kredytowego lub przekraczają go lub w przypadku których oczekuje się, że będą spłacać minimalną kwotę miesięczną).

Jak widać z powyższego, oznak wzrostu natężenia ryzyka kredytowego trzeba poszukiwać zarówno u samego kredytobiorcy, jak i w jego otoczeniu. Kryteria są sformułowane w ujęciu jakościowym, wobec czego do praktycznych zastosowań trzeba konstruować bardziej precyzyjne metodyki bądź postawić na wiedzę i doświadczenie bankowych inspektorów kredytowych. Niejednoznaczność pomiaru i możliwość przyjmowania różnych poziomów krytycznych powodują też znaczne

zróznicowanie modeli ryzyka kredytowego konstruowanych w różnych bankach stanowiące poważne utrudnienie dla organów nadzorczych i uniemożliwiające bezpośrednie porównywanie rezultatów tych modeli postronnym interesariuszom.

3.1.4. Należności nieobsługiwane (*non-performing*)

Pojęcie ekspozycji nieobsługiwanych¹⁷ (*non-performing exposures*) zostało sprecyzowane przez Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego (BCBS) w dążeniu do ujednoczenia metodologii identyfikacji i raportowania ryzyka kredytowego na potrzeby organów nadzorczych i innych interesariuszy (por. Basel Committee on Banking Supervision, 2016, 1).

W kontekście globalnego kryzysu finansowego z 2008 r. BCBS dokonał przeglądu regulacji i praktyk nadzorczych w zakresie analizy jakości aktywów, stosowanych w 28 krajach oraz przeprowadził stosowne badania ankietowe w 39 bankach z tych krajów. Przegląd wykazał, że klasyfikacja problematycznych aktywów jest niespójna i zróżnicowana – nie tylko pomiędzy poszczególnymi krajami, ale niekiedy nawet w ramach tej samej jurysdykcji (Basel Committee on Banking Supervision, 2016). Zaobserwowano także lokalne odchylenia w stosowaniu koncepcji utraty wartości (*impairment*) od klasyfikacji zalecanej przez międzynarodowe standardy rachunkowości oraz rozbieżności w wyróżnianiu ekspozycji, których dotyczy niewykonanie zobowiązania (*default*).

Definicja zaproponowana przez BCBS jest szeroka, jako nieobsługiwane przedstawia nie tylko ekspozycje, których dotyczy niewykonanie zobowiązania w sensie wymogów nadzorczych (*defaulted*) lub w przypadku których została rozpoznana utrata wartości (*impairment*), czyli ujemna korekta wartości, odpowiadająca stopniowi utraty jakości kredytowej¹⁸, ale także ekspozycje, które nie zostały sklasyfikowane jako powyższe, ale:

- są istotnymi ekspozycjami przeterminowanymi o więcej niż 90 dni lub
- są ekspozycjami, dla których istnieją udokumentowane oznaki, że dalsza spłata należności (kapitału lub odsetek) zgodnie z pierwotnymi lub zrestrukturyzowanymi warunkami kontraktu jest mało prawdopodobna bez realizacji zabezpieczenia kredytu przez bank, niezależnie od tego, czy należność jest spłacana na bieżąco czy też przeterminowana (długość okresu zwłoki nie ma znaczenia).

Definicja traktuje jednakowo wszystkie ekspozycje wobec danego kredytobiorcy, ale dopuszcza też klasyfikację na bazie poszczególnych umów w przypadku należności detalicznych. Jeśli natomiast kredytobiorca należy do pewnej grupy

17 Termin „ekspozycje nieobsługiwane” jest używany w oficjalnych polskich tłumaczeniach odpowiednich regulacji unijnych, aczkolwiek sens terminu w języku angielskim ma szerszy wydźwięk: *non-performing* można interpretować jako „niepracujące, niewydajne” lub „nieprzysparzające korzyści”, stawiając na pierwszym planie potencjalne skutki braku właściwej obsługi kredytu przez kredytobiorcę.

18 Ekspozycje klasyfikowane jako *credit-impaired* (z utratą wartości) według standardu MSSF 9 Załącznik A.

kapitałowej, uznanie ekspozycji wobec innych członków tej grupy za nieobsługiwane nie jest bezwzględnie wymagane. Komitet Bazylejski określił także ściśle reguły reklasyfikacji należności nieobsługiwanych do grupy obsługiwanych oraz relacje między statusem należności nieobsługiwanej i należności objętej działaniami restrukturyzacyjnymi w ramach tzw. praktyk *forbearance*¹⁹.

Unijne rozporządzenie 2019/630, uzupełniające wymogi rozporządzenia CRR o wyżej wymienione wytyczne BCBS jeszcze bardziej rozszerza klasyfikację ekspozycji nieobsługiwanych, zaliczając do nich ekspozycje²⁰:

- a) w odniesieniu do których uznaje się, że miało miejsce niewykonanie zobowiązania zgodnie z art. 178 rozporządzenia CRR;
- b) które uznaje się za ekspozycje o utraconej wartości zgodnie z mającymi zastosowanie standardami rachunkowości;
- c) w okresie warunkowym zgodnie z ust. 7, w przypadku objęcia ich dodatkowymi działaniami restrukturyzacyjnymi lub gdy dana ekspozycja ulega przeterminowaniu o ponad 30 dni;
- d) w postaci zobowiązania, które – w przypadku jego uruchomienia lub wykorzystania w inny sposób – prawdopodobnie nie zostałyby spłacone w pełni bez konieczności realizacji zabezpieczenia;
- e) w postaci gwarancji finansowej, w przypadku której istnieje prawdopodobieństwo, że strona uprawniona z tytułu gwarancji wezwie do wykonania odnośnej gwarancji finansowej – gdy bazowa gwarantowana ekspozycja spełnia kryteria do uznania jej za nieobsługiwaną.

W przypadku gdy instytucja posiada wobec dłużnika ekspozycje bilansowe, które są przeterminowane o ponad 90 dni i stanowią ponad 20% wszystkich ekspozycji bilansowych wobec tego dłużnika wszystkie ekspozycje bilansowe i pozabilansowe wobec tego dłużnika uznaje się za nieobsługiwane.

W rozporządzeniu unijnym określającym metodologię i formaty nadzorczej sprawozdawczości ostrożnościowej (tzw. pakiet FINREP wprowadzony rozporządzeniem 680/2014 i wielokrotnie modyfikowany)²¹ kryteria uznania ekspozycji zostały istotnie uproszczone:

19 Praktyka *forbearance* (wyrozumiałości) jest stosowana, gdy trudna sytuacja finansowa kredytobiorcy utrudnia mu wywiązanie się z postanowień umowy kredytowej, zaś bank dokonuje restrukturyzacji warunków umowy, wprowadzając udogodnienia, które w innym przypadku nie byłyby przyznane, dotyczące w szczególności: rozłożenia zadłużenia wymagalnego na raty, zmiany formuły spłaty (raty *annuitetowe*, raty malejące), wydłużenia okresu kredytowania, zmiany oprocentowania, zmiany wysokości marży, redukcji wierzytelności. Celem działań *forbearance* jest z jednej strony przywrócenie kredytobiorcy zdolności wywiązania się ze zobowiązań wobec banku, zaś z drugiej strony maksymalizacja efektywności zarządzania wierzytelnościami trudnymi, tj. uzyskanie możliwie najwyższych odzysków przy jednoczesnym ograniczaniu do minimum ponoszonych w związku z tym kosztów (PKO Bank Polski 2020, 153).

20 Art. 1, ust. 2 rozporządzenia 2019/630, rozszerzający rozporządzenie 2013/575 (CRR) o artykuły 47a–47c, dotyczące ekspozycji nieobsługiwanych.

21 Najnowszą, obowiązującą wersję definiują standardy określone w rozporządzeniu UE nr 2020/429.

- a) przeterminowanie istotnych ekspozycji o ponad 90 dni;
- b) małe prawdopodobieństwo wywiązania się w całości przez dłużnika ze swoich zobowiązań kredytowych bez konieczności realizacji zabezpieczenia, niezależnie od istnienia przeterminowanych kwot lub liczby dni przeterminowania.

Stwierdzono także, że taka klasyfikacja obowiązuje niezależnie od sklasyfikowania ekspozycji jako ekspozycji, której dotyczy niewykonanie zobowiązania do celów regulacyjnych (*defaulted for regulatory purposes*) zgodnie z art. 178 rozporządzenia CRR lub jako ekspozycji dotkniętej utratą wartości do celów rachunkowości (*impaired for accounting purposes*) zgodnie z MSSF 9 (o tych klasyfikacjach traktują odpowiednio rozdziały III.2.3 i III.2.4). Nie określa się natomiast precyzyjnie, na jakim poziomie powinno się przyjąć „małe prawdopodobieństwo”.

W przypadku ekspozycji detalicznych rozporządzenie zaleca stosowanie definicji niewykonania zobowiązania określonej w lit. a) i b) raczej na poziomie poszczególnych umów niż w stosunku do ogółu zobowiązań kredytobiorcy.

3.2. Wpływ NPL na sytuację finansową banku

Zaniechanie przez kredytobiorcę obsługi kredytu zgodnej z umownymi ustaleniami powoduje negatywne następstwa, które znajdują odzwierciedlenie w bilansie oraz w rachunku zysków i strat, odpowiednio do standardów rachunkowości stosowanych w praktyce kredytodawcy:

- wartość bilansowa ekspozycji kredytowych (obejmujących kwotę główną pozostającą do spłaty oraz naliczone odsetki, także skapitalizowane) zostaje pomniejszona o utworzone rezerwy celowe i odpisy aktualizujące należności z tytułu odsetek (według terminologii stosowanej w ramach polskich standardów rachunkowości bankowej) lub o odpisy z tytułu utraty wartości ekspozycji kredytowych (według międzynarodowych standardów rachunkowości);
- wspomniane wyżej rezerwy celowe i odpisy obciążają wynik finansowy kredytodawcy, stanowiąc przy tym koszt, który z punktu widzenia aktualnego polskiego prawa podatkowego nie stanowi kosztu uzyskania przychodu (poza nielicznymi sytuacjami wyjątkowymi);
- kredytodawca nie uzyskuje należnych przychodów odsetkowych, co dodatkowo obniża wynik finansowy;
- brak wpływów z tytułu spłaty kredytów może w przypadku znacznie większych kwot utrudnić bieżące zarządzanie płynnością banku;
- kapitał banku jest blokowany na zabezpieczenie nieproduktywnych aktywów, co utrudnia ekspansję działalności kredytowej w kierunku pozyskania nowych dochodowych ekspozycji;

- gdyby faktycznie utworzone rezerwy lub odpisy były niższe, niż wynika to z mających zastosowanie standardów rachunkowości, brakująca kwota pomniejszałaby kapitał regulacyjny, brany pod uwagę przy wyliczaniu współczynnika adekwatności kapitałowej, co może stanowić dodatkowe ograniczenie możliwości dalszego zwiększenia skali działalności kredytowej.

Odwrotnie, gdyby kredytobiorca podjął spłacanie rat kapitałowych i odsetek swojego kredytu, nastąpiłoby proporcjonalne „odwrócenie” operacji tworzenia rezerw (rozwiązanie ich) z pozytywnym wpływem na rachunek zysków i strat.

Jak wynika z powyższego, kluczowym zagadnieniem jest ustalenie prawidłowej wielkości rezerw lub odpisów. Metodologia obliczeń, stosunkowo prosta w przypadku krajowych standardów rachunkowości, staje się skomplikowana, gdy mowa o standardach międzynarodowych.

3.2.1. Wyznaczanie rezerw celowych w warunkach stosowania polskich standardów rachunkowości

Zgodnie ze wspomnianym w punkcie III.1.1 Rozporządzeniem Ministra Finansów w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków banki tworzą rezerwy celowe oraz odpisy aktualizujące należności związane z ekspozycjami kredytowymi (tj. należne odsetki) według sztywno ustalonych reguł, w określonej proporcji do jakościowej oceny danego typu należności. Rozporządzenie wprowadza cztery poziomy określone procentowo w odniesieniu do podstawy tworzenia rezerw celowych oraz odpisów aktualizujących należności związanych z ekspozycjami kredytowymi:

- **1,5%** – w przypadku pożyczek i kredytów detalicznych sklasyfikowanych jako „normalne” oraz ekspozycji kredytowych zaklasyfikowanych do kategorii „pod obserwacją” (wraz z odpisami aktualizującymi należności związane z tymi ekspozycjami kredytowymi);
- **20%** – w przypadku ekspozycji kredytowych zaklasyfikowanych do kategorii „poniżej standardu”;
- **50%** – w przypadku ekspozycji kredytowych zaklasyfikowanych do kategorii „wątpliwe”;
- **100%** – w przypadku ekspozycji kredytowych zaklasyfikowanych do kategorii „stracone”.

Dla ekspozycji kredytowych zaklasyfikowanych do kategorii „pod obserwacją”, „poniżej standardu”, „wątpliwe” i „stracone” rozporządzenie zasadniczo dopuszcza ustalenie kwoty rezerw i odpisów aktualizujących na podstawie indywidualnej oceny ryzyka obciążającego daną ekspozycję, jednak w wysokości nie mniejszej niż wynikająca z podanej powyżej reguły. Dopuszczono także możliwość utworzenia rezerw celowych i odpisów aktualizujących w innej wysokości, ustalonej na podstawie stosowanego przez bank indywidualnego modelu ryzyka kredytowego,

pod warunkiem uzyskania przez bank stosownego zezwolenia Komisji Nadzoru Finansowego²².

Podstawą tworzenia rezerw celowych oraz odpisów aktualizujących należności związanych z ekspozycjami kredytowymi jest wartość bilansowa ekspozycji kredytowej pomniejszona o wartość zabezpieczeń oraz o ewentualną kwotę umorzenia części ekspozycji w związku z przewidywaną restrukturyzacją zadłużenia. Rezerwy i odpisy aktualizujące powinno się tworzyć, aktualizować ich wysokość oraz rozwiązywać najpóźniej w ostatnim dniu miesiąca kończącego kwartał, w którym dokonano przeglądu i klasyfikacji ekspozycji kredytowych. Bierze się przy tym pod uwagę przede wszystkim:

- kwotę ekspozycji kredytowej pozostającą do spłaty,
- ewentualną zmianę kategorii ryzyka ekspozycji kredytowej,
- ewentualną zmianę wartości zabezpieczenia pomniejszającego podstawę tworzenia rezerw celowych oraz odpisów aktualizujących.

Wymagany ogólny poziom rezerw celowych na ryzyko związane z ekspozycjami kredytowymi oraz odpisów aktualizujących należności związane z tymi ekspozycjami można w przypadku pożyczek i kredytów detalicznych zaklasyfikowanych do kategorii „normalne” oraz ekspozycji zaklasyfikowanych do kategorii „pod obserwacją” pomniejszyć o kwotę równą 25% rezerwy na ryzyko ogólne, tworzonej w celu pokrycia niezidentyfikowanego ryzyka związanego z prowadzeniem działalności bankowej, zgodnie z art. 130 Prawa bankowego.

3.2.2. Wyznaczanie odpisów z tytułu utraty wartości według międzynarodowych standardów rachunkowości

Istotną konsekwencją utraty wartości ekspozycji kredytowej jest według tej metodologii konieczność utworzenia odpisu z tytułu utraty wartości, uwzględniającego nie tylko poniesione do tej pory, ale także oczekiwane straty kredytowe, obciążającego wynik finansowy pełną kwotą strat. Zgodnie z MSSF 9 strata jest równa różnicy między wszystkimi przepływami pieniężnymi należnymi bankowi zgodnie z umową kredytową i wszystkimi przepływami pieniężnymi, które jednostka spodziewa się faktycznie otrzymać (tj. z uwzględnieniem wszystkich niedoborów środków pieniężnych), dyskontowanymi według pierwotnej efektywnej stopy procentowej. Bank dokonuje oszacowania przepływów pieniężnych, uwzględniając wszystkie warunki umowy kredytowej (np. opcje wcześniejszej spłaty, prolongaty, kupna lub podobne), jak również wpływy ze sprzedaży posiadanych zabezpieczeń kredytu.

Horyzont czasowy kalkulacji oczekiwanych strat kredytowych jest zróżnicowany zależnie od tego, w której fazie ewolucji natężenia ryzyka kredytowego znajduje się dana ekspozycja:

²² Zgodnie z §3 ust. 3 Rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków (Dz. U. 2019, poz. 520 z późn. zm.).

- w fazie 1, gdy ryzyko kredytowe związane z daną ekspozycją nie wzrosło znacząco od momentu początkowego ujęcia, odpis na oczekiwane straty kredytowe jest ustalany w kwocie odpowiadającej 12-miesięcznym oczekiwanym stratom kredytowym;
- w fazie 2, gdy ryzyko kredytowe istotnie wzrosło, i w fazie 3, gdy stwierdzono już utratę wartości ekspozycji kredytowej, szacunek strat kredytowych (tj. obecnej wartości wszystkich niedoborów środków pieniężnych) przeprowadza się dla całego oczekiwanego okresu życia kredytu, pod warunkiem że ten okres można wiarygodnie oszacować. W przeciwnym razie MSSF 9 zaleca po prostu oparcie wyliczeń o pozostały umowny czas trwania umowy kredytowej.

Nie ulega wątpliwości, że odpisy wyznaczone w ten sposób mogą bardziej precyzyjnie uwzględniać skalę ekspozycji na ryzyko kredytowe niż odpisy obliczone zgodnie z metodą opisaną w rozdziale 2.1 (zgodnie z podejściem określonym przez rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie rezerw), gdzie zastosowane są sztywno ustalone współczynniki 1,5, 20, 50 i 100%.

Ogólny model wyznaczania oczekiwanej straty kredytowej w przypadku niewykonania zobowiązania kredytowego można wyznaczyć w skali okresu sprawozdawczego indywidualnie dla pojedynczej ekspozycji kredytowej lub zbiorczo dla grupy ekspozycji o zbliżonym profilu ryzyka za pomocą ogólnej formuły (Zaleska 2018, 366):

$$EL = PD * LGD * EAD$$

gdzie:

EL – *expected loss* – oczekiwana strata;

PD – *probability of default* – prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązania przez kontrahenta w okresie jednego roku;

LGD – *loss given default* – współczynnik straty w przypadku niewykonania zobowiązania (stosunek straty z powodu niewykonania zobowiązania do kwoty należności w momencie niewykonania zobowiązania), przy czym $LGD = 1 - RR$, gdzie *RR* (*recovery rate*) oznacza stopę odzysku wartości ekspozycji kredytowej z uwzględnieniem upłynnienia zabezpieczenia kredytu;

EAD – *exposure at default* – wartość ekspozycji do momentu niewykonania zobowiązania.

W powyższym modelu wielkość *EAD* jest określona w sposób deterministyczny – jako wartość bilansowa brutto ekspozycji, ustalona na dany dzień sprawozdawczy. Pozostałe elementy formuły mają charakter probabilistyczny, w związku z czym wyznaczenie konkretnych wartości tych parametrów wymaga posiadania odpowiednio licznej, reprezentatywnej próby statystycznej prezentującej historię realizacji umów kredytowych w poszczególnych segmentach klientów i rodzajach udzielonych kredytów. Ten warunek może być w praktyce trudny do spełnienia, szczególnie w przypadku mniejszych banków, o ograniczonej bazie klientów

i produktów kredytowych. Pozostaje wtedy sięgnięcie po dane zewnętrzne o porównywalnych transakcjach kredytowych (co ze względu na konkurencję i wymogi tajemnicy bankowej może się okazać w praktyce niemożliwe) lub po oceny eksperckie ze wszystkimi ich wadami (subiektywizm, ogólność, niska precyzja).

Warto zauważyć, że parametry PD i LGD różnią się istotnie pod względem możliwości ich oszacowania. Ustalenie wartości parametrów LGD dla poszczególnych kategorii klientów i produktów jest łatwiejsze, gdyż opiera się na zgromadzonych danych z przeszłości, dotyczących historii realizacji umów kredytowych i znanej sytuacji finansowej kredytobiorców. Znacznie trudniej jest natomiast oszacować wartość parametrów PD, gdyż tu dochodzi do głosu uzależnienie liczebności potencjalnych przypadków utraty wartości ekspozycji kredytowej od czynników, które zadziałają w przyszłości, jak chociażby wpływ ogólnej sytuacji makroekonomicznej czy specyficznych czynników branżowych na przyszłą zdolność kredytową klientów spłacających kredyty. Nieograniczona liczba wariantów modeli opisujących te zależności w połączeniu z dowolnością założeń odnośnie do konkretnych wartości egzogenicznych parametrów tych modeli w stosowanych scenariuszach oznacza, że w różnych bankach nawet przy zbliżonym profilu ryzyka kredytowego możliwe będzie uzyskanie odmiennych ocen prawdopodobieństwa powstania strat kredytowych, co przełoży się na zróżnicowanie poziomu tworzonych odpisów z tytułu utraty wartości, powodując niemożność uzyskania rzetelnych porównań wyników finansowych tych banków.

3.2.3. Utrata przychodów odsetkowych

Przychody odsetkowe uzyskiwane przez bank z tytułu działalności kredytowej są w najprostszym ujęciu wprost proporcjonalne do wolumenu brutto należności kredytowych, długości okresu kredytowania i poziomu oprocentowania, czyli stóp procentowych przyjętych jako ceny kredytu. Ceny te obejmują kilka podstawowych komponentów (Krysiak, Metrycki 2016, 387):

- koszt finansowania źródła funduszy potrzebnych do udzielenia kredytu;
- marżę za ryzyko, finansującą straty kredytowe, jakich można oczekiwać w związku z oceną profilu ryzyka konkretnego klienta dokonaną na podstawie danych z wniosku aplikacyjnego – marża ta odpowiada iloczynowi $PD \cdot LGD$ z formuły przedstawionej w punkcie 3.2;
- marżę operacyjną, finansującą koszty udzielenia kredytu i jego dalszej obsługi;
- marżę zysku, finansującą oczekiwaną przez akcjonariuszy/udziałowców stopę zwrotu na zaangażowanym kapitale.

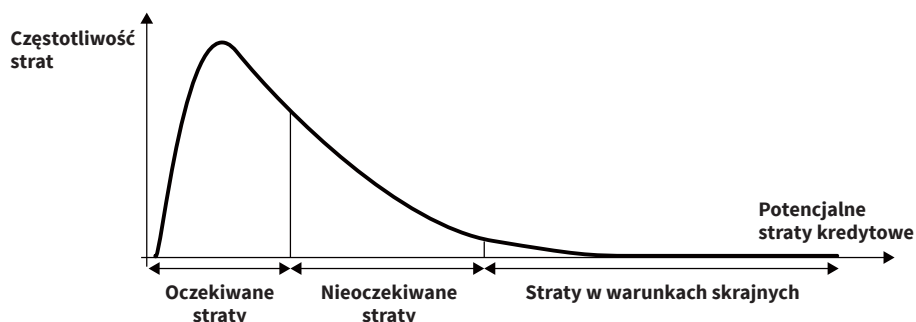
Zauważmy, że nie ma tu bezpośrednio miejsca na finansowanie nieoczekiwanych strat kredytowych, będących następstwem zdarzeń, których w momencie udzielenia kredytu nie można było przewidzieć, albo zdarzeń, których skutki zostały pierwotnie uznane za nieistotne. Źródłem pokrycia tego rodzaju strat jest baza kapitałowa banku/kasy – por. punkt 3.2.4.

Gdy kredyt pozostaje obsługiwany zgodnie z umową, w rachunku wyników odkłada się przychód odsetkowy naliczany według efektywnej stopy procentowej, ustalonej dla strumienia przepływów pieniężnych wynikających z tej umowy, zgodnie z przyjętym harmonogramem uruchamiania transz kredytu i schematem spłat rat kapitałowych i odsetek. Natomiast odstępstwo od umowy oznacza w ujęciu kasowym brak wpływu całej lub części należnej za dany okres kwoty raty kapitałowej i/lub odsetek, co powoduje bezpośrednio uszczerbek w przychodzie odsetkowym i zwiększenie o te odsetki kwoty należności od klienta²³. Gdy po upływie 90 dni spełni się kryterium wystąpienia sytuacji utraty wartości ekspozycji kredytowej, pociąga to za sobą w praktyce konieczność zrewidowania oceny natężenia ryzyka kredytowego i weryfikacji przyszłych przepływów pieniężnych do poziomu uznanego za możliwy do odzyskania, co wiąże się oczywiście z modyfikacją wyjściowej efektywnej stopy procentowej. Ponieważ na naliczane przychody odsetkowe tworzy się odpisy, w wyniku otrzymuje się zerowy wpływ netto na przychody odsetkowe zaliczane do rachunku wyników i ujemny wpływ tworzonych odpisów na zysk brutto.

3.2.4. NPL a adekwatność kapitałowa

Jak wspomniano w punkcie 3.3, w procesie zarządzania ryzykiem kredytowym wyróżnia się (por. rysunek 3.1):

- oczekiwane straty kredytowe, których skala jest możliwa do oszacowania w procesie analizy danych charakteryzujących zdolność kredytową klienta już w momencie złożenia wniosku o kredyt czy też danych pozyskanych w wyniku monitorowania obsługi udzielonego kredytu;
- nieoczekiwane straty kredytowe, będące następstwem zdarzeń, których w momencie udzielenia kredytu nie można było przewidzieć, albo zdarzeń, których skutki zostały wcześniej uznane za nieistotne.

Rysunek 3.1. Rozkład strat kredytowych

Źródło: Krysiak, Metrycki, 2019, 393.

²³ Zgodnie z powszechnie stosowaną praktyką rachunkowości bankowej zapłacenie przez kredytobiorcę części kwoty należnej za dany okres (niepokrywającej łącznej sumy raty kapitałowej i odsetek) pociąga za sobą zaliczenie tej wpłaty w pierwszej kolejności na poczet odsetek (zapewniając bankowi przychód odsetkowy za dany okres), a dopiero w dalszej kolejności na spłatę należności.

W pierwszym przypadku źródłem pokrycia strat jest marża z tytułu ryzyka, powiększająca przychody odsetkowe banku, a także odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości należności, jeśli w ramach okresowego przeglądu jakości portfela kredytowego można tę utratę przyporządkować jednoznacznie do konkretnej należności lub do grupy należności o podobnym profilu ryzyka. Natomiast w drugim przypadku źródłem pokrycia strat jest baza kapitałowa banku/kasy, która zgodnie z wymogami nadzorczymi powinna być na tyle rozbudowana, by móc pokryć nie tylko straty z tytułu ryzyka kredytowego, ale także straty, jakie mogą wyniknąć z materializacji innych rodzajów ryzyka towarzyszącego działalności instytucji finansowej, zapewniając przy tym możliwość bezpiecznego kontynuowania działalności banku. Inaczej mówiąc, głównym celem wprowadzenia nadzorczych wymogów kapitałowych było ograniczenie ryzyka przez sprowadzenie skali działania w obszarach szczególnie ryzykownych do rozmiarów pozwalających na bezpieczne pokrycie ewentualnych strat bez sięgania po nadzwyczajne środki zewnętrzne w postaci pomocy publicznej czy wsparcia ze strony banku centralnego.

Obowiązujące w polskim i unijnym porządku prawnym regulacje rozporządzenia CRR, kształtujące wspomniane wyżej wymogi, zostały omówione w rozdziałach I.4 i II.1. Natomiast z punktu widzenia zarządzania ryzykiem kredytowym istotny jest fakt, że rozporządzenie CRR w art. 36, ust. 1 nakłada konieczność odliczenia od kapitału podstawowego Tier I szeregu pozycji, które z racji stosowania względem nich ostrożnego podejścia do wyceny księgowej lub subiektywnych szacunków wartości zamiast obiektywnej wyceny na zasadach rynkowych (*fair value*) mają nie zawsze jednoznacznie oszacowaną wartość – obok m.in. strat za bieżący rok obrachunkowy, wartości niematerialnych i prawnych, aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego opartych na przyszłej rentowności, udziałów kapitałowych w instrumentach w kapitale podstawowym Tier I podmiotów sektora finansowego należy odliczyć kwotę niedoboru pokrycia ekspozycji nieobsługiwanych stosownymi odpisami z tytułu utraty wartości. Aby złagodzić wpływ na kapitał Tier I zmian zasad naliczania odpisów z tytułu utraty wartości spowodowanych wejściem w życie MSSF 9, unijne rozporządzenie 2017/2395 umożliwiło rozłożenie w czasie (aż do końca roku 2022) kwoty, jaką należałoby uwzględnić z tytułu różnicy między kwotą odpisów ustaloną na ostatni dzień obowiązywania poprzedniego standardu MSR 39 a kwotą uwzględniającą straty oczekiwane ustalone na pierwszy dzień stosowania MSSF 9, jak również kwoty odpisów na straty oczekiwane, jakie byłyby tworzone w tym okresie przejściowym.

3.3. Polityka wobec NPL w świetle pandemii COVID-19

Inaczej niż w przypadku globalnego kryzysu finansowego z roku 2008, kryzys wywołany pandemią koronawirusa COVID-19 wywiera bezpośredni negatywny wpływ przede wszystkim na realną sferę gospodarki, prowadząc do istotnych ograniczeń w działalności podmiotów gospodarczych, obniżając ich przychody i zagrażając płynności. Aby nie dopuścić do negatywnych konsekwencji w postaci upadłości przedsiębiorstw, niezbędne okazało się zewnętrzne wsparcie ze strony rządu, w postaci tzw. tarczy antykryzysowej – pakietu doraźnych regulacji mających na celu:

- utrzymanie miejsc pracy i poziomu dochodów pracowników (m.in. poprzez pracę zdalną, elastyczny mechanizm zasiłków opiekuńczych, dofinansowanie wynagrodzeń w okresie wprowadzonego przez pracodawcę przestoju ekonomicznego lub obniżonego wymiaru czasu pracy);
- poprawę płynności finansowej poprzez odroczenia w realizacji niektórych płatności publiczno-prawnych, ułatwienie zaciągania niezbędnych kredytów obrotowych i uzyskiwania gwarancji i poręczeń zabezpieczających te kredyty.

Aktualna sytuacja (z grudnia 2020 r.) wskazuje jednak, że po pierwszej fali kryzysu, zaobserwowanej w marcu, od jesieni mamy do czynienia z nawrotem zagrożeń. To oznacza, że krótkookresowe wsparcie płynnościowe czy kompensacja utraconych przychodów okazują się niewystarczające – bez ich przedłużenia można oczekiwać średnio- i długoterminowych następstw kryzysu, w postaci m.in.:

- znaczącego spadku rentowności i wzrostu liczby przypadków upadłości przedsiębiorstw, zwłaszcza w branżach objętych ścisłymi ograniczeniami działalności (*lockdown*), jak hotele, restauracje, turystyka, transport – co dla banków oznaczałoby pogorszenie się zdolności kredytowej dotychczasowych klientów i ograniczenie możliwości udzielania nowych kredytów;
- zmniejszenia się zapotrzebowania na pracę, skutkującego wzrostem bezrobocia, zaś w przypadku utrzymania zatrudnienia – z ograniczeniem czasu pracy i proporcjonalną redukcją wynagrodzeń. Konsekwencją tego będzie spadek dochodów gospodarstw domowych, z jednej strony prowadzący do ograniczenia popytu konsumpcyjnego, a z drugiej strony ograniczający możliwości oszczędzania. Podobnie jak w przypadku przedsiębiorców należy się spodziewać ograniczenia zdolności kredytowej gospodarstw domowych i możliwości zaciągania nowych kredytów.

Jakiegokolwiek długoterminowe przewidywania w zakresie rozwoju sytuacji kryzysowej, jej wpływu na gospodarkę czy powrotu gospodarki na ścieżkę wzrostową są trudne ze względu na wielość oddziałujących czynników, krótki okres obserwacji czy pojedyncze niespójne dane. Niepewność co do przyszłych trendów wynika z zarysowujących się nowych tendencji w obszarze technologii, demografii czy zachowań społecznych, które mogą istotnie zmienić rozmiary i strukturę popytu

konsumpcyjnego i inwestycyjnego oraz popytu na pracę, co nie pozostanie bez wpływu na poziom życia różnych grup społeczeństwa i na strukturę branżową gospodarki, a co za tym idzie, także i na system finansowy:

- zmiana struktury popytu konsumpcyjnego w połączeniu ze zmniejszeniem skali produkcji przemysłowej i materiałowego zapotrzebowania procesów produkcyjnych, szczególnie w bardziej energochłonnych dziedzinach, przynosi pozytywne skutki dla środowiska naturalnego – ten fakt, w połączeniu z nasilającymi się oznakami trwałych zmian klimatycznych (jak np. zagrożenie suszą) powinien pociągnąć za sobą rewizję dotychczasowych długoterminowych planów inwestycyjnych w zakresie infrastruktury technicznej;
- rozwój informatycznych narzędzi wspierających automatyzację pracy umysłowej umożliwi szeroką cyfryzację usług komercyjnych, edukacyjnych i administracji publicznej, co oznacza rozszerzanie kanałów zdalnego dostępu do tych usług, przyjaznych użytkownikom, skracających czas załatwiania spraw, a jednocześnie obniżających koszty administracyjne. Niestety będzie się to także wiązać z redukcją zatrudnienia w tych obszarach usług;
- rozszerzanie różnych form pracy zdalnej dla pracowników umysłowych oraz utrwalenie się e-learningu jako jednej z form prowadzenia zajęć na różnych szczeblach edukacji szkolnej i pozaszkolnej niesie różnorodne dalekosiężne skutki – m.in. w postaci wzrostu zapotrzebowania na odpowiedni sprzęt i narzędzia informatyczne, co przejściowo generuje określone nakłady inwestycyjne, ale w późniejszym okresie pozwala na zaoszczędzenie szeregu kosztów osobowych czy eksploatacyjnych, zaś z drugiej strony powoduje istotne zmniejszenie zapotrzebowania na inwestycje w nieruchomości biurowe czy popytu na szereg usług (jak np. usługi hotelowe, cateringowe, transportowe) z negatywnym wpływem na zdolność kredytową kurczących się branż czy na ich zapotrzebowanie na kredyty bankowe.

Można więc stwierdzić, że pandemia COVID-19 przyczyniła się do pojawienia się nowych lub nasilenia istniejących już wcześniej istotnych zagrożeń dla stabilności rozwoju gospodarki (nie tylko polskiej, ale także światowej), jak również stabilności systemu finansowego. Skala tych zagrożeń wydaje się przerastać możliwości samoregulacji mechanizmów ekonomicznych, wymagając skoordynowanych przeciwdziałań wykorzystujących także możliwości interwencyjne państw czy banków centralnych, jak również adaptacji mechanizmów regulacyjno-nadzorczych. Warto wskazać, że ryzyko kredytowe, stanowiące wiodącą tematykę niniejszego opracowania, zostało uznane w najnowszym raporcie o stabilności polskiego systemu finansowego za główne ryzyko stanowiące konsekwencję pandemii (NBP 2020a, 7). Gdyby bowiem trzymać się ściśle zasad MSSF 9 i mechanicznie stosować modele ryzyka skalibrowane dla typowych historycznych warunków rynkowych i sytuacji kredytobiorców, okazałoby się, że wobec nagłych, niekorzystnych znaczących zmian wartości parametrów oceny ryzyka i pojawienia się nowych jakościowo czynników utrudniających racjonalną ocenę oczekiwanych strat kredytowych należałoby na zasadzie ostrożnościowej utworzyć odpisy na straty

kredytowe w skali przekraczającej możliwości kapitałowe poszczególnych banków, co zagroziłoby stabilności systemu bankowego – nie tylko w skali krajowej, ale i międzynarodowej. W tej sytuacji międzynarodowe instytucje wyznaczające standardy regulacyjne bankowości, takie jak Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego (BCBS 2008), Europejski Urząd Nadzoru Bankowego (EBA 2020a; 2020b), Fundacja Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (IFRS 2020) wydały na przełomie marca i kwietnia 2020 r. swoje stanowiska wskazujące na konieczność większej elastyczności we wdrażaniu rozwiązań przejściowych, służących do rozłożenia w dłuższym okresie skutków wprowadzenia MSSF 9, a także w ocenie przyszłych oczekiwanych strat kredytowych, jak również uwzględnienia wpływu wprowadzanych środków łagodzących zagrożenia kryzysowe (moratoria kredytowe, gwarancje rządowe, wsparcie płynności podmiotów gospodarczych przez pomoc publiczną).

3.3.1. Moratoria kredytowe

EUNB określił w swych wytycznych z dnia 2 kwietnia 2020 r. ogólne reguły, jakimi powinny odpowiadać moratoria kredytowe (EBA 2020b, 8–10):

- moratorium może być oparte na zasadach określonych przez ogólnie obowiązujący akt krajowego prawa lub na zasadach uzgodnionych w ramach pozaprawnej inicjatywy wypracowanej przez sektor bankowy;
- moratorium jest kierowane do szerokiego zbioru klas produktów lub klientów (definiowanych m.in. przez rodzaj produktów, przynależność do określonej branży czy lokalizację geograficzną) i powinno być udostępnione niezależnie od aktualnej zdolności kredytowej dłużnika;
- moratorium dotyczy wyłącznie zmiany terminów płatności przez zawieszenie, odroczenie lub zmniejszenie spłat rat kapitałowych lub odsetek na przestrzeni ustalonego przedziału czasu;
- dla wszystkich ekspozycji objętych danym moratorium obowiązują te same warunki zmian terminów płatności – jeśli potrzebne jest zróżnicowane traktowanie różnych produktów czy grup klientów (np. odmienne traktowanie kredytów hipotecznych, inne regulacje dla osób prywatnych czy sektora MSP), wymagane jest zdefiniowanie odrębnych moratoriów;
- moratorium nie powinno być stosowane wobec nowych kredytów, zaciągniętych po dacie jego ogłoszenia;
- moratorium jest wprowadzane w związku z pandemią COVID-19 i jest stosowane przed dniem 30 września 2020 r.²⁴

Ponadto EUNB w swoim komunikacie z dnia 25 marca 2020 r. dopuścił czasowe wprowadzenie elastyczności w stosowaniu wymogów MSSF 9 (EBA 2020a), uznając, że:

²⁴ Wobec jesiennego nawrotu pandemii EUNB zdecydował w grudniu 2020 r. o reaktywowaniu moratoriów kredytowych.

- publiczne i prywatne moratoria na spłatę kredytów, skierowane do szerokiego zbioru produktów lub klientów, nie muszą być automatycznie klasyfikowane jako narzędzia restrukturyzacji, wprowadzane w przypadku niewykonania zobowiązania;
- w przypadku skorzystania z moratorium 90-dniowe kryterium przeterminowania ma zastosowanie w stosunku do zmienionego harmonogramu płatności;
- kredyty mogą być renegotjowane w taki sposób, aby sytuacja finansowa kredytodawcy nie uległa zmniejszeniu (czyli wartość bieżąca netto przepływów pieniężnych z kredytu pozostaje taka sama po restrukturyzacji). Jeśli w takim przypadku okazuje się prawdopodobne, że dłużnik nadal może wywiązać się ze swoich zobowiązań wynikających z renegotjowanego kontraktu, wówczas nie ma potrzeby automatycznego klasyfikowania ekspozycji jako tej, której dotyczy niewykonanie zobowiązania (*default*).

Tak więc w przypadku kredytobiorcy, który skorzysta z moratorium, nie zachodzi potrzeba klasyfikowania należności kredytowej do fazy 3 przez cały okres trwania „wakacji kredytowych”. Ale w okresie bezpośrednio po moratorium należy zwracać szczególną uwagę na te ekspozycje, które wykazują opóźnienia w płatnościach względem zmienionego harmonogramu, by odpowiednio wcześniej zareagować utworzeniem odpisu aktualizującego.

Szereg rozwiązań został także pomiędzy marcem a grudniem 2020 r. wprowadzony w polskim systemie bankowym, by skalę strat kredytowych utrzymać w granicach możliwości ich absorpcji przez system bankowy i gospodarkę.

Już w dniu 16 marca 2020 r. Związek Banków Polskich wydał komunikat deklarujący zakres działań pomocowych, oferowanych klientom banków w związku z pandemią COVID-19, niejako uprzedzając trudności, jakie mogłyby się pojawić w obsłudze zaciągniętych kredytów. W komunikacie zaoferowano odroczenie (zawieszenie) spłaty rat kapitałowo-odsetkowych lub rat kapitałowych przez okres do 3 miesięcy i automatyczne wydłużenie o ten sam okres łącznego okresu spłaty kredytu pod warunkiem przedłużenia okresu obowiązywania zabezpieczenia spłaty kredytu. Moratorium dotyczyło kredytów mieszkaniowych, konsumpcyjnych dla klientów indywidualnych, kredytów dla przedsiębiorców, a także należności z tytułu rat leasingowych czy spłat faktoringowych, jeśli bank posiadał firmę leasingową czy faktoringową w swojej grupie kapitałowej. Uproszczenie formalności²⁵

25 Wnioski przyjmowane także kanałami zdalnymi, brak konieczności dołączania dodatkowych dokumentów poświadczających aktualną sytuację finansową kredytobiorców (zastosowanie posiadanych przez banki danych na dzień 30 września 2019 r. ze względu na brak w tym momencie zweryfikowanych sprawozdań finansowych za cały rok 2019), rezygnacja przez banki z opłat prowizyjnych za przyjęcie i rozpatrzenie wniosków. Na uproszczoną ocenę zdolności kredytowej, stanowiącą pewne rozluźnienie wymogów ustawy Prawo bankowe w tym zakresie pozwoliła zmiana wprowadzona w dniu 31 marca 2020 r. do Ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2020, poz. 374, 568).

umożliwiło szybkie rozpatrywanie wniosków tych klientów, którzy uzasadniali konieczność odroczenia (zawieszenia) spłaty kredytu ich sytuacją finansową spowodowaną pandemią. Odroczenie spłat obowiązywało pierwotnie do dnia 30 czerwca 2020 r., ale przedłużono je najpierw do końca września 2020 r., a potem do 31 marca 2021 r., odpowiednio po kolejnych falach pandemii. W ślad za tym komunikatem szereg banków sformułował własne, dość zróżnicowane zasady udzielania takich „wakacji kredytowych”, różniące się m.in.

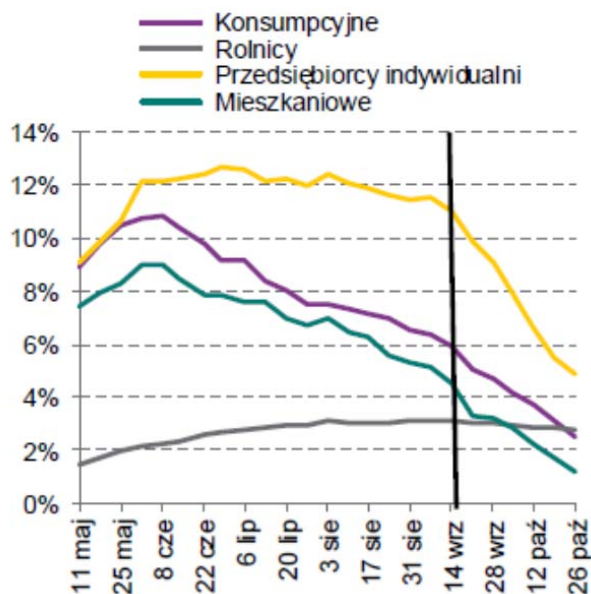
- okresem (3–6 miesięcy),
- przedłużeniem terminu obowiązywania umowy kredytowej o okres zawieszenia spłat lub rozwiązaniem polegającym na rozłożeniu zawieszonych spłat na późniejsze okresy, ale bez rozciągania terminu obowiązywania umowy;
- zakresem moratorium (wyłączenie raty kapitałowej lub raty kapitałowej z odsetkami).

W kolejnym komunikacie ZBP z dn. 1 czerwca 2020 r. określono stanowisko banków w kwestii wprowadzenia jednolitych zasad udzielania wakacji kredytowych, uwzględniające zarówno wspomniane wyżej wytyczne EBA, jak i możliwości wprowadzone przez wspomnianą w przypisie 34 Ustawę z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych.

Obok bankowych wakacji kredytowych, których wykorzystanie nie powodowało automatycznie przeklasyfikowania należności kredytowych do fazy 3 i konieczności znaczącego zwiększenia rezerw kredytowych, w ramach rządowego pakietu narzędzi pomocowych nazwanego „tarczą antykryzysową 4.0” wprowadzone zostały od lipca 2020 ustawowe wakacje kredytowe. Dotyczyły one tylko klientów indywidualnych, którzy utracili pracę lub główne źródło dochodów. Ponieważ taki fakt stanowi istotny czynnik ryzyka kredytowego, skorzystanie z wakacji ustawowych przez klienta powinno skutkować przeklasyfikowaniem ekspozycji kredytowej do fazy 3 wraz z odpowiednim odpisem z tytułu utraty wartości.

Jak okazało się w praktyce, dotychczasowe moratoria kredytowe raczej nie spowodowały istotnego ograniczenia wzrostu ryzyka kredytowego. Według danych opublikowanych przez Biuro Informacji Kredytowej (BIK) o umowne wakacje kredytowe na przełomie marca i kwietnia 2020 r. wystąpiło łącznie ponad 700 tys. klientów indywidualnych na 924 tys. rachunków kredytowych i pożyczkowych (8,2% wszystkich czynnych rachunków) – były to przede wszystkim kredyty gotówkowe (72,6%) i mieszkaniowe (22,5%). W ujęciu wartościowym wakacjami zostały objęte należności w kwocie 79,5 mld zł (w tym 70,3% stanowiło zadłużenie z tytułu kredytów mieszkaniowych). W relacji do całkowitego zadłużenia wakacje dotyczyły 11,5% zadłużenia gospodarstw domowych z tytułu kredytów i pożyczek, szybko obniżając się od czerwca, w miarę poprawy sytuacji epidemiologicznej (tymczasowej, jak się później okazało) i idącego za tym zmniejszenia obaw o utrzymanie sytuacji finansowej (Stankiewicz-Billewicz 2020). Relatywnie częściej i dłużej korzystali z wakacji kredytowych przedsiębiorcy – jak wynika

z analizy portalu Bankier.pl, u niektórych kredytodawców zawieszenie spłat objęło nawet jedną czwartą portfela (Bankier.pl 2020). W skali całego sektora na koniec I półrocza 2020 r. objętych moratoriami było 12,3% kredytów dla przedsiębiorców indywidualnych, szczególnie z branż silnie dotkniętych skutkami pandemii (NBP 2020a, 21) – pod koniec października ten udział obniżył się do ok. 5%.

Rysunek 3.2. Udział kredytów objętych moratoriami umownymi w poszczególnych rodzajach kredytów. Pionowa kreska oznacza czas upłynięcia 6 miesięcy od dnia podjęcia przez ZBP decyzji o udzieleniu moratorium kredytowych

Źródło: NBP 2020a, 22.

Zupełnie skromne okazało się natomiast (ze względu na wspomniane wyżej ustawowe uwarunkowania) zainteresowanie moratoriami ustawowymi. Ilustruje to tabela 3.2.

Tabela 3.2. Wykorzystanie moratoriów kredytowych (klienci indywidualni)

Moratoria umowne (bankowe)	Marzec/ kwiecień 2020	Czerwiec 2020	Lipiec 2020	Wrzesień 2020
- liczba rachunków (tys. szt.)	924	642	536	301
- wartość (mld zł)	79,5	53,0	44,6	20,0
Moratoria ustawowe			Sierpień 2020	Wrzesień 2020
- liczba rachunków (tys. szt.)			1,101	3,067
- wartość (mld zł)			0,122	0,342

Źródło: dane BIK – Bankier.pl 2020.

Analizy BIK pokazują, że po zakończeniu wakacji kredytowych 90% klientów powróciło do regularnej obsługi kredytów. Zauważalne jest jednak, że u klientów, którzy zakończyli wakacje kredytowe, przeterminowanie dalszej obsługi kredytów pojawia się nieznacznie częściej niż u klientów, którzy w ogóle z wakacji kredytowych nie skorzystali.

3.3.2. Odpisy na straty kredytowe – odstępstwa od wymogów MSSF 9

W tabeli 3.3 przedstawiono komponenty rachunku zysków i strat istotne z punktu widzenia ryzyka kredytowego (saldo odpisów z tytułu utraty wartości aktywów na tle całkowitych przychodów operacyjnych netto jako źródła pokrycia tych odpisów), uzyskane w roku 2020 na tle wyników z analogicznego okresu roku poprzedniego.

Tabela 3.3. Odpisy z tytułu utraty wartości – aktywa finansowe wyceniane według zamortyzowanego kosztu (2018–2020)

mln zł	2018	2019	2020	2019/2018 – zmiany procentowe	2020/2019 – zmiany procentowe
Banki komercyjne					
Całkowite przychody operacyjne, netto	56 737	61 863	59 108	9,0%	-4,5%
Utrata wartości lub odwrócenie utraty wartości – aktywa finansowe wyceniane według zamortyzowanego kosztu	8 132	7 926	11 239	-2,5%	41,8%
Odpisy/przychody (w %)	14,3	12,8	19,0	-	-

Źródło: dane miesięczne – KNF 2021a.

W bankach komercyjnych bezwzględna wartość odpisów za rok 2020 przewyższyła kwotę przypadającą za rok 2019 o 41,8%, podczas gdy rok wcześniej widoczna była pewna poprawa jakości portfela należności (spadek wartości odpisów o 2,5% w porównaniu z rokiem 2018). W istotnym stopniu można to objaśnić wzrostem udziału należności zaklasyfikowanych do fazy 2 w bankach stosujących się do zaleceń MSSF 9 w wyniku ostrożnościowego zwiększenia parametrów PD i LGD w modelach ryzyka kredytowego, będącego następstwem obserwowanego pogorszenia się sytuacji makroekonomicznej i przyjęcia raczej pesymistycznych scenariuszy dalszego jej rozwoju. Najnowszy raport o stabilności systemu finansowego, opublikowany w grudniu 2020 r. przez NBP, ocenia także, że napotykać trudności w prawidłowej ocenie przyszłych skutków niepewnej koniunktury gospodarczej oraz moratoriów kredytowych, niektóre banki przyszacowywały skalę zagrożeń, tworząc odpisy większe, niż wynikałoby to z wykorzystywanych modeli ryzyka kredytowego (NBP 2020a, 21). Wobec przedstawionego w III.3.1 stosunkowo niewielkiego udziału należności objętych moratoriami kredytowymi oraz faktu, że w przypadku zdecydowanej większości tych należności po zakończeniu

moratorium podjęto ich normalną obsługę, nieuzasadnione wydają się obawy o spóźnione rozpoznanie materializacji ryzyka kredytowego i skokowy wzrost odpisów, jaki byłby konieczny, gdyby w sytuacji przeciwnej (tzn. niepodjęcia spłat przez kredytobiorcę) trzeba było zaklasyfikować taką należność do fazy 3. Aktualnie nie da się jednak stwierdzić, czy z wakacji kredytowych korzystali klienci, którzy byli do tego zmuszeni przez trudną sytuację płynnościową, czy też klienci, którzy skorzystali z oferty banku, dysponując jednocześnie rezerwami płynnych środków pochodzących z rządowych „tarcz antykryzysowych”.

W warunkach rosnących kosztów odpisów i malejących całkowitych przychodów operacyjnych, będących przede wszystkim rezultatem działania banków w warunkach niskich stóp procentowych, niekorzystnie zmienił się udział odpisów w przychodach, rosnąc o ponad 6 p.p. (z poziomu 12,8% za cały rok 2019 do 19,0% za 9 miesięcy 2020 r.).

3.3.3. Odstępstwa od wymogów adekwatności kapitałowej

Omawiając regulacje, których zadaniem jest wsparcie działalności banków poprzez łagodzenie skutków ryzyka kredytowego w warunkach pandemii, należy także wspomnieć o rozwiązaniach, zmierzających do wzmocnienia bazy kapitałowej, niezbędnej m.in. do pokrycia ewentualnych nieoczekiwanych strat kredytowych, a także do sfinansowania potrzeb kredytowych gospodarki borykającej się z zakłóceniami płynnościowymi.

Jako podstawowy akt prawny w tym obszarze należy wskazać unijne rozporządzenie 2020/873 (tzw. *CRR COVID-19 QuickFix*), wprowadzające określone zmiany w rozporządzeniu CRR, umożliwiające m.in.:

- wydłużenie możliwości korygowania kapitału podstawowego Tier I do końca 2024 r. w przypadku banków stosujących zasady MSSF 9;
- doliczenie do kapitału podstawowego Tier I nowych odpisów z tytułu oczekiwanych strat kredytowych, ujmowanych w latach 2020 i 2021 w odniesieniu do aktywów finansowych nieobjętych utratą wartości ze względu na ryzyko kredytowe;
- przyspieszenie stosowania tzw. współczynników wsparcia dla MŚP i infrastruktury, umożliwiających obniżenie wag ryzyka dla ekspozycji kredytowych w wymienionych obszarach, co stanowiłoby zachętę do zwiększenia akcji kredytowej potrzebnej do bieżącego funkcjonowania i rozwoju tych obszarów;
- ustanowienie wagi ryzyka 0% dla nieobsługiwanych ekspozycji kredytowych, których zabezpieczeniem są gwarancje lub ubezpieczenia oficjalnej agencji kredytów eksportowych lub innych uznanych dostawców ochrony – w polskich warunkach na mocy stanowiska UKNF za takie zabezpieczenia zostały uznane gwarancje *de minimis*, udzielane bezpośrednio przez BGK lub przez banki współpracujące z BGK w dystrybucji tych gwarancji, mogące zabezpieczyć do 80% kwoty zaciąganego kredytu.

3.4. Kierunki ewolucji podejścia wobec NPL

Znacząca kumulacja nieobsługiwanych ekspozycji kredytowych, będąca pochodną globalnego kryzysu finansowego, uformowana w niektórych krajach UE jeszcze przed pandemią COVID-19, stała się bodźcem do podjęcia unijnej inicjatywy na rzecz ograniczenia skali tego zjawiska i wprowadzenia rozwiązań, które mogłyby zapobiec dalszej kumulacji takich ekspozycji w przyszłości. W lipcu 2017 r. Rada Europejska przyjęła Plan działania na rzecz rozwiązania problemu kredytów zagrożonych w Europie (Council of the EU 2017). Sformułowano tam kompleksowe podejście, opierające się na wdrożeniu uzupełniających się działań w czterech obszarach:

- nadzoru bankowego i regulacji nadzorczych;
- reformy ram prawnych dotyczących niewypłacalności, restrukturyzacji i odzyskiwania długów;
- rozwoju wtórnych rynków aktywów zagrożonych;
- wspierania restrukturyzacji systemu bankowego.

Oceniono bowiem, że skoordynowane działanie na szczeblu unijnym powinno być bardziej skuteczne od działań podejmowanych w poszczególnych krajowych systemach bankowych poprzez redukcję prawdopodobieństwa powstawania efektów zarażania i negatywnych skutków transgranicznych, a także poprzez przyczynienie się do lepszego postrzegania unijnego sektora bankowego na rynku.

W ramach realizacji wspomnianego wyżej planu wyłoniły się projekty unijnych regulacji w postaci:

- dyrektywy w sprawie podmiotów obsługujących kredyty, nabywców kredytów oraz egzekucji z zabezpieczenia²⁶, dotyczącej m.in.:
 - tworzenia wyspecjalizowanych podmiotów przejmujących obsługę kredytów oraz zasad ich funkcjonowania (outsourcing czynności monitorowania kredytów i windykacji niespłaconych należności),
 - obrotu wierzytelnościami,
 - ujednoczenia zasad prawa upadłościowego i odzyskiwania długów,
 - pozasądowego odzysku zabezpieczeń;
- rozporządzenia zmieniającego rozporządzenie (UE) nr 575/2013 w odniesieniu do minimalnego pokrycia strat z tytułu ekspozycji nieobsługiwanych²⁷, wprowadzającego obowiązkowe ostrożnościowe mechanizmy ochronne (*prudential backstop*), mające postać rezerw o określonej wartości minimalnej, które banki będą miały obowiązek tworzyć, oraz odliczeń od funduszy

26 Komisja Europejska, wniosek COM (2018) 135 final, 14.03.2018 – proces legislacyjny nie został jeszcze doprowadzony do końca. Opublikowany niedawno komunikat Komisji Europejskiej z dnia 16 grudnia 2020 r. (COM (2020) 822 final) wydaje się potwierdzać wolę szybkiego sfinalizowania tych regulacji jako narzędzi pozwalających efektywnie zarządzać portfelem należności nieobsługiwanych w okresie postepidemicznym.

27 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/630 z dnia 17 kwietnia 2019 r., Dz. U. UE nr L111, 25.4.2019, s. 4–12.

własnych, których banki miałyby dokonywać w przypadku niedostatecznego poziomu rezerw. Wymogi wzrastają w miarę upływu czasu począwszy od dnia, w którym dana ekspozycja została sklasyfikowana jako nieobsługiwana.

Kolejnym elementem pakietu dotyczącego kredytów zagrożonych są niewiążące wytyczne dotyczące sposobu, w jaki kraje członkowskie mogą – w razie potrzeby – stworzyć krajowe spółki zarządzania aktywami (AMC – *Asset Management Company*), w pełni przestrzegając unijnych przepisów Prawa bankowego oraz zasad pomocy państwa (KE 2018). O utworzenie takiej instytucji na polskim rynku bankowym wnioskuje m.in. Związek Banków Polskich, licząc na to, że umożliwi ona:

- udzielenie zdolności banków do udzielania kredytów,
- zaangażowanie środków prywatnych dla restrukturyzacji portfeli kredytowych i długu przedsiębiorstw,
- zwiększenie skuteczności działań systemowych zw. z restrukturyzacją i likwidacją banków zagrożonych niewypłacalnością (ZBP 2020b).

Zastosowanie tych rozwiązań prawno-organizacyjnych wydaje się być szczególnie pożądane w średnim i długim okresie, kiedy już przestaną działać „tarcze antykryzysowe” wspierające płynność przedsiębiorstw, oferujące gwarancje i poręczenia kredytowe oraz umożliwiające korzystanie z moratoriów kredytowych bez negatywnych następstw w postaci odpisów z tytułu utraty wartości należności ponoszonych przez banki czy wpisów o zaleganiu ze spłatą w rejestrach dłużników. Lockdown wielu branż gospodarki (np. transportu, handlu, hotelarstwa, gastronomii, turystyki i rekreacji) czy obserwowane zmiany strukturalne w postaci pracy zdalnej pociągającej za sobą zmniejszenie zapotrzebowania na nieruchomości biurowe. Wzrostu wykorzystywania kanałów internetowych (e-handel, e-learning) może pociągnąć za sobą falę upadłości przedsiębiorstw funkcjonujących w dotychczasowy, tradycyjny sposób. Skala wzrostu ryzyka kredytowego jest znacząca, aczkolwiek trudna do oszacowania ze względu na czynnik niepewności uniemożliwiający uzyskanie niezbędnego stopnia przewidywania zdolności kredytowej dotychczasowych i nowych kredytobiorców. Dysponowanie narzędziami umożliwiającymi sprawną windykację należności, egzekucję zabezpieczeń czy wyprowadzenie należności niepracujących z portfeli banków umożliwi chociażby częściowe odzyskanie środków zaangażowanych w źle ulokowane kredyty i ich wykorzystanie do finansowania nowych potrzeb klientów, wyłaniających się w okresie postpandemicznym.

Rozdział 4

Analizy scenariuszowe dla sektora bankowego w Polsce w 2020 r.

4.1. Ustalenie czynników o charakterze fiskalnym, ostrożnościowym i rynkowym wpływających na sytuację sektora bankowego

W świetle przedstawionych powyżej teoretycznych odniesień autorzy postanowili przeprowadzić analizę empiryczną, postępując w dwóch kierunkach: z jednej strony dokonując identyfikacji zmiennych niezależnych, odzwierciedlających tendencje w zakresie łącznej akcji kredytowej, a z drugiej strony stosując te zmienne w celu ustalenia, które czynniki mają największy negatywny wpływ na łączną akcję kredytową.

Przedstawione we wcześniejszych częściach opracowania wymogi dla banków, wynikające z regulacji na poziomie europejskim oraz krajowym, które mają wpływ na główne funkcje pełnione przez banki, a zarazem stanowiące swojego rodzaju rzeczywiste lub potencjalne obciążenia dla ich działalności możemy podzielić na następujące kategorie:

1. Wymogi kapitałowe.
2. Wymóg MREL.
3. Wymogi w zakresie płynności i dźwigni finansowej.
4. Opłaty wnoszone na rzecz Bankowego Funduszu Gwarancyjnego.
5. Podatek od niektórych instytucji finansowych.
6. Inne obciążenia finansowe (w tym w szczególności wpłaty na pokrycie kosztów nadzoru bankowego, opłata na pokrycie kosztów działalności Rzecznika Finansowego i jego Biura, składka na Fundusz Wsparcia Kredytobiorców).

Należy zauważyć, że w zakresie kategorii z punktu pierwszego, czwartego, piątego i szóstego istnieje w pewnym zakresie możliwość zastosowania indywidualnego podejścia i elastyczność w kształtowaniu obciążeń przez poszczególne kraje. Jak wspomniano, praktyka w tym zakresie jest dość zróżnicowana.

W odniesieniu do wymogu MREL, który zgodnie z projektem zmiany ustawy o BFG, implementującym do polskiego porządku prawnego przepisy pakietu BRR-DII/SRMRII stanie się obowiązujący od 2024 r., należy zauważyć, że nie są znane jeszcze ostateczne rozwiązania, jakie zostaną przyjęte na poziomie krajowym w tym zakresie, natomiast na podstawie obowiązujących przepisów na poziomie unijnym wymagania względem unijnego sektora bankowego wydają się dość jednorodnie. Jest to istotny element w kontekście potencjalnych obciążeń dla banków, jednak na obecnym etapie możliwości przeprowadzenia analizy w tym zakresie są ograniczone. Wymogi w zakresie płynności i dźwigni finansowej wydają się nie odbiegać w szczególny sposób od tych w innych krajach, jak również wydaje się, że w porównaniu z innymi krajami w sposób ograniczony obciążają one banki w ich bieżącej działalności na gruncie krajowym. W kontekście innych obciążeń finansowych należy zwrócić uwagę, że wprowadzanie są to dodatkowe obciążenia dla sektora, jednak ich skala, a także cel wydają się nie być kluczowe z punktu widzenia prowadzonej analizy.

W związku z powyższym na potrzeby przedmiotowej analizy pod uwagę wzięte zostały **obciążenia sektora bankowego wynikające z wymogów kapitałowych, opłat wnoszonych na rzecz Bankowego Funduszu Gwarancyjnego oraz podatku od niektórych instytucji finansowych.**

4.2. Konstrukcja modelu ekonometrycznego, uwzględniającego zidentyfikowane czynniki, oceniającego podstawowe współzależności

4.2.1. Okres analizy i zasadnicze zmiany w sektorze bankowym w Polsce w latach 2014–2019

Okres analizy obejmuje lata 2014–2019. Zasadniczym argumentem na rzecz wybranego okresu jest wprowadzona w roku 2014 istotna zmiana w zakresie nowych standardów sprawozdawczości dotyczącej adekwatności kapitałowej w ramach pakietu CRR/CRD IV. Od strony finansowej nowe regulacje wprowadziły systematyczne zwiększanie wymogów kapitałów własnych banków. Z tego względu wykorzystywanie wcześniejszych danych nie byłoby celowe i prowadziłyby do oszacowania siły badanych zależności odbiegającej od aktualnej. Ponadto w roku 2016 weszła w życie Ustawa o podatku od niektórych instytucji finansowych wprowadzająca nowe obciążenie dla podmiotów z sektora finansowego.

W latach 2014–2019 można zaobserwować kilka istotnych zmian w sektorze bankowym. Indeksy dynamiki wybranych kategorii zostały przedstawione w tabeli 4.1.

Tabela 4.1. Dynamika wybranych zmiennych w sektorze bankowym

Kategoria	Indeks dynamiki 2019/2014
Należności od sektora instytucji rządowych i samorządowych oraz sektora niefinansowego	133%
Ekspozycja ważona ryzykiem	124%
Ekspozycja z tytułu ryzyka kredytowego	129%
Fundusze własne	161%
Zmiana ROE (11,7/7%)	55%

Źródło: dane KNF dla sektora bankowego z oddziałami zagranicznymi – KNF 2021b.

Warto zwrócić uwagę na dużo szybszą dynamikę wzrostu funduszy własnych niż należności od SNF i ekspozycji ważonej ryzykiem, związaną z wdrażaniem rosnących nadzorczych wymogów kapitałowych. Wpłynęło to istotnie na drastyczny spadek rentowności funduszy własnych.

Należy też podkreślić, że w lata 2014–2019 były bardzo dobre warunki w otoczeniu makroekonomicznym sektora bankowego – PKB w cenach stałych wzrosło w tym okresie o 26,9% (średnio 4% rocznie). Istotnym czynnikiem była też stabilność stóp procentowych. Po ostatniej zmianie stopy referencyjnej do poziomu 1,5% w marcu 2015 r. była ona utrzymana na tym poziomie do końca badanego okresu. Stabilnie kształtowały się w tym czasie stopy oprocentowania kredytów i depozytów.

Dane

W badaniu wykorzystano najszersze dane dla sektora bankowego w Polsce, tj. dane dla sektora bankowego z oddziałami zagranicznymi publikowane przez Komisję Nadzoru Finansowego (2021). Próba objęła 24 obserwacje kwartalne w okresie styczeń 2014 do kwietnia 2019.

Dane dotyczące składek na Bankowy Fundusz Gwarancyjny zaprezentowano w rozdziale II.3, zaś dane dotyczące podatku od niektórych instytucji finansowych w rozdziale II.4.

4.2.2. Cel i narzędzia analizy

Zasadniczym celem analiz było zbadanie następujących relacji:

- wpływu obciążeń fiskalnych i regulacyjnych odnośnie do współczynnika kapitałowego na podaż kredytów,
- wpływu obciążeń fiskalnych i regulacyjnych odnośnie do współczynnika kapitałowego na rentowności ROA i ROE.

W tym celu zbudowany został wielorównaniowy model ekonometryczny dla sektora bankowego w Polsce. Należy podkreślić, że równania stochastyczne w tym modelu stanowią aproksymacje stochastyczne tożsamości, co jest zrozumiałe, gdyż wykorzystują dane ze sprawozdawczości finansowej i adekwatności kapitałowej.

Użycie metod estymacji (w tym przypadku MNK) pozwoliło na oszacowanie wybranych zależności, poprzez wykorzystanie jedynie najważniejszych zmiennych z bilansu, rachunku zysku i strat i raportu adekwatności kapitałowej. W następnej części przedstawiono w tabeli listę zmiennych użytych w modelu.

4.2.3. Wykonanie analizy z wykorzystaniem opracowanego wcześniej modelu

Tabela 4.2. Lista zmiennych modelu

Lp.	Nazwa w modelu	Opis
1	FW	Fundusze własne
2	TCR	Łączny współczynnik kapitałowy (%)
3	TRE	Kwota ekspozycji ważonej ryzykiem
4	TRE_K	Kwota ekspozycji ważonej ryzykiem z tytułu ryzyka kredytowego
5	NKRED_SNF_SAM	Należności od sektora instytucji rządowych (bez instrumentów dłużnych) i samorządowych oraz sektora niefinansowego (z instrumentami dłużnymi)
6	DSEC_STATE	Instrumenty dłużne emitowane przez rząd
7	AKTYWA	Aktywa, razem
8	PASYWA	Pasywa, razem
9	PRZYCH_ODS	Przychody z tytułu odsetek
10	KOSZTY_ODS	Koszty odsetek
11	WYNIK_ODS	Wynik z tytułu odsetek
12	WYNIK_PROW	Wynik z tytułu prowizji
13	PRZ_OP	Całkowite przychody operacyjne netto
14	ODP_UOW	Utrata wartości lub odwrócenie utraty wartości należności
15	KOSZTY_B_ODP	Koszty działania banku, amortyzacja śr. trwałych, wartości niematerialnych i prawnych, rezerwy
16	KOSZTY	Koszty działania banku, amortyzacja śr. trwałych, wartości niematerialnych i prawnych, rezerwy oraz utrata wartości lub odwrócenie utraty wartości
17	ZYSK_N	Zysk (strata) roku bieżącego

Źródło danych: raporty miesięczne Komisji Nadzoru Finansowego.

W kolejnej tabeli (4.3) przedstawiono specyfikację równań modelu sektora bankowego, zaś na rysunku 3 schemat modelu.

Tabela 4.3. Lista równań modelu sektora bankowego

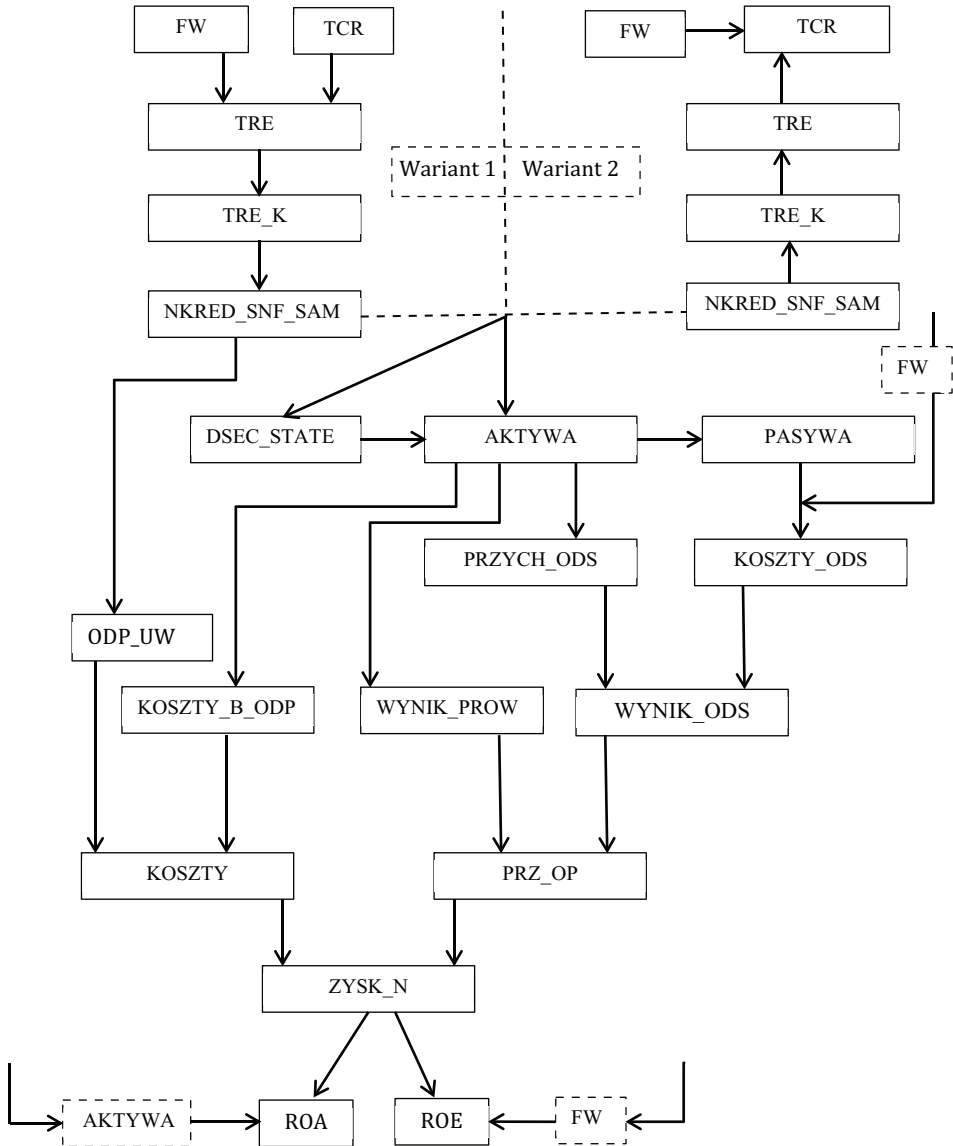
Lp.	Zmienna objaśniana	Specyfikacja		R ²
		Wariant 1	Wariant 2	
1	TCR	zm. egzogeniczna	TCR=FW/TRE	-
2	FW'	zm. egzogeniczna	zm. egzogeniczna	-
3	TRE	TRE=FW/TCR	TRE = 182802 + 0,916* TRE_K	-0,998
4	TRE_K	TRE_K=0,8943*TRE	TRE_K=0,801* NKRED_SNF_SAM	0,999 0,999
5	NKRED_SNF_SAM''	NKRED_SNF_SAM_pot=1,248*TRE_K	zm. egzogeniczna	0,999
6	DSEC_STATE	log(DSEC_STATE)=-25,58+2,73*log(NKRED_SNF_SAM)		0,951
7	AKTYWA	log(AKTYWA)=2,052+0,871*log(NKRED_SNF_SAM+ DSEC_STATE)		0,975
8	PASYWA	PASYWA=AKTYWA		-
9	PRZYCH_ODS''	PRZYCH_ODS=(0,0084+adpods)*AKTYWA		0,995
10	KOSZTY_ODS''	KOSZTY_ODS=(0,0027+adkods)*(PASYWA-FW)		0,962
11	WYNIK_ODS	WYNIK_ODS=PRZYCH_ODS-KOSZTY_ODS		-
12	WYNIK_PROW''	WYNIK_PROW=0,0019*mpprow*AKTYWA		0,984
13	PRZ_OP	PRZ_OP=1,153*(WYNIK_ODS + WYNIK_PROW)		0,997
14	ODP_UW''	ODP_UW=0,0019* NKRED_SNF_SAM*mouw		0,961
15	KOSZTY_B_ODP''	KOSZTY_B_ODP=0,0052*AKTYWA*mk		0,995
16	KOSZTY	KOSZTY= KOSZTY_B_ODP + ODP_UW		-
17	ZYSK_N	ZYSK_N=937+0,801*PRZ_OP-0,904*KOSZTY		0,976

Uwagi: parametry we wszystkich równaniach istotne statystycznie na poziomie 0,01

* - zmienna FW w zmodyfikowanym wariantie 2 może być wyliczana z tożsamości FW=TCR*TRE, wówczas zmienną egzogeniczną jest TCR,

** - równania uwzględniające dodatkową kalibrację parametrów umożliwiającą przeprowadzenie szeregu analiz scenariuszowych na podstawie założeń eksperckich. Szerszy opis tych modyfikacji znajduje się poniżej w punkcie III.2.3 w sekcji Modyfikacje dla założeń eksperckich.

Źródło: obliczenia własne.

Rysunek 4.1. Schemat zależności w modelu sektora bankowego

Źródło: opracowanie własne.

Opis modelu

Model odzwierciedla przepływy podstawowych strumieni finansowych w sektorze bankowym. Można podzielić go na dwa bloki. Pierwszy blok widoczny na górnej części schematu różnicuje dwa warianty modelu w zależności od potraktowania wybranych zmiennych jako egzogenicznych lub endogenicznych.

W wariancie 1 jako zmienne egzogeniczne przyjęte zostały fundusze własne (FW) i łączny współczynnik kapitałowy (TCR). Ich wartości determinują dopuszczalny poziom ekspozycji ważonej ryzykiem, ogółem (TRE) i z tytułu ryzyka kredytowego (TRE_K), co w efekcie wyznacza potencjał dla dopuszczalnego poziomu należności od sektora rządowego, samorządowego i niefinansowego (NKRED_SNF_SAM) – dalej zwanego poziomem kredytów. Taka budowa pierwszego bloku w modelu pozwala na analizę scenariuszy pokazujących, jak zmiana narzuconych zewnętrznie wymogów współczynników kapitałowych wpływa na poziom kredytów w sektorze bankowym przy dotychczasowych lub zmiennych (w zależności od decyzji banków) funduszach własnych.

W wariancie 2 impulsem zmian (zmienną egzogeniczną) jest poziom kredytów, który determinuje poziom ekspozycji ważonej ryzykiem z tytułu ryzyka kredytowego i następnie ekspozycji ważonej ryzykiem ogółem. W dalszej części tego bloku można wyodrębnić dwa subwarianty:

- 2A – w którym ekspozycja ważona ryzykiem i egzogeniczna wartość współczynnika kapitałowego wyznaczają poziom funduszy własnych,
- 2B – w którym ekspozycja ważona ryzykiem i egzogeniczny poziom funduszy własnych wyznaczają wartość współczynnika kapitałowego.

Zasadnicze znaczenie ma wariant 2A, gdyż pozwala przetestować scenariusze pokazujące na przykład, jak autonomiczna decyzja banków o zwiększeniu akcji kredytowej wpływa na konieczność zwiększenia funduszy własnych przy narzuconym wymogu kapitałowym. Wariant 2B z kolei można wykorzystać np. do pokazania, jak zwiększona akcja kredytowa wpływa na sytuację spełnienia wymogów kapitałowych (np. niższą od wymaganej wartość współczynnika kapitałowego przy założeniu dotychczasowego poziomu funduszy własnych).

Drugi blok modelu jest wspólny dla obu wariantów i pokazuje ścieżkę tworzenia zysku sektora w następstwie zmian w poziomie kredytów. Poziom kredytów wyznacza wartość rządowych instrumentów dłużnych, drugą największą pozycję w aktywach banków. Przyjęto założenie, że równoległe z udzielaniem kredytów banki nabywają te instrumenty jako aktywo inwestycyjne, ale jednocześnie w niewielkim stopniu wpływające na zwiększenie ekspozycji na ryzyko. Prowadzi to do pewnego zrównoważenia istotnego wzrostu tej ekspozycji, powstającego w przypadku ekspansji kredytowej i utrzymywania w ten sposób, w dłuższym czasie, zrównoważonego pod względem ryzyka portfela aktywów. Osobnym motywem angażowania się w rządowe instrumenty dłużne może być możliwość pomniejszenia wartości aktywów stanowiących podstawę obliczania podatku od niektórych instytucji finansowych wprowadzonego w roku 2016. Analizując zmienną DSEC_STATE, nie można jednak zauważyć zmiany tempa jej wzrostu zmiennej od roku 2016. Jest ono stałe w latach 2014–2019, natomiast wyraźnie wyższe niż tempo wzrostu kredytów. Jest to zrozumiałe, zważywszy na różnice w poziomie obu tych kategorii. Dlatego w przypadku tego równania oszacowano parametry zlinearyzowanej funkcji potęgowej (modelu logarymiczno-liniowego).

Wartość rządowych instrumentów dłużnych wraz z poziomem kredytów determinują wielkość aktywów sektora. Przyjęto, iż kilka istotnych pozycji w rachunku zysków i strat jest pochodną aktywów. Są to przychody z tytułu odsetek, wynik z tytułu prowizji oraz koszty obejmujące koszty działania banku, amortyzację śr. trwałych wartości niematerialnych i prawnych oraz rezerwy, ale z wyłączeniem odpisów na utratę wartości (KOSZTY_B_ODP). Pasywa zbilansowane z aktywami pomniejszone o fundusze własne determinują koszty odsetek. Wyznaczony tożsamościowo wynik z tytułu odsetek wraz z wynikiem z tytułu prowizji są wykorzystywane do aproksymacji przychodów operacyjnych netto. Te z kolei wraz ze zmiennymi reprezentującymi koszty (KOSZTY_B_ODP) oraz odpisy na utratę wartości (ODP_UW) pozwalają na oszacowanie zysku netto. Zmienną ODP_UW wyodrębniono jako istotną zmienną kosztową, określającą wielkość utraty wartości (odpisów) lub odwrócenia utraty wartości związanej głównie z należnościami z tytułu kredytów. Z tego też względu w modelu jej poziom jest objaśniany poprzez poziom kredytów, czyli zmienną NKRED_SNF_SAM. Po oszacowaniu zysku netto z oczywistych tożsamości można ostatecznie wyznaczyć wskaźniki rentowności ROA i ROE.

Modyfikacje dla założeń eksperckich

W celu umożliwienia przeprowadzenia szeregu analiz scenariuszowych na podstawie założeń eksperckich niektóre równania modelu uwzględniają dodatkową kalibrację parametrów. Poniżej omówiono te modyfikacje.

▪ **Zmiana popytu na kredyty**

W równaniu określającym stan należności z tytułu kredytów wprowadzono mechanizm ograniczający przełożenie się całego dodatkowego potencjału kredytowego powstałego w wyniku obniżenia wymogów kapitałowych (współczynnika TCR) na rzeczywisty wzrost kredytów. Wprowadzony został mnożnik *mnkred*. Jego wartość na poziomie 100% oznacza, że cały uwolniony potencjał kredytowy został wykorzystany, wartość poniżej 100%, że tylko odpowiednia jego część. Jeśli wartość *mnkred* jest ujemna, oznacza to spadek poziomu należności z tytułu kredytów. Postać równania NKRED_SNF_SAM w analizach scenariuszowych jest następująca:

Jeśli $mnkred > 0$:

$$NKRED_SNF_SAM =$$

$$NKRED_SNF_SAM_baz + (NKRED_SNF_SAM_pot - NKRED_SNF_SAM_baz) * mnkred,$$

Jeśli $mnkred \leq 0$:

$$NKRED_SNF_SAM = NKRED_SNF_SAM_baz * (1 + mnkred),$$

gdzie:

NKRED_SNF_SAM_pot – stan należności z tytułu kredytów, potencjalny, maksymalny przy danym współczynniku TCR,

NKRED_SNF_SAM_baz – stan należności z tytułu kredytów przed zmianą scenariuszową, będący punktem odniesienia (z rozwiązania bazowego) do scenariusza.

Powyższa zmiana dotyczy wariantu 1 modelu, w wariacie 2 należności z tytułu kredytów są wprowadzone egzogenicznie (można bezpośrednio ustalać ich poziom).

▪ **Zmiana marży odsetkowej**

W równaniach na przychody i koszty odsetkowe (PRZYCH_ODS, KOSZTY_ODS) wprowadzono addytywne korekty oszacowanych parametrów poprzez wskaźniki *adpods* i *adkods*. Takie rozwiązanie zapewnia elastyczne możliwości prowadzenia analiz, gdyż dzięki niemu można wpływać w scenariuszach na zmianę marży odsetkowej, wykorzystując jeden z tych wskaźników lub oba jednocześnie. Są one wyrażone w procentach. Przykładowo obniżkę marży o 0,3% (30 pb.) można uwzględnić w scenariuszu poprzez wprowadzenie tylko zmiany *adpods* = -0,3% lub łącznie poprzez np. *adpods* = -0,4% oraz *adkods* = -0,1%. Warto jednak zwrócić uwagę, że oba te sposoby nie dadzą dokładnie tych samych wyników ze względu na strukturę powiązań modelu (zgodną z rzeczywistymi zależnościami).

▪ **Zmiana wyniku z tytułu prowizji**

W równaniu wyznaczającym wynik z tytułu prowizji (WYNIK_PROW) wprowadzono w sposób multiplikatywny mnożnik *mpprow*, pozwalający na scenariuszową zmianę tego wyniku. Przykładowo wartość 120% będzie oznaczać założenie wzrostu wyniku z tytułu prowizji o 20% (ponad standardową, modelową wartość).

▪ **Zmiana odpisów na utratę lub odwrócenie wartości należności**

W równaniu dla zmiennej ODP_UW wprowadzono mnożnik *mouw*, który pozwala na eksperckie oddziaływanie na wielkość oszacowanego parametru przy zmiennej NKRED_SNF_SAM w sytuacji np. spodziewanych większych niż przeciętnie odpisów na utratę wartości należności z tytułu kredytów. Równanie w tej formie jest istotnym elementem modelu, gdyż wspomniane odpisy przekładają się bezpośrednio na koszty ryzyka kredytowego. Można je traktować jako zmienną wyrażającą wielkość szoków makroekonomicznych w gospodarce realnej – jaskrawym przykładem jest obecna sytuacja „zamrożenia” gospodarki i napływające komunikaty z banków o tworzeniu rezerw na prognozowane pogorszenie się jakości portfela kredytowego spowodowane obniżeniem aktywności gospodarczej w Polsce. Przykładowo wartość mnożnika na poziomie 200% będzie oznaczać założenie wzrostu odpisów na utratę wartości należności z tytułu kredytów o 100% (ponad standardową, modelową wartość).

▪ **Zmiana kosztów działania banku**

W równaniu dla zmiennej KOSZTY_B_ODP wprowadzono mnożnik *mk*, który można wykorzystać do zobrazowania np. redukcji kosztów, wynikającej ze

zwolnień grupowych i ograniczenia w ten sposób kosztów pracowniczych. Przykładowo wartość mnożnika na poziomie 90% będzie oznaczać założenie spadku kosztów działania banku o 10% (ponad standardową, modelową wartość).

Analizy scenariuszowe

Na podstawie zbudowanego modelu sektora bankowego sporządzono szereg scenariuszy w celu zbadania wpływu zewnętrznych regulacji bankowych i fiskalnych, jak również innych założeń istotnych dla działalności sektora bankowego, na skalę kredytowania i rentowność sektora. Warto zwrócić uwagę, że model był oszacowany na danych kwartalnych, czyli wykorzystując stany dla zmiennych bilansowych na koniec kwartałów i strumienie dla zmiennych z rachunku zysków i strat w ciągu kwartałów. W przypadku scenariuszy dane dla pozycji z RZiS są zatem finalnie annualizowane w celu pokazania wyników w skali roku i policzenia wskaźników rentowności.

We wszystkich przedstawianych scenariuszach wpływ obciążeń z tytułu składek na BFG i podatku od niektórych instytucji finansowych (dalej podatku bankowego) został uwzględniony poprzez korektę zysku netto uzyskanego z symulacji na modelu. Nie uwzględniono korekty, w której jedno z tych obciążeń lub oba naraz zostałyby całkowicie zniesione, gdyż uznano to za sytuację całkowicie nierealną w przypadku składek na BFG oraz bardzo mało prawdopodobną w przypadku podatku bankowego. Wyodrębniono dwie korekty jako rozwiązania dyskutowane w środowisku bankowym, które mogłyby być realnie przeprowadzone:

- **PBFG-odl** – korekta polegająca na odliczeniu składek na BFG od podatku bankowego.

W tym przypadku:

$$\text{zysk netto skorygowany (annualizowany)} = \text{zysk netto (annualizowany)} + (\text{uaop} * \text{AKTYWA} * \text{spb} + \text{sBFG}) - ((\text{uaop} * \text{AKTYWA} * \text{spb} - \text{sBFG}) + \text{sBFG}) = \text{zysk netto (annualizowany)} + \text{sBFG}$$

gdzie:

uaop = 0,4861 – udział aktywów opodatkowanych w aktywach, udział ten został oszacowany na podstawie średniej z ilorazu podatku bankowego płaconego przez sektor i aktywów sektora w latach 2016–2019,

spb = 0,44% – stawka podatku bankowego w wymiarze rocznym,

sBFG – wpłaty na BFG w wymiarze rocznym.

- **PBFG-kup** – korekta polegająca na uwzględnieniu zarówno składek na BFG, jak i podatku bankowego jako kosztów uzyskania przychodów.

W tym przypadku:

$$\text{zysk netto skorygowany (annualizowany)} = \text{zysk netto (annualizowany)} + 0,19 * (\text{uaop} * \text{AKTYWA} * \text{spb} + \text{sBFG}),$$

gdzie oznaczenia jak wyżej, 0,19 oznacza stawkę podatku dochodowego.

Dla przeprowadzenia analizy scenariuszowej przyjęto wartość sBFG równą 2 791 mln zł, odpowiadającą kwocie wpłaconej w roku 2019.

Za punkt odniesienia dla wszystkich scenariuszy posłużyły dwa rozwiązania bazowe, którymi były symulacje na modelu na danych historycznych za czwarty kwartał 2019 roku przeprowadzone z wykorzystaniem wariantów 1 i 2 modelu. Odchylenia pokazywane w wynikach scenariuszy są zmianami w stosunku do rozwiązania bazowego adekwatnego do wariantu modelu.

Tabela 4.4 przedstawia rozwiązania bazowe dla obu wariantów.

Tabela 4.4. Rozwiązania bazowe modelu sektora bankowego

Zmienna	Wartość w mln zł	Wartość annualizowana w mln zł	Δ w %	Wartość w mln zł	Wartość annualizowana w mln zł	Δ w %
	Wariant 1			Wariant 2		
FW	211 039,1	–	0,0	211 039,1	–	0,0
TCR	19,14%	–	0,0	18,95%	–	-1,0
TRE	1 102 556,4	–	0,0	1 113 944,2	–	1,0
TRE_K	986 019,3	–	-1,7	1 016 480,9	–	1,4
NKRED_SNF_SAM	1 230 489,7	–	-3,0	1 268 937,6	–	0,0
DSEC_STATE	317 267,4	–	-4,8	345 041,0	–	3,6
AKTYWA	1 911 575,6	–	-4,5	1 982 605,2	–	-0,9
PRZYCH_ODS	16 139,1	64 556,6	0,5	16 738,8	66 955,4	4,2
PASYWA	1 911 575,6	–	-4,5	1 982 605,2	–	-0,9
KOSZTY_ODS	4 656,5	18 626,1	10,2	4 851,0	19 404,1	14,8
WYNIK_ODS	11 482,6	45 930,5	-6,6	11 887,8	47 551,3	-3,4
WYNIK_PROW	3 618,9	14 475,7	8,6	3 753,4	15 013,6	12,6
WYNIK_ODS+ WYNIK_PROW	15 101,6	60 406,2	-3,4	15 641,2	62 564,9	0,1
PRZ_OP	17 062,9	68 251,6	-1,4	18 031,4	72 125,5	2,1
<i>mk</i>	100,00%	–	–	100,00%	–	–
KOSZTY_B_ODP	9 973,1	39 892,3	-3,5	10 343,7	41 374,7	0,1
<i>mouw</i>	100,00%	–	–	100,00%	–	–
ODP_UW	2 363,0	9 451,9	4,6	2 436,8	9 747,2	7,8
KOSZTY	12 336,1	49 344,2	-2,0	12 780,5	51 121,9	1,5
ZYSK_N	3 730,3	14 921,3	4,4	3 826,9	15 307,5	5,0
ROA	–	0,78%	7,1	–	0,77%	5,9
ROE	–	7,07%	2,3	–	7,25%	5,0

Uwagi: **Wartość** – wartość zmiennej w rozwiązaniu bazowym modelu na koniec 4 kwartału 2019 r. dla zmiennych bilansowych lub wartość w danym kwartale dla zmiennych z RZiS, **Wartość A** – wartość zaannualizowana (**Wartość*4**) dla zmiennych z RZiS, **Δ w %** – odchylenie względne od wartości historycznej (dla zmiennych bilansowych względem stanu na koniec 4 kwartału 2019 r. dla zmiennych RZiS względem wartości za rok 2019).

Źródło: obliczenia własne.

Odchylenia względne od wartości historycznych dla obu rozwiązań bazowych są podobne i w zdecydowanej większości nie przekraczają poziomu $\pm 10\%$, można zatem przyjąć, że model dobrze odwzorowuje przepływy w sektorze bankowym i można go wykorzystać do analiz symulacyjnych.

Na potrzeby opracowania zostały przeprowadzone najpierw dwa podstawowe scenariusze z modyfikacjami wykorzystującymi mnożniki: kosztów *mk* i odpisów na utratę wartości lub odwrócenie wartości należności *mouw*.

W tabeli 4.5 przedstawiono założenia poszczególnych scenariuszy, zaś w tabeli 4.7 uzyskane wyniki.

Tabela 4.5. Założenia scenariuszy S1–S2

Modyfikacja	Zasadnicze założenie			Zasadnicze założenie		
	Obniżenie łącznego współczynnika kapitałowego TCR o 3 p.p., bez zmian funduszy własnych			Wzrost kredytów (zmiennej NKRED_SNF_SAM) o 18%, przy niezmiennym łącznym współczynniku kapitałowym TCR		
<i>mk</i>	100%	90%	90%	100%	90%	90%
<i>mouw</i>	100%	100%	110%	100%	100%	110%
Symbol scenariusza	S1a	S1b	S1c	S2a	S2b	S2c

Źródło: opracowanie własne.

Przyjęte zasadnicze założenia tłumaczą cel dwóch podstawowych scenariuszy. W scenariuszach S1x (wykorzystanie wariantu 1 modelu) postanowiono sprawdzić, jak na sytuację sektora wpłynie spodziewany wzrost akcji kredytowej w przypadku obniżenia wymogów kapitałowych bez zmiany funduszy własnych. W scenariuszach S2x (wykorzystanie wariantu 2A modelu) przetestowano zmiany zachodzące w sektorze, wynikające z ekspansji kredytowej wymuszającej jednocześnie wzrost funduszy własnych ze względu na konieczność dostosowania się do niezmiennych wymogów kapitałowych. Scenariusze S2x zakładają taką samą co do wartości bezwzględnej zmianę (wzrost) kredytów, jak scenariusze S1x, co umożliwi porównanie wpływu tej zmiany na rentowność sektora w zależności od scenariusza. Modyfikacje wynikające ze zmiany mnożników w scenariuszach Sxb i Sxc pozwalają na wprowadzenie pewnych odchyżeń od długoterminowych zależności w sektorze. W przypadku scenariuszy Sxb zakłada się, że wymuszona zostaje znacząca redukcja kosztów o 10%, obejmująca głównie koszty działania banku. Ten typ scenariusza łączy w sobie cechy ekspansji i proefektywności. W przypadku scenariuszy Sxc dołączono założenie, że istotny wzrost akcji kredytowej może skutkować również ponadstandardowym wzrostem odpisów z tytułu utraty wartości należności (może to być wynikiem udzielania kredytów osobom o niższych zdolnościach kredytowych).

Założenia dla drugiej serii scenariuszy przedstawiono w tabeli 4.6.

Tabela 4.6. Założenia scenariuszy S3–S8

Wskaźnik	Scenariusz					
	S3	S4	S5	S6	S7	S8
TCR	-3 p.p.	-3 p.p.	-3 p.p.	-3 p.p.	-3 p.p.	-3 p.p.
<i>mnkred</i>	50%	50%	50%	50%	50%	100%
<i>adpods</i>	0	-0,4%	-0,4%	-0,4%	-0,4%	-0,4%
<i>adkods</i>	0	-0,1%	-0,1%	-0,1%	-0,1%	-0,1%
<i>mpprow</i>	100%	100%	120%	120%	120%	120%
<i>mouw</i>	100%	100%	100%	200%	200%	200%
<i>mk</i>	100%	100%	100%	100%	90%	90%

Źródło: opracowanie własne.

W tych scenariuszach wykorzystano wyłącznie wariant 1 modelu. Wspólnym założeniem jest obniżka TCR o 3 p.p. i wynikające z niej znaczne zwiększenie potencjału kredytowego. Tym razem jednak założono, że ze względu na zmniejszony popyt potencjał ten zostanie wykorzystany w 50% (poza scenariuszem S8, gdzie założono całe wykorzystanie potencjału). W scenariuszach S4–S7 założono kolejne zmiany w działalności sektora bankowego i w jego otoczeniu. Dotyczą one: obniżenia marży odsetkowej o ok. 30 pb. (40 pb. na przychodach odsetkowych i 10 pb. na kosztach odsetkowych), wynikającej z obniżki stóp procentowych, zwiększenia wyniku z tytułu prowizji o 20%, zwiększenia odpisów na utratę wartości należności z tytułu kredytów o 100% i obniżenia kosztów działania banku o 10%. Scenariusz 8 podobnie jak scenariusz 7 realizuje te wszystkie założenia, ale przyjęto w nim wykorzystanie całości potencjału kredytowego.

Założenia w powyższych scenariuszach są w dużym stopniu adekwatne do sytuacji sektora bankowego w maju 2020 r., w obliczu obniżek stóp procentowych i dużej niepewności związanej z rozwijającą się pandemią COVID-19. Uzyskane wyniki pozwalają na ocenę możliwych skutków tych zjawisk. W tabeli 4.8 przedstawiono rezultaty tych scenariuszy.

Tabela 4.7. Wyniki scenariuszy S1-S2 na modelu sektora bankowego

Zmienna	S1a		S1b		S1c		S2a		S2b		S2c	
	Δ	$\Delta w\%$	Δ	$\Delta w\%$	Δ	$\Delta w\%$	Δ	$\Delta w\%$	Δ	$\Delta w\%$	Δ	$\Delta w\%$
FW	0,0	0,0%	0,0	0,0%	0,0	0,0%	31 794	15,1%	31 794	15,1%	31 794	15,1%
TCR	-3 p.p.	-15,7%	-3 p.p.	-15,7%	-3 p.p.	-15,7%	0,0	0,0%	0,0	0,0%	0,0	0,0%
TRE	204 925	18,6%	204 925	18,6%	204 925	18,6%	167 822	15,1%	167 822	15,1%	167 822	15,1%
TRE_K	183 265	18,6%	183 265	18,6%	183 265	18,6%	183 202	18,0%	183 202	15,1%	183 202	15,1%
<i>mnkred</i>	100%	100%	100%	100%	100%	100%	-	-	-	-	-	-
NKRED_SNF_SAM	228 703	18,6%	228 703	18,6%	228 703	18,6%	228 703	18,0%	228 703	18,0%	228 703	18,0%
AKTYWA	440 873	23,1%	440 873	23,1%	440 873	23,1%	448 471	22,6%	448 471	22,6%	448 471	22,6%
<i>adpods</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PRZYCH_ODS	14 889	23,1%	14 889	23,1%	14 889	23,1%	15 146	22,6%	15 146	22,6%	15 146	22,6%
<i>adkods</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KOSZTY_ODS	4 829	25,9%	4 829	25,9%	4 829	25,9%	4 564	23,5%	4 564	23,5%	4 564	23,5%
WYNIK_ODS	10 060	21,9%	10 060	21,9%	10 060	21,9%	10 582	22,3%	10 582	22,3%	10 582	22,3%
<i>mpprow</i>	100%	0	100%	0	100%	0	100%	0	100%	0	100%	0
WYNIK_PROW	3 339	23,1%	3 339	23,1%	3 339	23,1%	3 396	22,6%	3 396	22,6%	3 396	22,6%
PRZ_OP	15 446	22,2%	15 446	22,2%	15 446	22,2%	16 114	22,3%	16 114	22,3%	16 114	22,3%
<i>mk</i>	100%	0%	90%	-10%	90%	-10%	100%	0%	90%	-10%	90%	-10%
KOSZTY_B_ODP	9 201	23,1%	4 291	10,8%	4 291	10,8%	9 359	22,6%	4 286	10,4%	4 286	10,4%
<i>mouw</i>	100%	0%	100%	0%	110%	10%	100%	0%	100%	0%	110\$	10%
ODP_UW	1 757	18,6%	1 757	18,6%	2 878	30,4%	1 757	18,0%	1 757	18%	2 907	29,8%
KOSZTY	10 957	22,2%	6 048	12,3%	7 169	14,5%	11 116	21,7%	6 042	11,8%	7 193	14,1%
ZYSK_N	2 466	16,5%	6 904	46,3%	5 891	39,5%	2 861	18,7%	7 447	48,6%	6 407	41,8%
ROA	0,74%	-0,04	0,93%	0,15	0,88%	0,10	0,75%	-0,02	0,94%	0,16	0,89%	0,12
ROE	8,24%	1,17	10,34%	3,27	9,86%	2,79	7,41%	0,22	9,28%	2,09	8,86%	1,67

Tabela 4.7 (cd.)

Korekta PBFG-odl												
ZYSK_N	5 258	35,2%	9 695	65,0%	6 007	58,2%	5 652	36,9%	10 238	66,8%	9 198	60,0%
ROA	0,86%	0,08	1,05%	0,27	1,00%	0,22	0,86%	0,09	1,05%	0,28	1,01%	0,24
ROE	9,56%	2,49	11,66%	4,59	11,18%	4,11	8,55%	1,36	10,42%	3,23	10,00%	2,81
Korekta PBFG-kup												
ZYSK_N	3 917	26,3%	8 355	56%	7 342	49,2%	4 343	28,3%	8 929	58,2%	7 889	51,5%
ROA	0,80%	0,02	0,99%	0,21	0,95%	0,17	0,81%	0,04	1,00%	0,22	0,96%	0,18
ROE	8,93%	1,86	11,03%	3,96	10,55%	3,48	8,02%	0,83	9,89%	2,70	9,46%	2,27

Uwaga: Δ – odchylenie bezwzględne od rozwiązania bazowego w mln zł oprócz ROA i ROE oraz wskaźników: *mnkred*, ... – dla tych zmiennych poziomy wartości w scenariuszu,

$\Delta w\%$ – odchylenie względne od rozwiązania bazowego oprócz ROA i ROE oraz wskaźników: *mnkred*, ... – dla tych zmiennych odchylenia względne/bezwzględne

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4.8. Wyniki scenariuszy S3-S8 na modelu sektora bankowego

Zmienna	S3		S4		S5		S6		S7		S8	
	Δ	$\Delta w\%$	Δ	$\Delta w\%$	Δ	$\Delta w\%$	Δ	$\Delta w\%$	Δ	$\Delta w\%$	Δ	$\Delta w\%$
FW	0,0	0,0%	0,0	0,0%	0,0	0,0%	0,0	0,0%	0,0	0,0%	0,0	0,0%
TCR	-3 p.p.	-15,7%	-3 p.p.	-15,7%	-3 p.p.	-15,7%	-3 p.p.	-15,7%	-3 p.p.	-15,7%	-3 p.p.	-15,7%
TRE	204 925	18,6%	204 925	18,6%	204 925	18,6%	204 925	18,6%	204 925	18,6%	204 925	18,6%
TRE_K	183 265	18,6%	183 265	18,6%	183 265	18,6%	183 265	18,6%	183 265	18,6%	183 265	18,6%
<i>mnkred</i>	50%	50%	50%	50%	50%	50%	50%	50%	50%	50%	100%	100%
NKRED_SNF_SAM	114 351	9,3%	114 351	9,3%	114 351	9,3%	114 351	9,3%	114 351	9,3%	228 703	18,6%
AKTYWA	214 841	11,2%	214 841	11,2%	214 841	11,2%	214 841	11,2%	214 841	11,2%	440 873	440 873
<i>adpods</i>	0	0	-0,4%	-40 pb.	-0,4%	-40 pb.	-0,4%	-40 pb.	-0,4%	-40 pb.	-0,4%	-40 pb.
PRZYCH_ODS	7 256	11,2%	-1 250	-1,9%	-1 250	-1,9%	-1 250	-1,9%	-1 250	-1,9%	5 479	8,5%
<i>adkods</i>	0	0	-0,1%	-10 pb.	-0,1%	-10 pb.	-0,1%	-10 pb.	-0,1%	-10 pb.	-0,1%	-10 pb.
KOSZTY_ODS	2 353	12,6%	438	2,4%	438	2,4%	438	2,4%	438	2,4%	2 688	14,4%
WYNIK_ODS	4 902	10,7%	-1 688	-3,7%	-1 688	-3,7%	-1 688	-3,7%	-1 688	-3,7%	2 792	6,1%
<i>mpprow</i>	100%	0	100%	0	120%	20%	120%	20%	120%	20%	120%	20%
WYNIK_PROW	1 627	11,2%	1 627	11,2%	4 847	33,5%	4 847	33,5%	4 847	33,5%	6 901	47,7%
PRZ_OP	7 527	10,8%	-70	-0,1%	3 642	5,2%	3 642	5,2%	3 642	5,2%	11 174	16,0%
<i>mk</i>	100%	0%	100%	0%	100%	0%	100%	0%	90%	-10%	90%	-10%
KOSZTY_B_ODP	4 486	11,2%	4 483	11,2%	4 483	11,2%	4 483	11,2%	46	0,1%	4 291	10,8%
<i>mluw</i>	100%	0%	100%	0%	100%	0%	200%	100%	200%	100%	200%	100%
ODP_UW	878	9,3%	878	9,3%	878	9,3%	11 209	118,6%	11 209	118,6%	12 965	137,2%
KOSZTY	5 362	10,9%	5 362	10,9%	5 362	10,9%	15 692	31,8%	11 255	22,8%	17 257	35,0%
ZYSK_N	1 182	7,9%	-4 903	-32,9%	-1 930	-12,9%	-11 268	-75,5%	-7 256	-48,6%	-6 649	-44,6%
ROA	0,76%	-0,02	0,47%	-0,31	0,61%	-0,17	0,17%	-0,61	0,36%	-0,42	0,35%	-0,43
ROE	7,63%	0,56	4,75%	-2,32	6,16%	-0,91	1,73%	-5,34	3,63%	-3,44	3,92%	-3,15

Tabela 4.8 (cd.)

Korekta PBFG-odl												
ZYSK_N	3 973	26,6%	-2 112	-14,2%	861	5,8%	-8 477	-56,8%	-4 465	-29,9%	-3 858	-25,9%
ROA	0,89%	0,11	0,60%	-0,18	0,74%	-0,04	0,30%	-0,48	0,49%	-0,29	0,47%	-0,31
ROE	8,95%	1,88	6,07%	-1,00	7,48%	0,41	3,05%	-4,02	4,95%	-2,12	5,24%	-1,83
Korekta PBFG-kup												
ZYSK_N	2 544	17,1%	-3 541	-23,7%	-567	-3,8%	-9 905	-66,4%	-5 894	-39,5%	-5 198	-34,8%
ROA	0,82%	0,04	0,54%	-0,25	0,68%	-0,11	0,24%	-0,54	0,42%	-0,36	0,41%	-0,37
ROE	8,28%	1,21	5,39%	-1,68	6,80%	-0,27	2,38%	-4,69	4,28%	-2,79	4,61%	-2,46

Uwaga: Δ – odchylenie bezwzględne od rozwiązania bazowego w mln zł oprócz ROA i ROE oraz wskaźników: mnkred, ... – dla tych zmiennych poziomy wartości w scenariuszu, Δ w % – odchylenie względne od rozwiązania bazowego oprócz ROA i ROE oraz wskaźników: mnkred, ... – dla tych zmiennych odchylenia względne/bezwzględne

Źródło: opracowanie własne.

4.3. Ocena i interpretacja uzyskanych wyników empirycznych. Podsumowanie

Przed omówieniem wyników scenariuszy należy zaznaczyć, iż zmiany prezentowane w tabelach pokazują efekt zmian w sektorze bankowym w ujęciu rocznym (pełnego roku) w stosunku do sytuacji w roku 2019.

Obniżenie łącznego współczynnika kapitałowego o 3 p.p. (co odpowiada zmianie spowodowanej przez zniesienie bufora ryzyka systemowego w marcu 2020 r.) jest dużym impulsem do zwiększenia akcji kredytowej, powoduje wzrost podaży kredytów o ponad 220 mld zł (18,6% wzrostu stanu należności). Skutkuje to wzrostem zysku o 16,5% i rentowności ROE o 1,17 p.p. Te zmiany przy tak dużym wzroście kredytów należy jednak uznać za raczej umiarkowane. Można je wzmocnić poprzez zmiany w regulacjach dotyczących podatku bankowego i składek na BFG (korekty PBFG-odl i PBFG-kup). Korzystniejszym rozwiązaniem jest możliwość odliczania składki na BFG od podatku bankowego. Wówczas zysk netto sektora rośnie o ok. 35%, co przekłada się na wzrost rentowności ROE o ok. 2,5 p.p. do poziomu 9,56%. W scenariuszu S1b założono, że banki, równocześnie ze zwiększoną akcją kredytową (obniżenie TCR o 3 p.p.) podejmują działania w celu obniżenia kosztów działania o 10%. To przynosi efekty w postaci wzrostu zysku netto w scenariuszu bez korekty PBFG o ok. 46% i w scenariuszu z korektą PBFG-odl o ok. 65%, co skutkuje w tym przypadku wzrostem ROE do poziomu 11,7% niewidzianego w sektorze od kilku lat. W scenariuszu S1c w stosunku do S1b postanowiono przezornie, ze względu na dużą ekspansję kredytową, dopuścić możliwość zwiększenia odpisów na utratę wartości należności o 10% ponad wartości przeciętne. Wartość mnożnika w tym scenariuszu nie jest duża, a można przyjąć, że w warunkach obecnych ten mnożnik będzie mógł osiągać wyższe notowania. Zgodnie z przypuszczeniami osiągnięte w tym scenariuszu poziomy zysku i rentowności są nieco niższe niż w scenariuszu S1b, ale nadal wyraźnie wyższe niż w S1a.

W scenariuszach S2x założono wzrost podaży kredytów o taką samą wartość bezwzględną ponad 220 mld zł, jak wynikająca z obniżenia współczynnika kapitałowego o 3 p.p. w scenariuszach S1x. Przy niezmiennym łącznym współczynnikiem kapitałowym wymusza to wzrost funduszy własnych o 15,1%. Podobnie jak w scenariuszach S1x policzono rozwiązania, uwzględniając różne kombinacje mnożników kosztów i odpisów oraz korekty ze względu na podatek bankowy i składki na BFG. Zestawienie analogicznych scenariuszy S1x i S2x wskazuje, że uzyskane zyski netto są na bardzo zbliżonych poziomach, ale z punktu widzenia rentowności ROE sektora wyraźnie korzystniejsze jest zwiększanie podaży kredytów w wyniku obniżenia wymogów kapitałowych niż ekspansja kredytowa wymuszająca wzrost funduszy własnych. Różnica ta wynosi ok 1 p.p. (w przypadku ROA jest niezauważalna).

Interesującego materiału do analizy dostarczają wyniki scenariuszy S3–S8. Generalnie rysują one pesymistyczną perspektywę obrazu sektora bankowego

w świetle wydarzeń z wiosny 2020 r., choć samo obniżenie popytu na nowe kredyty o 50% z potencjału uwolnionego w wyniku obniżki TCR o 3 p.p. (scenariusz S3) nie wpływa znacząco na wyniki sektora. Wskaźnik ROE jest niższy o ok. 0,6 p.p. w odniesieniu do wyników porównywalnego scenariusza S1a, gdzie cały potencjał kredytowy został skonsumowany, ale w porównaniu do rozwiązania bazowego daje to oczywiście wzrost zysku netto o ok. 8% i ROE o 0,56 p.p. (wyniki są lepsze w przypadku wzięcia pod uwagę korekty na zmianę w rozliczaniu podatku bankowego i składek na BFG). Jednak kolejna zmiana polegająca na obniżeniu marży odsetkowej o ok. 30 pb. znacznie pogarsza sytuację, powodując spadek zysku netto o 33% i ROE do poziomu 4,75% (scenariusz S4). Poprawę można uzyskać poprzez podniesienie wyniku z tytułu prowizji o 20% (ROE na poziomie 6,16% – scenariusz S5). Spełnienie się jednak kolejnego, całkiem realnego założenia o wzroście o 100% odpisów na utratę wartości należności z tytułu kredytów wpływa na gwałtowny spadek zysku o 75%, co skutkuje spadkiem ROE do poziomu zaledwie 1,79% (scenariusz S6). Wprowadzenie w tej sytuacji obniżki kosztów działania banku (kosztów administracyjnych) o 10% wpływa na zmniejszenie spadku zysku netto do 49% i ROE do poziomu 3,63% (scenariusz S7). Ostatecznie zaledwie niewielką poprawę sytuacji sektora, zakładając realizację wszystkich wymienionych powyżej założeń, można byłoby osiągnąć, gdyby cały uwolniony potencjał kredytowy został wykorzystany (ROE na poziomie 3,92%, scenariusz S8).

W świetle otrzymanych wyników zalecanym scenariuszem zwiększania zdolności sektora bankowego do finansowania gospodarki przy jednoczesnym zauważalnym wzroście rentowności sektora jest obniżenie wymogów kapitałowych (współczynnika kapitałowego). Korzyści w takim przypadku są wyraźnie wzmocnione w sytuacji zajścia zmian dotyczących podatku bankowego i składek na BFG. W sytuacji braku obniżek w wymogach kapitałowych i konieczności zwiększania funduszy własnych równoległe ze zwiększeniem podaży kredytów zastosowanie korzystnych regulacji w zakresie podatku bankowego i składek na BFG wydaje się niezbędne do zwiększenia rentowności sektora. Należy też mieć na uwadze działania oszczędnościowe w zakresie kosztów działania banku z jednej strony i zagrożenie zwiększeniem odpisów na utratę wartości należności z drugiej, zwłaszcza w przypadku istotnego zwiększenia akcji kredytowej.

Druuga seria scenariuszy pokazuje, jak duże znaczenie dla rentowności sektora w obecnej sytuacji ma kwestia marży odsetkowej (obniżek stóp procentowych) i właśnie zagrożenie zwiększenia odpisów na utratę wartości należności z tytułu kredytów (istotne zwłaszcza w sytuacji zaistnienia kryzysu spowodowanego pandemią COVID-19). Są to czynniki kluczowe dla wyników sektora i znacznie bardziej istotne niż sama skala popytu na kredyty.

Niewątpliwie sektor bankowy znalazł się w niezwykle trudnej sytuacji i zamiast dążenia do wzrostu rentowności (o którym myślano jeszcze na początku roku 2020), czeka go obrona przed jak najmniejszym jej spadkiem. W związku z tym zastosowanie korzystnych regulacji w zakresie podatku bankowego i składek na BFG wydaje się obecnie jak najbardziej pożądane.

Zakończenie

W toku analizy literatury przedmiotu oraz realizacji własnych badań empirycznych ustalono następujące wnioski:

1. Konsekwencje kryzysu na rynkach finansowych spowodowały wzrost zainteresowania mechanizmami funkcjonowania systemu finansowego i wypełniania przez niego różnych funkcji, zwłaszcza służebnej roli wobec gospodarki, w postaci dostarczania sektorowi finansowemu źródeł finansowania w formie kredytu bankowego.
2. Uważa się, że prawidłowo funkcjonujący system finansowy, a zwłaszcza sektor bankowy, wspiera procesy rozwoju gospodarczego i wpływa na wzrost efektywności innych sektorów.
3. W Polsce nie wystąpiły poważne konsekwencje kryzysu na rynkach finansowych. W sektorze bankowym następowała stabilizacja, a także umacnianie bankostruktury. Rosło znaczenie banków w gospodarce, wyrażone jako relacja aktywów czy kredytów do PKB. Z roku na rok rosła dynamika kredytów dla gospodarstw domowych i przedsiębiorstw. Zwiększało się również zaufanie klientów do systemu, widoczne we wzroście depozytów.
4. W Polsce od roku 2015 widoczny stał się trend pogarszania wyników sektora bankowego, odzwierciedlony wskaźnikami zysku do aktywów i do funduszy własnych. Jednym z uwarunkowań takiej tendencji były międzynarodowe i krajowe regulacje finansowe.
5. Spośród wielu kierunków regulacji finansowych należy wskazać te, które dotyczą: bezpieczeństwa banków oraz poprawy zarządzania (kapitał, płynność, dźwignia finansowa, zwiększanie poziomu ostrożności). Ważne są również ochrona konsumentów, inwestorów i deponentów.
6. W przypadku zwiększenia regulacji pojawia się problem dotyczący balansu między wzrostem bezpieczeństwa, stabilności a wynikającymi z większego obciążenia daninami publicznymi wyższych kosztów pozyskania kapitału, znajdujących odzwierciedlenie w spadku efektywności, wyrażonych wskaźnikami ROA i ROE.

7. W literaturze przedmiotu można odnaleźć badania dotyczące negatywnego wpływu wymagań ostrożnościowych na potencjał akcji kredytowej, czyli zmniejszenia poziomu kredytowania. Pojawia się w związku z tym problem określany jako społeczne koszty polityki regulacyjnej.
8. Nałożone na sektor bankowy w Polsce regulacje w niektórych przypadkach były bardziej restrykcyjne niż w innych krajach. Dotyczyło to w szczególności wag ryzyka dla kredytów walutowych i buforów systemowych, a także ograniczenia dotyczące skali udzielania kredytów mieszkaniowych oraz specyfiki Bankowego Funduszu Gwarancyjnego. Biorąc pod uwagę powyższe rozwiązania, wzbudza niepokój zachwianie równowagi konkurencyjności pomiędzy bankami krajowymi i zagranicznymi. Autorzy opracowania zwracają uwagę, że wprowadzając obciążenia regulacyjne, można było od początku stosować takie same mechanizmy jak w innych krajach, bez ich zaostżenia.
9. Jednym z istotnych obciążeń regulacyjnych dla banków w perspektywie kilku najbliższych lat będzie również wymóg w zakresie minimalnego poziomu funduszy własnych i zobowiązań podlegających umorzeniu lub konwersji (MREL). Jest to wymóg, który ma co do zasady obowiązywać banki od 2024 r., jednak przygotowania do jego spełnienia już trwają. Od roku 2020 prowadzone są prace nad transpozycją regulacji unijnych w tym zakresie do polskiego porządku prawnego. Analiza wpływu tego wymogu na banki i porównanie do rozwiązań stosowanych w innych krajach będzie możliwe dopiero wtedy, gdy będzie znany ostateczny kształt rozwiązań regulacyjnych w tym zakresie. Jednakże mając na uwadze to, że opisywany wymóg jest ściśle powiązany z wysokością wymogów kapitałowych, można się spodziewać pewnych rozbieżności w porównaniu z innymi krajami. Wymóg ten będzie niewątpliwie interesującym przedmiotem potencjalnych, przyszłych analiz.
10. Oprócz regulacji *stricte* bankowych na instytucje z tego sektora w Polsce nałożono dodatkowe obciążenia w postaci danin publicznych, to znaczy tzw. podatku bankowego.

Ten podatek jest płacony przede wszystkim przez banki komercyjne (oddziały banków zagranicznych mają niewielki udział w tej strukturze, natomiast banki spółdzielcze temu podatkowi nie podlegają z powodu pomniejszeń podstawy naliczania o 4 mld zł). Podatek bankowy zajmuje istotne miejsce w strukturze kosztów działania banków. Zwiększenie wartości funduszy własnych, zgodnie z rekomendacjami Komisji Nadzoru Finansowego, powoduje wzrost obciążeń z tytułu tego podatku.
11. Konstruując założenia dotyczące długoterminowej strategii, banki stoją przed dylematem, czy inwestować w bezpieczne, nieopodatkowane skarbowe papiery wartościowe czy udzielać kredytów, opodatkowanych podatkiem bankowym, narażając się przy okazji na ryzyko gospodarcze.
12. Banki są aktywne (około 40% udziału w strukturze inwestorów) na rynku skarbowych papierów wartościowych, zwłaszcza w kontekście obniżenia

podstawy opodatkowania podatkiem od niektórych instytucji finansowych, co oznacza, że efektywna dochodowość krajowych obligacji skarbowych jest wyższa niż dochodowość innych instrumentów dłużnych o podobnej rentowności oraz udzielanie kredytów o zbliżonym oprocentowaniu, ale podlegających opodatkowaniu.

13. Nie stwierdzono obecności działań optymalizacyjnych w postaci agresywnego unikania opodatkowania przez banki komercyjne.
14. W kontekście konstrukcji podatku od niektórych instytucji finansowych interesującym rozwiązaniem stosowanym w niektórych krajach jest przeznaczenie środków z tego podatku na rzecz funduszu gwarancyjnego banków lub przymusowej restrukturyzacji banków. Występuje także możliwość ustanowienia aktywów ważonych ryzykiem jako podstawy opodatkowania, co w pewien sposób zachęcałoby banki do ostrożnej polityki kredytowej. Takie rozwiązanie sprzyjałoby utrzymaniu stabilności i bezpieczeństwa systemu finansowego, a jednocześnie pozwalałoby na odciążenie w pewnym stopniu banków, np. poprzez obniżenie obecnie obowiązujących wysokich składek na rzecz funduszy BFG, wynikających z ustalonych wyższych niż w innych krajach poziomów docelowych funduszy. W związku z powyższym warta rozważenia jest zmiana obecnej konstrukcji podatku.
15. Własne badania empiryczne autorów opracowania związane z **budową wielorównaniowego modelu ekonometrycznego dla sektora bankowego** dotyczyły okresu 2014–2019. Do ich realizacji wykorzystano najszersze dane dla sektora bankowego w Polsce, tj. dane dla sektora bankowego z oddziałami zagranicznymi publikowane przez Komisję Nadzoru Finansowego i Bankowy Fundusz Gwarancyjny. Próba objęła 24 obserwacje kwartalne na przełomie stycznia 2014 i kwietnia 2019.
16. Zasadniczym celem analiz było zbadanie relacji wpływu obciążeń fiskalnych i regulacyjnych odnośnie do współczynnika kapitałowego na podaż kredytów, a także wpływu obciążeń fiskalnych i regulacyjnych odnośnie do współczynnika kapitałowego na rentowności ROA i ROE.
17. Użycie metod estymacji (w tym przypadku MNK) pozwoliło na oszacowanie wybranych zależności, wykorzystując jedynie najważniejsze zmienne z bilansu, rachunku zysku i strat i raportu adekwatności kapitałowej.
18. Model odzwierciedla przepływy podstawowych strumieni finansowych w sektorze bankowym. Można podzielić go na dwa bloki. Pierwszy blok różnicuje dwa warianty modelu w zależności od potraktowania wybranych zmiennych, jako zmiennych egzogenicznych lub endogenicznych. Drugi blok modelu jest wspólny dla obu wariantów i pokazuje ścieżkę tworzenia zysku sektora w następstwie zmian w poziomie kredytów.
19. W celu umożliwienia przeprowadzenia szeregu analiz scenariuszowych na podstawie założeń eksperckich niektóre równania modelu uwzględniają dodatkową kalibrację parametrów.

20. Na podstawie zbudowanego modelu sektora bankowego sporządzono szereg scenariuszy w celu zbadania wpływu zewnętrznych regulacji bankowych i fiskalnych, jak również innych założeń istotnych dla działalności sektora bankowego na skalę kredytowania i rentowność sektora.
21. W wyniku realizacji modelu uzyskano następujące **wyniki**. Obniżenie łącznego współczynnika kapitałowego o 3 p.p. (co odpowiada zmianie spowodowanej przez zniesienie bufora ryzyka systemowego w marcu 2020 r.) jest dużym impulsem do zwiększenia akcji kredytowej, powoduje wzrost podaży kredytów o ponad 220 mld zł (18,6% wzrostu stanu należności). Skutkuje to wzrostem zysku o 16,5% i rentowności ROE o 1,17 p.p., zmiany te należy uznać za umiarkowane.
22. **Wyniki scenariusza S1a** wskazują, że wzrosty te można wzmocnić w wyniku zmian w regulacjach dotyczących podatku bankowego i składek na BFG (korekty PBFG-odl i PBFG-kup). Korzystniejszym rozwiązaniem jest możliwość odliczania składki na BFG od podatku bankowego. Wówczas zysk netto sektora rośnie o ok. 35%, co przekłada się na wzrost rentowności ROE o ok. 2,5 p.p. do poziomu 9,56%.
23. **W scenariuszu S1b** założono, że banki równocześnie ze zwiększoną akcją kredytową (obniżenie TCR o 3 p.p.) podejmują działania w celu obniżenia kosztów działania o 10%. To przynosi efekty w postaci wzrostu zysku netto w scenariuszu bez korekty PBFG o ok. 46% i w scenariuszu z korektą PBFG-odl o ok. 65%, co skutkuje w tym przypadku wzrostem ROE do poziomu 11,7% niewidzianego w sektorze od kilku lat.
24. **W scenariuszu S1c** w stosunku do S1b postanowiono, ostrożnościowo ze względu na dużą ekspansję kredytową, dopuścić możliwość zwiększenia odpisów na utratę wartości należności o 10% ponad wartości przeciętne. Wartość mnożnika w tym scenariuszu nie jest duża, a można przyjąć, że w warunkach obecnych ten mnożnik będzie mógł osiągać większe wartości. Zgodnie z przypuszczeniami osiągnięte w tym scenariuszu poziomy zysku i rentowności są nieco niższe niż w scenariuszu S1b, ale nadal wyraźnie wyższe niż w S1a.
25. **W scenariuszach S2x** założono wzrost podaży kredytów o taką samą wartość bezwzględną ponad 220 mld zł, jak wynikająca z obniżenia współczynnika kapitałowego o 3 p.p. w scenariuszach S1x. Przy niezmiennym łącznym współczynnikiem kapitałowym wymusza to wzrost funduszy własnych o 15,1%. Podobnie jak w scenariuszach S1x, policzono rozwiązania, uwzględniając różne kombinacje mnożników kosztów i odpisów oraz korekty ze względu na podatek bankowy i składki na BFG. Zestawienie analogicznych scenariuszy S1x i S2x wskazuje, że uzyskane zyski netto są na bardzo zbliżonych poziomach, ale z punktu widzenia rentowności ROE sektora, wyraźnie korzystniejsze jest zwiększanie podaży kredytów w wyniku obniżenia wymogów kapitałowych, niż ekspansja kredytowa wymuszająca wzrost funduszy własnych. Różnica ta wynosi ok 1 p.p. (w przypadku ROA jest niezauważalna).

26. Interesującego materiału do analizy dostarczają wyniki **scenariuszy S3–S8**. Założenia w tych scenariuszach są w dużym stopniu adekwatne do sytuacji sektora bankowego wiosną 2020 r. Uzyskane wyniki generalnie rysują pesymistyczną perspektywę obrazu sektora bankowego, choć samo obniżenie popytu na nowe kredyty o 50% z potencjału uwolnionego w wyniku obniżki TCR o 3 p.p. (**scenariusz S3**), nie wpływa znacząco na wyniki sektora. Wskaźnik ROE jest niższy o ok. 0,6 p.p. w odniesieniu do wyników porównywalnego scenariusza S1a, gdzie cały potencjał kredytowy został skonsurowany, ale w porównaniu do rozwiązania bazowego daje to oczywiście wzrost zysku netto o ok. 8% i ROE o 0,56 p.p. (wyniki są lepsze w przypadku wzięcia pod uwagę korekty na zmianę w rozliczaniu podatku bankowego i składek na BFG).
27. Kolejna zmiana polegająca na obniżeniu marży odsetkowej o ok. 30 pb. Wynika to z obniżek stóp procentowych, co znacznie pogarsza sytuację, powodując spadek zysku netto o 33% i ROE do poziomu 4,75% (**scenariusz S4**).
28. Poprawę można uzyskać poprzez podniesienie wyniku z tytułu prowizji o 20% (ROE na poziomie 6,16% – **scenariusz S5**).
29. Kolejne, całkiem realne, dodatkowe założenie o wzroście o 100% odpisów na utratę wartości należności z tytułu kredytów wpływa na gwałtowny spadek zysku o 75%, co skutkuje spadkiem ROE do poziomu zaledwie 1,79% (**scenariusz S6**).
30. Wprowadzenie następnie obniżki kosztów działania banku (kosztów administracyjnych) o 10% wpływa na zmniejszenie spadku zysku netto do 49% i ROE do poziomu 3,63% (**scenariusz S7**).
31. Zaledwie niewielką poprawę sytuacji sektora, zakładając realizację wszystkich wymienionych powyżej założeń, można byłoby osiągnąć, gdyby cały uwolniony potencjał kredytowy został wykorzystany (ROE na poziomie 3,92%, **scenariusz 8**).
32. W świetle otrzymanych wyników zalecanym scenariuszem zwiększania zdolności sektora bankowego do finansowania gospodarki, przy jednoczesnym, zauważalnym wzroście rentowności sektora, jest obniżenie wymogów kapitałowych (współczynnika kapitałowego). Korzyści w takim przypadku są wyraźnie większe w sytuacji zmian dotyczących podatku bankowego i składek na BFG.
33. Druga seria scenariuszy pokazuje, jak duże znaczenie dla rentowności sektora w obecnej sytuacji ma kwestia marży odsetkowej (obniżek stóp procentowych) i właśnie zagrożenie zwiększenia odpisów na utratę wartości należności z tytułu kredytów (istotne zwłaszcza w sytuacji zaistnienia kryzysu spowodowanego pandemią COVID-19). Są to czynniki kluczowe dla wyniku sektora i znacznie bardziej istotne niż sama skala popytu na kredyty.
34. Sektor bankowy znalazł się niewątpliwie w niezwykle trudnej sytuacji i zamiast dążenia do wzrostu rentowności (o którym myślano jeszcze na

początku roku 2020) czeka go teraz obrona przed jak najmniejszym jej spadkiem. W związku z tym zastosowanie korzystnych regulacji w zakresie podatku bankowego i składek na BFG wydaje się obecnie jak najbardziej pożądane.

35. **Podsumowując, w ocenie autorów, nałożenie tak restrykcyjnych wymagań kapitałowych ma istotne znaczenie dla potencjału akcji kredytowej sektora bankowego.** Wnioskuje się o kontynuację prowadzonych badań w celu ustalenia tendencji, dynamiki i konsekwencji struktury obciążeń.

Przedstawione uwagi i zastrzeżenia mogą stać się inspiracją dla decydentów do dokonania pogłębionej analizy regulacji i wprowadzenia ewentualnych zmian.

Bibliografia

- Admati, A.R., DeMarzo, P.M., Hellwig, M.F., Pfleiderer, P.C. (2013). Fallacies, irrelevant facts and myths in the discussion of capital regulation: why bank equity is not socially expensive. *Stanford GSB Working Paper*, 206.
- Adrian, T., Shin, H.S. (2008). Financial intermediaries, financial stability and monetary policy. *Federal Reserve Bank of New York Staff*, 346, September.
- Albertazzi, U., Marchetti, D.J. (2010). Credit supply, flight to quality and evergreening: an analysis of bank-firm relationships after Lehman. *Banca d'Italia Working Papers*, 756, 1–59.
- Arcand, J.-L., Berkes, E., Panizza, U. (2012). Too much finance? http://graduateinstitute.ch/webdav/site/cfd/shared/docs/abp_sept2012.pdf (dostęp: 10.11.2019).
- Balcerowicz, L. (2005). Rozwój systemu finansowego. *Bezpieczny Bank*, 4(29), 125–132.
- Bankier.pl (2020). Koniec wakacji kredytowych. Skorzystało kilkaset tysięcy kredytobiorców. <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Koniec-wakacji-kredytowych-Skorzystalo-kilkaset-tysiecy-kredytobiorcow-7971554.html> (dostęp: 01.10.2020).
- BCBS (2004). Basel II: International convergence of capital measurement and capital standards. A revised framework. Bank for International Settlements, d107. <https://www.bis.org/publ/bcbs107.pdf> (dostęp: 01.12.2020).
- BCBS (2011). Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems. Bank for International Settlements, d189. <https://www.bis.org/publ/bcbs187.pdf> (dostęp: 01.12.2020).
- BCBS (2013). Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools. <https://www.bis.org/publ/bcbs238.pdf> (dostęp: 01.12.2020).
- BCBS (2014). Basel III: The net stable funding ratio. <https://www.bis.org/publ/d295.pdf> (dostęp: 01.12.2020).
- BCBS (2016). Prudential treatment of problem assets – definitions of non-performing exposures and forbearance. Bank for International Settlements, d367. <https://www.bis.org/publ/d367.pdf> (dostęp: 01.12.2020).
- BCBS (2019). The cost and benefits of bank capital – a review of the literature, *Working Paper*, 37. <https://www.bis.org/publ/wp37.pdf> (dostęp: 01.12.2020).

- BCBS (2020). Measures to reflect the impact of Covid-19, Bank for International Settlements. <https://www.bis.org/publ/d498.pdf> (dostęp: 01.12.2020).
- Benink, H., Danielsson, J., Jónsson, A. (2008). On the role of regulatory banking capital. *Financial Markets, Institutions & Instruments*, 17, 1, 85–96.
- Bijlsma, M., Dubovik, A. (2014). Banks, financial markets and growth in developed countries. A survey of the empirical literature. *CPB Discussion Paper*, 2(266).
- Blum, J., Hellwig, M. (1995). The macroeconomic implications of capital adequacy requirements for banks. *European Economic Review*, 39, 3–4, 739–749.
- Blundell-Wignall, A., Atkinson, P. (2010). Thinking beyond Basel III: necessary solutions for capital and liquidity. *OECD Journal: Financial Market Trends*, 1, 9–33.
- Bucher, M., Dietrich, D., Hauck, A. (2019). Implications of bank regulation for loan supply and bank stability: a dynamic perspective. *The European Journal of Finance*, 25(16), 1527–1550.
- Burlon, L., Fantino, D., Nobili, A., Sene, G. (2016). The quantity of corporate credit rationing with matched bank-firm data. *Banca d'Italia Working Papers*, 1058, 1–81.
- Campanella, F., Del Giudice, M., Della Peruta, M.R. (2013). The role of information in the credit relationship. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 2, 17. <https://doi.org/10.1186/2192-5372-2-17>
- Campanella, F., Mustilli, M., D'Angelo, E. (2017). Basel III and credit crunch: an empirical test with focus on Europe. *Journal of Applied Finance and Banking*, 7(3), 1–3.
- Caprio, G., Honohan, P. (2001). *Finance for growth: policy choices in a volatile world. A World Bank Policy Research Report, Vol. 1*. World Bank Publications. <http://core.ac.uk/download/pdf/12016919.pdf> (dostęp: 01.03.2020).
- Chaikowska, I. (2019). Zasada zapewnienia zgodności i działania dyscyplinujące organów nadzoru bankowego w okresie pokryzysowym. *Bezpieczny Bank*, 3(76), 29–53.
- Cichy, J. (2017). Sytuacja finansowa polskiego sektora bankowego w warunkach wzrostu obciążeń finansowych i ich wpływ na ratingi banków. *Studia Ekonomiczne / Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*, 325.
- Continuity.net (2020), Sharp rise in banking compliance index intensifies pressure on banks, credit unions. <https://www.continuity.net/news/sharp-rise-in-banking-compliance-index-intensifies-pressure-on-banks-credit-unions/> (dostęp: 12.05.2020).
- Cosimano, T.F., Hakura, D. (2011). Bank behavior in response to Basel III: a cross-country analysis. *International Monetary Fund Paper*, WP/11/119.
- Council of the EU (2017). *Banking: Council sets out action plan for non-performing loans*. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/07/11/banking-action-plan-non-performing-loans/> (dostęp: 29.12.2020).
- CRD IV. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE i uchylająca dyrektywy 2006/48/WE oraz 2006/49/WE (Dz. U. UE L 176 z dn. 27.06.2013, s. 338–436).
- CRD V. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/878 z dnia 20 maja 2019 r. zmieniająca dyrektywę 2013/36/UE w odniesieniu do podmiotów zwolnionych, finan-

- sowych spółek holdingowych, finansowych spółek holdingowych o działalności mieszanej, wynagrodzeń, środków i uprawnień nadzorczych oraz środków ochrony kapitału (Dz. U. UE L 150 z dn. 27.06.2019, s. 253–295).
- CRR. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012 (Dz. U. UE L 176 z dn. 27.06.2013, s. 1–337).
- CRR2. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/876 z dnia 20 maja 2019 r. zmieniające rozporządzenie (UE) nr 575/2013 w odniesieniu do wskaźnika dźwigni, wskaźnika stabilnego finansowania netto, wymogów w zakresie funduszy własnych i zobowiązań kwalifikowalnych, ryzyka kredytowego kontrahenta, ryzyka rynkowego, ekspozycji wobec kontrahentów centralnych, ekspozycji wobec przedsiębiorstw zbiorowego inwestowania, dużych ekspozycji, wymogów dotyczących sprawozdawczości i ujawniania informacji, a także rozporządzenie (UE) nr 648/2012 (Dz. U. UE L 150 z dn. 27.06.2019, s. 1–225).
- Czarnota, D. (2014). Bank jako instytucja zaufania publicznego w dobie kryzysu – mit czy rzeczywistość?. *Studia Ekonomiczne / Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*, 186, 153–163.
- Czechowska, I.D. (2013). Dylematy aktywności banków na rynku skarbowych instrumentów dłużnych. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica*, 279, 171–186.
- Czerwińska, T., Jajuga, K. (red.). (2016). *Ryzyko instytucji finansowych. Współczesne trendy i wyzwania*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- De Haas, R. (2004). Law, finance and growth during transition: a survey. *De Economist*, 3(153), 375–402.
- De Jonghe, O., Dewachter, H., Ongena, S. (2016). Bank capital (requirements) and credit supply: evidence from pillar 2 decisions. *National Bank of Belgium Working Paper Research*, 303.
- Dobosiewicz, Z. (2003). *Bankowość*. Warszawa: PWE.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/49/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie systemów gwarancji depozytów (Dz. U. UE, L 173/149).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/UE z dnia 15 maja 2014 r. ustanawiająca ramy na potrzeby prowadzenia działań naprawczych oraz restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w odniesieniu do instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych oraz zmieniająca dyrektywę Rady 82/891/EWG i dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/24/WE, 2002/47/WE, 2004/25/WE, 2005/56/WE, 2007/36/WE, 2011/35/UE, 2012/30/UE i 2013/36/EU oraz rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1093/2010 i (UE) nr 648/2012 (Dz.U. UE L 173/190).
- EBA (2020a). Statement on the application of the prudential framework regarding Default, Forbearance and IFRS9 in light of COVID-19 measures, 25.03.2020, https://eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/News%20and%20Press/Press%20Room/Press%20Releases/2020/EBA%20provides%20clarity%20to%20banks%20and%20consumers%20on%20the%20application%20of%20the%20prudential%20framework%20in%20light%20of%20COVID-19%20measures/Statement%20on%20

- the%20application%20of%20the%20prudential%20framework%20regarding%20Default%2C%20Forbearance%20and%20IFRS9%20in%20light%20of%20COVID-19%20measures.pdf (dostęp: 20.12.2020).
- EBA (2020b). Guidelines on legislative and non-legislative moratoria on loan repayments applied in the light of the COVID-19 crisis, EBA/GL/2020/02, 2.04.2020, <https://eba.europa.eu/regulation-and-policy/credit-risk/guidelines-legislative-and-non-legislative-moratoria-loan-repayments-applied-light-covid-19-crisis> (dostęp: 20.12.2020).
- EBF Banking Sector Statistics Database (2012). <https://www.ebf.eu/facts-and-figures/country-by-country-overview/> (dostęp: 06.11.2019).
- ESRB European Systemic Risk Board (2019). A Review of Macroprudential Policy in the EU in 2018.
- European Commission (2014). A reformed financial sector for Europe, *Commission staff working document*, Brussels, 15 May, COM(2014)279 final.
- Flejterski, S. (2009). W poszukiwaniu nowego paradygmatu zarządzania przedsiębiorstwami bankowymi. W: A. Panasiuk, K. Rogoziński (red.), *Zarządzanie organizacjami usługowymi*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Fraisse, H., Le, M., Thesmar, D. (2017). The real effects of bank capital requirements, *ESRB Working Paper Series*, 47.
- Francis, W., Osborne, M. (2009). Bank regulation, capital and credit supply: Measuring the impact of Prudential Standards, *FSA Occasional Paper Series* 36, September.
- Gajewski, D. (2016). Podatek bankowy w Polsce – wady i zalety. *Analizy i Studia*, 1, 1–24.
- Gersbach, H., Rochet, J.C. (2017). Capital regulation and credit fluctuations. *Journal of Monetary Economics*, 90, 113–124.
- Global Financial Development Report 2017/2018 (2018). Washington: World Bank Group.
- Guiso, L., Sapienza, P., Zingales, L. (2003). Does local financial development matter?, <http://faculty.chicagobooth.edu/finance/papers/localfinance.pdf>, 31–66.
- Guzanek, A. (2012). Wpływ struktury kapitału na wartość rynkową przedsiębiorstw notowanych na giełdzie papierów wartościowych w Warszawie w latach 2005–2010. *Studia Prawno-Ekonomiczne*, LXXXVI, 2, 229–251.
- Hyun, J.-S., Rhee, B.-K. (2011). Bank capital regulation and credit supply. *Journal of Banking & Finance*, 2(35), 323–330.
- IFRS (2020). IFRS9 and COVID-19. Accounting for expected credit losses applying IFRS 9 Financial Instruments in the light of current uncertainty resulting from the COVID-19 pandemic, 27.03.2020, <https://www.ifrs.org/news-and-events/2020/03/application-of-ifrs-9-in-the-light-of-the-coronavirus-uncertainty/> (dostęp: 20.12.2020).
- Kalicki, K. (2019). Makroekonomiczne i branżowe uwarunkowania szoku regulacyjnego. W: L. Kurkliński, B. Lepczyński (red.), *Polityka państwa wobec sektora bankowego w Polsce. Konsekwencje sektorowe i makroekonomiczne* (s. 51–72). Warszawa: Alterum Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego.
- Kara, G.I. (2016). Bank capital regulations around the world: what explains the differences? *Finance and Economics Discussion Series*, 2016-057. Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System. <http://dx.doi.org/10.17016/FEDS.2016.057>

- Kasiewicz, S., Kurkliński, L. (2014). Zasada proporcjonalności w świetle wyników badania ankietowego banków. W: J. Czekaj, E. Miklaszewska, W. Sułkowska (red.), *Rynek finansowy jako mechanizm alokacji zasobów w gospodarce*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
- KE (2018). AMC Blueprint, SWD (2018) 72 final, 14.03.2018 r.
- KE (2020). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Central Bank. Tackling non-performing loans in the aftermath of the COVID-19 pandemic, COM(2020) 822 final, 16.12.2020 r.
- Kil, K. (2018). Wpływ restrykcyjności regulacji nadzorczych na stabilność banków spółdzielczych w krajach Unii Europejskiej. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, 2(974), 185–205.
- King, R.G., Levine, R. (1993a). Finance and growth: Schumpeter might be right. *The Quarterly Journal of Economics*, 717–737. <http://links.jstor.org/sici?sici=0033-5533%28199308%29108%3A3%3C717%3AFAGSMB%3E2.0.CO%3B2-4> (dostęp: 03.11.2019).
- King, R.G., Levine, R. (1993b). Finance, entrepreneurship and growth. *Journal of Monetary Economics*, 32(3), 513–542. http://faculty.haas.berkeley.edu/ross_levine/papers/1993_jme_entrepreneurship.pdf (dostęp: 03.11.2019).
- KNF (2016). *Skrócony opis metod służących ocenie nadzorczej przy identyfikacji innych instytucji o znaczeniu systemowym*. Warszawa.
- KNF (2018). *Syntetyczna informacja na temat wpływu podatku od niektórych instytucji finansowych na sytuację banków komercyjnych – VI 2018*. Warszawa.
- KNF (2019). *Sytuacja sektora bankowego w 2018 r.* Warszawa.
- KNF (2021a). *Dane miesięczne sektora bankowego – maj 2021*. https://www.knf.gov.pl/?articleId=56224&p_id=18 (dostęp: 01.06.2021).
- KNF (2021b). *Informacja na temat sytuacji sektora bankowego*. https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_na_temat_sytuacji_sektora_bankowego_w_2019_r.pdf (dostęp: 04.06.2021).
- Konishi, M., Yasuda, Y. (2004). Factors affecting bank risk taking: evidence from Japan. *Journal of Banking & Finance*, 1(28), 215–233.
- Kostecki, H. (2019). Zmiany wymogów regulacyjnych obowiązujących banki w Unii Europejskiej. *Bezpieczny Bank*, 3(76), 8–28.
- Krysiak, Z., Metrycki, P. (2016). *Zarządzanie ryzykiem kredytowym banku*. W: T. Czerwińska, K. Jajuga (red.), *Ryzyko instytucji finansowych. Współczesne trendy i wyzwania* (s. 371–408). Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Laeven, L., Levine, R. (2009). Bank governance, regulation and risk taking. *Journal of Financial Economics*, 2(93), 259–275.
- Levine, R. (1996). Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda. *Policy Research Working Paper*, 1678, October. Washington, D.C.: The World Bank. <http://ssrn.com/abstract=604955> (dostęp: 05.11.2019).
- Lopez, J., Spiegel, M. (2002). Financial structure and macroeconomic performance over the short and long run. *Federal Reserve Bank of San Francisco, Pacific Basing Working Paper Series*, 02–05, September.

- Marcinkowska, M., Wdowiński, P., Flejterski, S., Bukowski, S., Zygierewicz, M. (2014). Wpływ regulacji sektora bankowego na wzrost gospodarczy – wnioski dla Polski. *Materiały i Studia*, 305. Warszawa: Instytut Ekonomiczny.
- Marszałek, P. (2013). Finansyzacja w Polsce – ciekawostka teoretyczna czy realny problem? *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 306, 235–246.
- Martysz, C., Bartlewski, B. (2018). Podatek bankowy – koncepcja europejska i studium przypadków wybranych krajów UE. *Studia BAS*, 1(53), 101–133.
- Miklaszewska, E., Kil, K., (2019). Skuteczność rozwiązań i mechanizmów stabilizujących banki systemowo ważne w krajach Unii Europejskiej w okresie pokryzysowym – próba oceny. *Bank i Kredyt*, 50(2), 173–194.
- Montgomery, H. (2005). The effect of the Basel Accord on bank portfolios in Japan. *Journal of the Japanese and International Economies*, 1(19), 24–36.
- MSSF 9. Rozporządzenie Komisji (UE) 2016/2067 z dnia 22 listopada 2016 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do Międzynarodowego Standardu Sprawozdawczości Finansowej 9 (Dz. U. UE L 323 z dn. 29.11.2016, s. 1–164).
- Mustilli, M., Campanella, F., D'Angelo, E. (2017a). Basel III and credit crunch: an empirical test with focus on Europe. *Journal of Applied Finance and Banking*, 7(3), 47.
- Mustilli, M., Campanella, F., D'Angelo, E. (2017b). Does the new Basel accord affect credit in Italy. *American Journal of Industrial and Business Management*, 04(07), 341.
- NBP (2007). Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2006 r. Warszawa.
- NBP (2008). Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2007 r. Warszawa.
- NBP (2009). Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2008 r. Warszawa.
- NBP (2012). Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2010 r. Warszawa.
- NBP (2013). Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2011 r. Warszawa.
- NBP (2014). Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2013 r. Warszawa.
- NBP (2015). Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2014 r. Warszawa.
- NBP (2016). Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2015 r. Warszawa.
- NBP (2017). Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2016 r. Warszawa.
- NBP (2018). Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2017 r. Warszawa.
- NBP (2019a). *Informacja o działalności Komitetu Stabilności Finansowej w zakresie nadzoru makroostrożnościowego w 2018 r.* Warszawa.
- NBP (2019b). Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2018 r. Warszawa.
- NBP (2019c). Raport o stabilności systemu bankowego 2019 r., grudzień. Warszawa.
- NBP (2019d). Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2018 roku. Warszawa.
- NBP (2019e). *Strategia polityki makroostrożnościowej.* Warszawa.
- NBP (2020a). Raport o stabilności systemu finansowego. Ocena skutków pandemii COVID-19. Warszawa.
- NBP (2020b). Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2019 r. Warszawa.
- NIK (2018). *Informacja o wynikach kontroli. Pobór podatku od instytucji finansowych.* Warszawa.

- Pagano, M., ESRB Advisory Scientific Committee (2014). Is Europe overbanked? mBank-CASE Seminar Proceedings, 132.
- Pagano, M., Pica, G. (2012). Finance and employment. *Economic Policy* 27.69. http://www.igier.unibocconi.it/files/finance_employment.pdf (dostęp: 03.11.2019).
- Panetta, F., Signoretti, F.M. (2010). Supply and demand of credit in Italy during the financial crisis. *Banca d'Italia Occasional Paper*, 63, 1–43.
- Pietrzak, B., Polański, Z., Woźniak, B. (2008). *System finansowy w Polsce, t. 1*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- PKO Bank Polski (2020). Sprawozdanie finansowe PKO Banku Polskiego SA za rok zakończony 31 grudnia 2019 roku. Warszawa.
- Poeschl, J., Zhang, X. (2019). Bank Capital Regulation and Endogenous Shadow Banking Crises. *Leibniz-Informationszentrum Wirtschaft Leibniz Information Centre for Economics. Conference paper*. Hamburg.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., Vishny, R. (1996). Law and finance. *National Bureau of Economic Research Working Paper*, 5661. <http://piketty.pse.ens.fr/fichiers/en-seig/ecoinseg/articl/LaPortaetal1998.pdf> (dostęp: 03.11.2019).
- Pyka, I., Zygierewicz, M., Bolibo, P., Nocoń, A. (2019). *Polityka makroostrożnościowa w regulowaniu stabilności sektora bankowego. Innowacyjność, implementacja, bariery*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.
- Repullo, R., Suarez, J. (2004). Loan pricing under Basel capital requirements. *Journal of Financial Intermediation*, 13, 496–521.
- Rozporządzenie Komisji (UE) 2016/2067 z dnia 22 listopada 2016 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do Międzynarodowego Standardu Sprawozdawczości Finansowej 9 (Dz. U. UE L 323 z dn. 29.11.2016, s. 1–164).
- Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz. U. UE L 320 z dn. 29.11.2008, s. 1–481).
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków (tekst jednolity: Dz. U. 2019, poz. 520 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 sierpnia 2011 r. w sprawie określenia wzorcowego planu kont dla banków (tekst jednolity: Dz. U. 2019, poz. 946).
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 18 marca 2020 r. uchylające rozporządzenie w sprawie bufora ryzyka systemowego (Dz. U. 2020, poz. 473).
- Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 25 maja 2017 r. w sprawie wyższej wagi ryzyka dla ekspozycji zabezpieczonych hipotekami na nieruchomościach (Dz. U. poz. 1068).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm

- inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012 (Dz. Urz. UE L176 z 27.06.2013, s. 1–337, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/2395 z dnia 12 grudnia 2017 r. zmieniające rozporządzenie (UE) nr 575/2013 w odniesieniu do rozwiązań przejściowych dotyczących złagodzenia wpływu wprowadzenia MSSF 9 na fundusze własne oraz dotyczących traktowania jako duże ekspozycje niektórych ekspozycji wobec podmiotów sektora publicznego denominowanych w walucie krajowej dowolnego państwa członkowskiego (Dz. U. UE L 345 z dn. 27.12.2017, s. 27–33).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/630 z dnia 17 kwietnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie (UE) nr 575/2013 w odniesieniu do minimalnego pokrycia strat z tytułu ekspozycji nieobsługiwanych (Dz. U. UE L 111 z dn. 25.04.2019, s. 4–12).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/873 z dnia 24 czerwca 2020 r. zmieniające rozporządzenia (UE) nr 575/2013 i (UE) 2019/876 w odniesieniu do niektórych dostosowań w odpowiedzi na pandemię COVID-19 (Dz. U. UE L 204 z dn. 26.06.2020, s. 4–17).
- Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 680/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. ustanawiające wykonawcze standardy techniczne dotyczące sprawozdawczości nadzorczej instytucji zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013.
- Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2020/429 z dnia 14 lutego 2020 r. zmieniające rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 680/2014 ustanawiające wykonawcze standardy techniczne dotyczące sprawozdawczości nadzorczej instytucji zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 (Dz. U. UE L 96 z dn. 30.03.2020, s. 1–1092).
- Ruthenberg, D., Landskroner, Y. (2008). Loan pricing under Basel II in an imperfectly competitive banking market. *Journal of Banking & Finance*, 12(32), 2725–2733.
- Spinassou, K. (2013). Basel III capital requirements and regulatory power: the impact on bank risk-taking and credit supply. *SRN Working Paper*, 2307721, 1–27.
- Stankiewicz-Billewicz, A. (2020). Newsletter kredytowy BIK – najnowsze dane o sprzedaży kredytów w Polsce. <https://media.bik.pl/informacje-prasowe/586309/newsletter-kredytowy-bik-najnowsze-dane-o-sprzedazy-kredytow-w-polsce-2020-10-23> (dostęp: 28.12.2020).
- Stein, J.C. (2012). Monetary policy as financial stability regulation. *The Quarterly Journal of Economics*, 1(127), 57–95.
- Sum, K. (2015). Banking regulation and bank performance in the EU – what should be the scope of the regulatory reform? *Bank i Kredyt*, 46(3), 207–236.
- Tanaka, M. (2003). The macroeconomic implications of the new Basel Accord. *CESifo Economic Studies*, 49(2), 217–232.
- Tax Foundation: <https://taxfoundation.org/bank-taxes-in-europe-2021/> (dostęp: 26.07.2021).
- Thorsten, B., Degryse, H., Kneer, C. (2014). Is more finance better? Disentangling intermediation and size effects of financial systems. *Journal of Financial Stability*, 10,

- 50–64. https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/353769/1/AFI_1271.pdf (dostęp: 07.10.2019).
- Uchwała nr 1 /2007 Komisji Nadzoru Bankowego z dnia 13 marca 2007 r. w sprawie zakresu i szczegółowych zasad wyznaczania wymogów kapitałowych z tytułu poszczególnych rodzajów ryzyka, w tym zakresu i warunków stosowania metod statystycznych oraz zakresu informacji załączanych do wniosków o wydanie zgody na ich stosowanie, zasad i warunków uwzględniania umów przelewu wierzytelności, umów o subpartycypację, umów o kredytowy instrument pochodny oraz innych umów niż umowy przelewu wierzytelności i umowy o subpartycypację, na potrzeby wyznaczania wymogów kapitałowych, warunków, zakresu i sposobu korzystania z ocen, nadawanych przez zewnętrzne instytucje oceny wiarygodności kredytowej oraz agencji kredytów eksportowych, sposobu i szczegółowych zasad obliczania współczynnika wypłacalności banku, zakresu i sposobu uwzględniania działania banków w holdingach w obliczaniu wymogów kapitałowych i współczynnika wypłacalności oraz określenia dodatkowych pozycji bilansu banku ujmowanych łącznie z funduszami własnymi w rachunku adekwatności kapitałowej oraz zakresu, sposobu i warunków ich wyznaczania (Dz. Urz. NBP nr 2/2007, poz. 3).
- Uchwała nr 148/2013 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 18 czerwca 2013 r. w sprawie wydania Rekomendacji S dotyczącej dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi zabezpieczonymi hipotecznie (Dz. Urz. KNF z 2013 r., poz. 23).
- UKNF (2015). Raport o sytuacji banków w 2014. Warszawa.
- UKNF (2017). Raport o sytuacji banków w 2016. Warszawa.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jednolity: Dz. U. 2021, poz. 217).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (tekst jednolity: Dz. U. 2019, poz. 2357 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nadzorze makroostrożnościowym nad systemem finansowym i zarządzaniu kryzysowym w systemie finansowym (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 140, 680).
- Ustawa z dnia 15 stycznia 2016 r. o podatku od niektórych instytucji finansowych (Dz. U. z 2016 r., poz. 68).
- Ustawa z dnia 14 kwietnia 2016 r. o wstrzymaniu sprzedaży nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. z 2016 r., poz. 585).
- Van den Heuvel, S.J. (2002). Does bank capital matter for monetary transmission? *Federal Reserve Bank of New York Economic Policy Review*, 8, 259–265.
- Zaleska, M. (red.). (2013). *Bankowość*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Zaleska, M. (red.). (2018). *Świat bankowości*. Warszawa: Difin.
- ZBP (2020a). Komunikat ZBP w sprawie działań pomocowych podejmowanych przez banki. <https://zbp.pl/Aktualnosci/Wydarzenia/Komunikat-ZBP-w-sprawie-dzialan-pomocowych-podejmowanych-przez-banki> (dostęp: 20.12.2020).
- ZBP (2020b). Założenia programu działań dla przeciwdziałania kryzysowi kredytowemu (*credit crunch*). Warszawa.

- Zhang, Z., Wu, J., Liu, Q. (2008). Impacts of capital adequacy regulation on risk-taking behaviors of banking. *Systems Engineering – Theory & Practice*, 8(28), 183–189.
- Zombirt, J. (2007). *Nowa Umowa Kapitałowa – ewolucja czy rewolucja*. Warszawa: CeDeWu.
- Zygierewicz, M. (2019). Regulacje ostrożnościowe krajowe oraz sposób implementacji przepisów unijnych do polskiego systemu prawnego w zakresie regulacji ostrożnościowych. W: L. Kurkliński, B. Lepczyński (red.), *Polityka państwa wobec sektora bankowego w Polsce. Konsekwencje sektorowe i makroekonomiczne* (s. 11–30). Alterum Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego.

Spis tabel

Tabela 1.1.	Aktywa systemu finansowego w relacji do PKB w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz w strefie euro w latach 2005–2018 (w %)	13
Tabela 1.2.	Stopień rozwoju sektora bankowego w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz w strefie euro w latach 2012–2018 (w %)	13
Tabela 1.3.	Stopień rozwoju sektora bankowego w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz w strefie euro w latach 2008–2018 (Depozyty/PKB w %)	13
Tabela 1.4.	Rozwój systemów finansowych i sektorów bankowych w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej w latach 2015–2018	14
Tabela 1.5.	Aktywa sektora bankowego w latach 2014–2018	14
Tabela 1.6.	Należności od sektora niefinansowego w latach 2012–2018 (w mld zł)	17
Tabela 1.7.	Pasywa sektora bankowego w latach 2012–2018	18
Tabela 1.8.	Struktura oraz dynamika (r/r) wybranych pozycji aktywów finansowych gospodarstw domowych w latach 2007–2018 wg stanów na koniec okresów	20
Tabela 1.9.	Papiery wartościowe w portfelu banków w latach 2012–2018 (w mld zł)	23
Tabela 1.10.	Wskaźniki efektywności sektora bankowego w Polsce w % (w latach 2016–2018)	28
Tabela 1.11.	Bufor ryzyka systemowego w krajach UE (stan na 12 sierpnia 2019)	31
Tabela 1.12.	Ograniczanie przez władze nadzorcze skali akcji kredytowej dotyczącej kredytów mieszkaniowych	32
Tabela 1.13.	Podatek bankowy w wybranych krajach UE	35
Tabela 2.1.	Bufor innej instytucji o znaczeniu systemowym	40
Tabela 2.2.	Minimalne wymagane współczynniki kapitałowe, w % (wymogi CRR, KNF)	41
Tabela 2.3.	Opłaty/składki banków i firm inwestycyjnych na rzecz BFG (w mln zł)	47
Tabela 2.4.	Podatek od niektórych instytucji finansowych – sektor bankowy (w mln zł)	49
Tabela 2.5.	Podatek od niektórych instytucji finansowych – 10 największych banków (w tys. zł)	51
Tabela 2.6.	Podatek od niektórych instytucji finansowych – sektor bankowy (w mln zł)	52
Tabela 2.7.	Podatek od niektórych instytucji finansowych – udział 10 największych banków w sektorze (w mln zł)	52
Tabela 2.8.	Obciążenia regulacyjne	55
Tabela 3.1.	Klasyfikacja jakościowa należności kredytowych banków	63

128 Spis tabel

Tabela 3.2.	Wykorzystanie moratoriów kredytowych (klienci indywidualni)	86
Tabela 3.3.	Odpisy z tytułu utraty wartości – aktywa finansowe wyceniane według zamortyzowanego kosztu (2018–2020)	87
Tabela 4.1.	Dynamika wybranych zmiennych w sektorze bankowym	93
Tabela 4.2.	Lista zmiennych modelu	94
Tabela 4.3.	Lista równań modelu sektora bankowego	95
Tabela 4.4.	Rozwiązania bazowe modelu sektora bankowego	101
Tabela 4.5.	Założenia scenariuszy S1–S2	102
Tabela 4.6.	Założenia scenariuszy S3–S8	103
Tabela 4.7.	Wyniki scenariuszy S1–S2 na modelu sektora bankowego	104
Tabela 4.8.	Wyniki scenariuszy S3–S8 na modelu sektora bankowego	106

Spis wykresów i rysunków

Wykres 1.1. Dynamika r/r kapitałów banków i kredytów w Polsce w latach 2013–2018; wartości na osi pionowej podano w % (od 2018 r. nastąpiła zmiana sprawozdawczości banków)	21
Wykres 2.1. Wymagany łączny współczynnik kapitałowy (TCR) – 10 największych banków komercyjnych w Polsce (na poziomie skonsolidowanym)	42
Wykres 2.2. Łączny współczynnik kapitałowy (TCR) – wykonanie – 10 największych banków komercyjnych w Polsce (na poziomie skonsolidowanym)	43
Wykres 2.3. Podatek od niektórych instytucji finansowych – sektor bankowy (w mln zł)	49
Wykres 2.4. Koszty działania banków w pierwszym półroczu 2017 r. i 2018 r.	50
Rysunek 3.1. Rozkład strat kredytowych	79
Rysunek 3.2. Udział kredytów objętych moratoriami umownymi w poszczególnych rodzajach kredytów. Pionowa kreska oznacza czas upłynięcia 6 miesięcy od dnia podjęcia przez ZBP decyzji o udzielaniu moratoriów kredytowych	86
Rysunek 4.1. Schemat zależności w modelu sektora bankowego	96

